

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Helene Strange

I fædrenes spor

Sværkeslægten : 2
I fædrenes spor

Helene Strange

Sværkeslægten . 1-8:

Søren Sværke

I fædrenes spor

Slægtens arv

Rodbundne

Under familieleven

Ad pligtens veje

Tro i liv og død

Den sidste Sværke

Prierbøgerne:

Priergårdsslægten

Inger Prier . 1-2

Helene Strange

Sværkeslægten

2

I fædrenes spor

Normanns Forlag

Copyright by M. Normanns Forlag A/S 1970

4. udgave

Omslaget er tegnet af Svend Otto S.

Trykt hos Andelsbogtrykkeriet i Odense

Udgivet i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab

ISBN 87 7032 082 9 hb

ISBN 87 7032 083 7 hft.

Kvægpesten havde gennem lange tider været med til at lægge sit knugende tryk over de fleste danske bønder og Klavs Sværke var heller ikke gået ram forbi.

Allerede 1746, straks efter at han havde overtaget sin fædrengård, brød den frygtede sygdom ud og rasede med stor styrke over hele Falster. Flere af Sværkens køer døde, og de, der blev tilbage, var ikke meget værd. Året efter blussede pesten op med fornyet voldsomhed og fortsatte med større eller mindre hårdhed helt ind i halvtredserne. På Sværkegården som hos alle andre bønder kunne der gå flere måneder, hvor de ikke kornede et eneste pund smør. Et stykke smørrebrød havde altid især om vinteren været en herreret, nu i disse år var det knap at få ved gilderne og i højtiderne, og mange fattige børn kendte det kun af navn.

Først i 1752 hørte sygdommen op, og tre år efter havde Klavs Sværke og adskillige andre rundt om i landet fået deres besætninger så nogenlunde på fode igen; men så kom der misvækst, hvor der omtrent ingen føde var til kreaturerne, så resultatet blev tildels det samme som før. Det var næsten ikke til at komme igennem. Overalt var der kun fattigdom og elendighed, og under den stadige kamp for tilværelsen kuedes de fleste yderligere og blev endnu mere sløve og ligegyldige end hidtil.

Klavs Sværke havde også på andre måder haft sit at kæmpe med; men hans nakke var ikke bøjet, og med hård hånd styrede han det, der var ham underlagt både i hjemmet og bymandslavet. Blive den første i sognet og hævde Sværkegårdens anseelse var det, som hans jernvilje drejede sig om og drev ham frem imod.

Hans og Dortes ægteskab gled stille og roligt hen uden riv-

ninger af nogen art, da hun i et og alt rettede sig efter ham, og i slaveagtig lydighed, men uden at tynge deraf, var hun villig til at følge hans mindste vink. Bedre hustru kunne han i så henseende ikke have fået, og som husmoder var hun både flittig og dygtig. Men et ord til tak havde hun aldrig modtaget. At hun passede sit hus og var sin mand underdanig, var kun hendes pligt, som hun ikke skulle takkes for. Selv ventede hun det heller ikke, men havde løn nok i at være den ansete Klavs Sværkes hustru og have sit hjem i Sværkegården.

For sine ti børn var hun en øm og opofrende moder, så vidt hun kunne være det uden at støde an imod mandens bud, og Søren Sværke havde i hende fået en trofast og omhyggelig plejerske på de gamle dage. I sine sidste år havde han beskæftiget sig en del med børnene, men det var, som han særlig for deres navnes skyld gjorde stor forskel på dem. Søren og Else havde altid været hans erklærede yndlinge, medens Kristen og Lisbet var ham ret ligegyldige, og Morten og Karen kunne han slet ikke lide.

Da han efter et par måneders sygdom var ved at dø, havde han flere gange kaldt på Else. Klavs havde straks taget den lille hen til sengen, så farfaderen kunne se hende, men hans halvbrustne øjne gled over hendes hoved videre ud i rummet. Så forstod sønnen, det var moderen, faderens tanker kredsede om, og hendes navn var også det sidste forståelige ord, der gled over hans læber.

Efter Søren Sværkes død var der blevet en underlig tom plads i gården. Nogen sorg var der ikke over hans bortgang, men han blev alligevel savnet stærkere end gamle undertægtsfolk plejede at blive. Halvt ubevidst følte alle, at han havde fyldt mere end de fleste.

Men snart var der hændt noget, der helt havde overskygget farfaderens død. Søren, den ældste af børnene, blev en morgen stanget af en uvan ko, og inden aften var han gået bort. For Klavs Sværke og Dorte var det et hårdt slag, og moderen fældede mange tunge tårer over sin dreng, men tid til at pleje sin sorg havde hun ikke. Det store hus og de mange børn kaldte på hende, og Klavs Sværke tålte ikke, at nogen forsømte deres pligter. Selv kendte han ikke til at svigte sit arbejde. Med sikker hånd tog

han fat på det, der påhvilede ham, og ingen hørte ham nogensinde jamre over, hvad der gik ham imod. Han vidste, at i sammenligning med det, faderen havde gået igennem, var hans for intet at regne, og Søren Sværkes efterkommere måtte prøve at følge ham efter.

Klavs Sværke var nu ude for at se, hvorledes alt stod til på vangen, og med mørke øjne betragtede han de tynde strå med de korte, halvsvangre vipper. Den høst skulle ikke fylde ret meget hverken på loft eller stænge. Men det var ikke noget nyt, sådan var det jo omtrent hvert år, og det kunne vel heller ikke blive anderledes, så længe jorden blev drevet, som den blev. Først to år korn og så et år græs, det var altfor udpinende. Jorden var nødt til at have en hviletid en gang imellem ligeså vel som mennesker, havde han i fjor hørt præsten sige ved et gilde. Siden den tid havde han tænkt meget derpå og var nu kommet til den overbevisning, at således måtte det være.

På bystævnen i morgen ville han også forelægge sagen for bymændene, så de kunne drøfte den nærmere. Mand og mand imellem havde de snakket om det flere gange, men det førte ingen ting til. Skulle noget sættes igennem, måtte det tages op i bymandslavet og behandles der. Hvordan det så ville gå med at få det vedtaget, var ikke godt at vide. Nemt at indføre en forandring ville det ikke blive. På forhånd vidste han, hvor stædigt de fleste holdt på det gamle og en gang vedtagne, og med uvilje så størsteparten på hver en smule nyt.

Og når der nu i umindelige tider havde været trevangsbrug, ville de krampeagtigt klamre sig dertil og mene, at al anden fremgangsmåde måtte blive den rene fordærvelse. Men det fik være. Nu ville han forsøge, og så skulle det vise sig, hvem der var den stærkeste i bymandslavet — han eller de andre. I mere almindelige sager havde de ofte prøvet kræfter, og der var det i virkeligheden altid ham, der var gået af med sejren, selv om andre knap rigtig vidste af det, men her i dette helt nye og uprøvede var det noget ganske andet. Her ville muligvis så godt som alle slå sig sammen i kampen for bevarelsen af det gamle. Men nu skulle det alligevel voves.

Med raske skridt gik han forbi vinterkornstykket, hvor hver bonde havde sin lange smalle ager med skelstene ind imellem.

Ved siden af rugen var ærterne, og længere borte kom vårkorn og græs. Det hele inddelt i lige så mange agre, som der var gårde i byen. Ude bagved bymarksjorden lå så overdrevet med den stedsevarende græsning, hvor alle gårdmændenes kreaturer gnavede løs i fællesskab ligesom inde på græsstykket i vangen, når først de kom i avre. Alt var bønderne jo fælles om. Det skabte også sammenhold, men det var meget bundet og voldte mange bryderier og besværligheder. Alene kreaturerne kunne der komme megen ærgrelse af, og det tog en mængde tid, når karlene skulle ud for at lede hestene op, eller pigerne skulle malke køerne. Det var ikke altid nemt for dem at finde de rette høveder, men alt det var der ikke noget at ændre ved. Det måtte tages, som det kunne falde. Men vangens driftsmåde skulde ind i en anden gænge, hvis de ville tænke nogensinde at få et ordentligt udbytte af deres jord.

Dagen efter samledes Klavs Sværke sammen med de øvrige gårdmænd på bystævnen.

»Der er nu æls en hel ny ting, som jeg vil føre frem,« sagde han, da de almindelige spørgsmål var drøftet igennem, »og det er, at jeg synes, vi må se at få drevet vor jord lidt på en anden måde, end vi er vant til.«

Alle vendte sig mere om imod ham. Nogle af dem vidste nok, hvad det betød, men et par af dem havde ikke rigtig forstået det.

»Kan der kas være noget andet?« snærrede Jens Spur.

»Ja, vi har jo da hørt det fra præsten og set det både hos ham og på nun af herregårdene, at de har 6 eller 7 marksdrift og ligesådan et stykke, der ligger hen til fælling eller brak, som de fornemmede kalder det.«

»Jamen det kan de osse sat have på de store gårde,« indvendte Ole Brodt. »For der har de jord nok, så der er det ligemeget, enten de høster noget hvert år eller ej — men sån er denne hos vos andre.«

»Nej, vi kan nok trænge til at få så meget som muligt,« bemærkede Holsen.

Klavs Sværke hvilede sin højre fastknyttede hånd imod sit knæ.

»Men hvad vi får mindre det ene år ved at have et stykke fælling, det skulle vi så få mere det næste.«

»Jamen vi honne råd til at lade et år gå hen un at høste noget,« fastholdt flere.

»Det kan være galt nok at komme igennem, som det er, og værre vil det da blive, når vi slet ingen ting har.«

»Men bryder vinne overtværs en gang, kommer vi til at undvære mere og mere år for år, for dette her kan ænne blive ved med at gå i længden,« erklærede Sværken. »I må vel kunne se, at al ting bliver ligesom ringere for vos, og tager vinne skeen i en anden hånd, så vil det gå både vos og vore børn ilde.«

Ordene faldt med myndighed og kraft, og de andre ligesom duvede sig under dem. De kunne ikke nægte, at alt var usselt og ringe, og selv var de også altid de første til at klage over den usle høst, og de dårlige tider, men flere af dem var for sløve og ligeglade til at tage fat på anden vis. Andre var også bange og frygtagtige og gruede for, at det nye skulle blive endnu dårligere end det gamle. Derfor turde de ikke gå med til nogen forandring. Et par stykker af de yngre vovede sig dog frem til at spørge lidt nærmere om, hvordan det hele egentlig skulle gribes an.

»Når vi har haft græs, skal vi pløje jorden og så lade hende ligge som fælling om somren og se at få hende rensset noget for tidsler og andet skidt,« forklarede Klavs Sværke. »Og rensning ved vi nok, der kan trænges til.«

»Ja, det kan der.«

Enhver vidste, at jorden var i allerhøjeste grad uren, og kunne den blive rensset noget mere, ville det sikkert være en fordel.

»Efter brakken skal der sås vinterkorn og næste år ærter,« fortsatte Sværken, »og tredje og fjerde år vårsæd og tilsidst græs, som så ligger to år i træk — og så begyndes der æls med fælling igen.«

Ind imellem lød adskillige modsigende røster, men der var også en mumlen, der tydede på, at en del var ved at slå om og fandt noget rigtigt i den angivne fremgangsmåde. Og kunne det føre til noget bedre, således som Sværken sagde, ville det være hårdt tiltrængt. Det hele var så småt og kunne ikke andet end virke meget trykkende, og Klavs Sværkes ord om, at det ville blive endnu dårligere, hvis alt blev ved at gå i den gamle skure, skabte også ængstelse for fremtiden. Urolige og tyngede sad de nu uden at vide, hvad de skulle eller turde.

Sværken havde dem dermed, som han ønskede. Den urosæd, han havde sået, begyndte allerede at spire, og de var nu at faa i tale vedrørende en forandring. Særlig de yngre var lydhøre overfor det, han bragte i forslag.

»Til at begynde med kunne vi jo prøve vos meget forsigtigt frem og bare nøjes med at lægge det ene kornstykke ud og så se, vun det går med det,« foreslog han. »Resten dyrker vi så, som vi plejer.«

Det lettede i flere af mændene ved at høre, at der ikke med eet slag skulle nyt over hele linien. Når kun eet stykke kom ind under den nymodens drift, var det ikke så forskrækkeligt at prøve. Lade nogle agre ligge hen var da til at overkomme, og skulle det så vise sig, at det virkelig var bedre, sådan som Sværken holdt på, kunne de altid fortsætte med noget mere i de kommende år. Og blev det ringere, end som de havde det nu, ville de selvfølgelig vende tilbage til den gamle dyrkningsform. Det var derfor bedst i Guds navn at prøve det nye. Ellers fik de jo heller ikke fred for Sværken, og det kunne også mærkes, at flere af de unge nu var helt opsat på at følge ham, så det ville nok blive ført igennem en gang, enten de så syntes om det eller ej. De kunne derfor ligeså godt gå med først som sidst.

Trevangsbruget havde dermed i Klavs Sværkes bylav fået et lille knæk, svagt og næsten umærkeligt, men alligevel stærkt nok til at gnave sig videre og tilsidst få hele den gamle inddeling og dyrkning af jorden til at falde.

Klavs Sværke var også i helt godt humør, da han ret før nadvortid kom hjem fra stævnen, og mens de spiste, fortalte han op om det, der var vedtaget. Alle hørte nøje efter, hvad han sagde. Selv om flere af dem ikke havde ret meget forståelse af det, der var sket, var de voksne dog på det rene med, at det var ikke noget ganske almindeligt, når de skulle bort fra det kendte trevangsbrug.

»Der er nu også givet tilladelse til, at der må holdes et heste- og krammarked den 21. oktober ude i Nykøbing,« fortalte Sværken videre, da han mente, de havde hørt nok om forhandlingerne på bystævnen.

»Det må blive morsomt at se alt det,« fløj det Morten ud af munden.

Faderen nikkede.

»Ja, der vil nok komme monne mennesker til bys den dag, og jeg vil da osse derud.«

Der blev ligesom en hel underlig stilhed i stuen. Det føltes, at det var manden — gårdmanden — der havde talt. Ingen af de andre kunne sige, at de ville ud for at se og opleve dette nye, som markedet var. Kun han, Klavs Sværke, kunne gøre det.

Allermest optaget af den usædvanlige begivenhed var Morten, og uafbrudt kredsede hans tanker derom. Bare han dog måtte komme med til Nykøbing, når dette marked skulle være. Jo mere han kom til at tænke derpå, des mere kom det til at stå for ham som noget ganske vidunderligt, og han vidste næsten ikke den ting, han ikke ville gøre, blot han måtte få lov at tage med.

Men det var vel så højt et mål, så det var utænkeligt at nå. Moderen havde aldrig været i Nykøbing, og de gange, faderen havde taget en købstadstur, var lette at tælle, så det var vel omtrent helt umuligt, at en dreng som han skulle blive tilstedt det. Børn som han kom jo aldrig til købstæderne, men også i det at kunne komme med til noget, som ingen af hans jævnlige havde prøvet, var mere end nok til at ægge lysten højere op.

Men hvordan skulle han vel få lov, og hvad ville vel faderen sige, når han hørte om hans højtflyvende griller? Han ville sagtens straks vise det hele af på en sådan måde, at det kom til at løbe koldt ned ad ryggen på ham, og han ville vel også nok finde det formasteligt at driste sig frem med en sådan anmodning.

Men det var det samme. Han ville vove det, ihvad der så end ville følge efter. Men han ville spørge, når han var alene med faderen. De andre måtte ikke få lejlighed til at spotte hans forrykte idé eller blive vidne til hans nederlag.

Endelig lykkedes det ham også at træffe faderen ene inde på skæreløen.

»Får,« sagde han med en stemme, der dirrede af undertrykt sindsbevægelse, »må jænne komme med til mårks?«

»Til mårks!« gentog Klavs Sværke. »Skal sån en hvalp kas speklere på noget af den slags.«

Morten bøjede skyldbevidst hovedet.

»Jeg ville så gerne med,« stammede han ulykkelig og forvirret.

Der var noget i sønnens øjne og hele bevægelse, der fangede Sværken og fik ham til at tænke lidt nøjere over drengens bøn.

De andre hårde ord over den forvorpne anmodning holdt han derfor tilbage, da han i samme nu fik en forståelse af, at Morten ikke alene ville derud for morskabs skyld, men også fordi han ville lære dette nye mærkelige at kende og dermed komme til at stå som den første i sin kreds.

Netop det samme som drengen ville han jo også selv. Det var den samme ærgærrighed og stolthed, der fyldte dem begge og drev dem frem ad de samme veje. Det var hans eget blod, der jog gennem Mortens årer, og han følte sit eget hjerte banke i takt med sønnens — den søn, der nu skulle være hans arvtager.

Og når han senere skulle være mand i Sværkegården, burde han også i alle måder hjælpes til at kunne fylde sin plads, og som en tur til det første Nykøbing marked ville bringe anseelse til ham selv, hvor meget mere ville det så ikke kunne give til drengen.

»Hvis vejret bliver godt, skal du få lov at tage med,« sagde han så. »Men rend nu ind og hent mig min klæptøvde — jeg skal have stenet skærekniven lidt.«

Morten næsten fløj af sted for at hente hylsteret, som faderen havde sin hvæssesten i.

At han havde fået tilladelse til at køre med og fået den så let, grænsede næsten til det ufattelige.

Markedsdagen oprandt med godt vejr, og endelig kom det stolte øjeblik, da Morten sammen med faderen rullede ud af gården i den gamle lundstikker. En vældig madpose havde moderen givet dem med, og ikke et eneste stykke grovbrød var der imellem. Alt var sigtebrød og hvedekage med smør og lammekød og sødmælksost.

Når der skulle spises i købmandsgården, hvor de staldede ind, burde det være gildesmad, der blev taget frem, ellers så det for fattigt ud, og alene tanken om de lækre fødevarer, som var gemt i den store, nyskurede madæske, var nok til at sætte stemningen op.

Selve turen ud til Nykøbing blev som en festlig indvielse af alt det store og vidunderlige, der var i vente. Det var blikstille med høj himmel, så hele landskabet lå lyst og smilende. Vejen gik ad Ønslev forbi galgebakken, hvor der var rettersted, og hvor så mange forbrydere i årenes løb havde måttet lade deres liv. Den

sidste var en ung, smuk jomfru, præstens datter fra Gunslev, den attenårige Karen Birgitte Mossin, som var blevet halshugget for godt fire år siden. Det var grueligt!

Når han så lidt i vestlig retning, kunne han skimte Stadager kirke, hvor jomfruens fæstemand havde været præst, så her var nok at se og nok at tænke på.

Og her turde han spørge. Hjemme i det daglige var der så mange spørgsmål, som meldte sig og så mange ting, han også gerne ville have rede på, men det sømmede sig ikke for børn at spørge de ældre ud, så der havde han at tie. Men nu i dag, hvor han sad sammen med faderen på halmknippet og kørte hen imod det fremmede og ubekendte, her var det, som han kom ham så forunderlig nær, så han turde vove sig længere ud end ellers.

Og her fortalte Klavs Sværke også gerne op, for at drengen kunne få udbytte af turen. Det var jo derfor, han havde taget ham med.

Som sædvanlig staldedes der ind i den købmandsgård, hvor Søren Sværke altid havde holdt og handlet de få gange, han havde været i købstaden. Klavs Sværke havde også et par tønner korn med i vognen, så han kunne få lidt varer i bytte og helst nogle skillinger i tilgift, da der ikke var meget, som skulle købes.

Da de havde spist en del af maden, gik de ud for at se byen og markedet. Ret mange kreaturer blev der ikke handlet med, og kun nogle ganske få boder var der ude på gaderne; men en hel del mennesker var til stede, og for Mortens undrende barneøjne var det så uendelig stort og herligt altsammen. Der ville blive utrolig meget at berette om for de andre søskende og for børnene i skolen, og som med lysende ildskrift ville 21. oktober 1760 altid være indprentet i hans bevidsthed og stå som et strålende minde på hans barndoms himmel.

En blæsende efterårsdag gik Klavs Sværke ud i skoven for at se på nogle træer, der senere skulie fældes. Han havde brug for lidt stolper til at stive et ladehjørne af med, og desuden skulle han have noget træskotræ. Der var mange par ben, som skulle forsynes med fodtøj, og det var en fast regel, at der nogle dage hvert år kom en træskomand til gården for at lave træsko til hele familien.

Efter at have vandret lidt rundt så Sværken med ét Bodil, den lange Grøfte-Jens' kone, dukke op ved siden af sig. Klæderne hang i laser om hendes slunkne krop, og håret strittede ud til alle sider under huen. Ansigtet var magert og tidligt ældet, men øjnene spillede unge og levende, som da hun i forrige tider havde dåret alle hans tanker.

Ved synet af hende blev Klavs Sværke stående som naglet til pletten. Det var et møde, han frygtede mere end noget andet. Mange år var svundet, siden hun havde haft magten over ham, men endnu sved det i ham af skam, når han tænkte på, at han i de unge dage havde nedværdiget sig så dybt, så han havde taget stodderprinsessen i sine arme. Hvor meget han ville give for at få det stykke af sit liv revet ud, vidste han ikke, men at hans ungdoms forblændelse havde kostet ham mangfoldige timers kval og søvnløse nætter, kendte han for alvor til.

Men når han havde forbandet sine følelser for stodderkongens datter, havde han dog alligevel billedet af en ung og dejlig pige for sig, men nu stod her en grim, gammel kælling, over al måde fedtet og beskidt — det gjorde alt dobbelt ramt.

Og for hendes skyld havde han været ved at glemme sig selv!

Det flimrede for hans øjne, så han næsten ikke kunne se, og i vildsom flugt tumlede tankerne om. På alle andre ting kunne

han tænke roligt og koldt, men alt, hvad der havde forbindelse med Bodil, blev som tusinde løsslupne trolde, der truede med at kvæle ham.

I alle de mange år, der var gået, siden hun havde måtte forlade Sværkegården, havde de ikke set hinanden. Straks efter at hun og Jens havde holdt bryllup, flyttede de ind i et hus en god halv mils vej borte, men nu var de kommet tilbage til stodderkongeslottet, hvor de boede sammen med en af hendes brødre.

Som ved en skæbnens tilskikkelse havde Bodil aldrig krydset Klavs Sværkes vej, men nu undgik han hende ikke længer. Nu stod de ansigt til ansigt, og med en smygende bevægelse skød hun hen imod ham. Han så, hun var ikke til at undgå, og hvis hun ønskede et opgør, var det bedre at tage det her, mens de var alene, end risikere at få det et andet sted, hvor der måske var flere til stede.

At hun skulle komme, havde han altid frygtet, og angsten for det, hun kunne få i sinde at sige, havde siddet som en evig gnævende orm i hans indre. Over for noget andet kendte han ikke til frygt, men Bodil veg han ligesom tilbage for.

I sin tid havde faderen formået at tvinge hende til tavshed, og det var, som hans magt endnu hidtil havde holdt hende bundet, men Sværken havde en følelse af, at nu slappedes magten, så han kom ud på gyngende grund og stod rådvild og famlende.

»Det er længe siden, vi har set hinanden, Klavs Sværke,« hørte han så Bodil sige i en underlig blød og halvdæmpet tone.

Han rettede sig lidt.

»Men jeg har ænne haft noget imod, det havde været længer endnu.«

»Å nej — det var vel heller ænne at vente, at en stor bonde skulle længes efter at mødes med en stakkels fattig indsidderkone,« halvhviskede hun igen. »Det er ænne sån, som da man var ung og så lidt bedre ud, da havde du nok lyst til at snakke en omgang med mig — og du kan nok osse huske, vun vi holdt til omme bag laden.«

Inden han kunne forhindre det, havde hun lagt begge hænder op på hans skuldre.

»Du har jo gerne før villet haft et kys,« grinede hun frækt, »det kan du osse godt få endnu.«

Med en ed slængte han hende fra sig, idet han samtidig drejede sig bort. Han hørte hende falde, og et halvkvalt skrig lød bag ham, men uden at se sig om, søgte han væk fra stedet og ud fra skoven.

Hvordan han kom hjem, havde han næppe nogen anelse om. Alle hans tanker var som lammede og tumlede som i en halvtåge kun om dette ene, som Bodil havde slynget ham i synet. Det var en forsmædelse uden lige, at han skulle tage imod sligt af så nedrigt et fruentimmer, og hvordan skulle han vel slippe hende i fremtiden?

Skam og skændsel ville det være, hvis Morten og de andre børn skulle få at høre, at deres fader i sine unge dage havde spillet kæreste med så afskyeligt et kvindemenneske. Og kom det frem nu, så byens sladderkællinger fik det at rende med, ville det give ham et stød, han aldrig forvandt.

Altid havde Sværkerne kunnet pukke på deres hæderlighed. Aldrig havde de indladt sig med noget, der kunne sætte en varig eller virkelig plet på deres ære — og så skulle måske denne ungdoms galskab holdes op om ham nu, da han snart stod som en halvgammel mand med flere større børn. Det var til at fortvivle over!

Inde i portrummet mødte han Morten.

»Niels Stang har været her for at snakke med jer om noget ægtkørsel, men vi vidste junne, hvor I var.«

»Jeg har været nede for at se, om der var drevet noget tang op,« svarede Sværken.

Han kunne ikke få sig selv til at sige, at han havde været ude i skoven, da han havde mødt Bodil, og det var jo også andre det samme, enten han havde været ved skov eller strand.

Han vendte sig og gik ind i stuen. Medaftenen var allerede på bordet, ikke længe efter gik både folk og børn i lag med de store, tykke rundtenommer.

I pestens og misvækstens dage var det blevet fast skik, at de alle kun fik melmissing på deres medaftensbrød, men nu var der kommet en smule mere i sulekarrene, således at der nu blot vankede et stykke med den tykke melgrød. Resten af rundtenommerne var skrabet over med fedt.

Som altid var Klavs Sværkes portion lidt bedre end de andres,

men tiltrods herfor gled hans dog ikke så let ned som de øvriges, og om natten fik han ikke søvn i sine øjne.

Ret før klokkestid næste formiddag kom Niels Stang for at få besked om den forestående ægtkørsel.

»Har du hørt, at Grøfte-Boel eller stodderprinsessen, hvad man nu skal kalde hende, er hittet død ude i skoven?« spurgte han straks. da han traf Sværken inde i porten.

»Død!«

Klavs Sværke kunne knap få det ene ord frem.

»Ja, hun skulle nok være gået hjemme fra ved godt middags-tid, og da hunne var kommet tilbage til aften, begyndte de at lede efter hende og hittede hende så derude i morges.«

Sværken mærkede, hvordan benene kom til at ryste under ham, så han måtte læne sig lidt ind imod væggen for at holde sig oppe, men Stangen var altfor optaget af det skete og fortsatte uforstyrret sin beretning uden at se forandring hos naboen.

»Hun er naturligvis gået ind i skoven for at stjæle brænde,« vedblev han, »og Jens har selvfølgelig vidst noget om det, siden han straks tænkte på at lede efter hende dér.«

»Men vun er det så æls gået til med hendes død?« spurgte Klavs Sværke stødende.

»Ja, det er der jo ingen, der rigtig ved, men hun er vel sat snublet over et eller andet, kas en trærod eller sån, og så er hun faldet og har slået hovedet, for hun havde et stort hul i den højre tvinde lige over øjet.«

Sværken følte endnu, at han ikke havde fuldt herredømme over sine bevægelser. Han kunne ikke stå rolig, og det arbejdede i hans bryst, så der kom noget påfaldende over hele hans holdning; men Stangens syn rakte ikke hertil, og efter at han havde drøftet begivenheden meget omstændeligt igennem og fået rede på sin ægtkørsel, forlod han intet anende gården.

Under den sidste del af samtalen havde Klavs Sværke tildels fået sin sædvanlige ro tilbage, og da det første stærke indtryk havde sat sig, kunne han klart samle tankerne om det, der havde fundet sted.

Så var Bodil altså død, og på en måde kunne han vel kaldes for hendes morder. Han vidste, hun faldt, da han stødte hende fra sig, og faldet havde så været dødbringende. Havde han fri-

gjort sig på lempeligere vis, ville hun vel levet endnu. Men hendes liv havde han ikke villet tage. Ufrivillig havde han sendt hende ind i døden. Var han skyldig til dommen?

Kunne han kræves til regnskab, fordi han havde stødt hende fra sig? Var han ikke i sin gode ret til at vise hende sin foragt og give hende en lære om for fremtiden at holde sig borte fra ham? At det var gået anderledes, end han havde ment, var et ulykkeligt tilfælde, han intet ansvar havde for. Og selv om det også skulle være, at han enten her eller hisset skulle drages til regnskab for det, han havde gjort, kunne han dog ikke have handlet anderledes.

Hendes modbydelige skikkelse kunne han ikke frigøre sig for i sagtmodighed, og hendes frækhed måtte straffes så eftertrykkeligt, at hun kunne forstå, at her var han ikke til at spøge med. Havde han fredsommeligt søgt at skille sig af med hende, kunne han risikere at få hendes overhæng en gang igen, og hverken for sin egen eller sine børns skyld kunne han udsætte sig for den slags. Derfor måtte hun vises, at det var ramme alvor.

Og ram alvor var det blevet. Nu var hun død, og hendes mund for steds lukket. Aldrig mere behøvede han at frygte for, at hun skulle røbe, hvad de i deres ungdom havde haft tilsammen.

Mangfoldige gange havde han også ønsket, at dette måtte komme, og altid havde han tænkt, at han med glæde ville hilse budskabet om hendes død. Først når hun var borte, kunne han ånde friere ved tanken om, at hun ikke kunne drage hans navn ned i smudset.

Det kunne hun så heller ikke nu, men alt var dog kommet helt forskelligt fra det, han havde håbet. Var hun død hjemme i sin seng, eller uden at de havde truffet hinanden, havde det været ham en sand lettelse at vide hende ude af verden, men her blev alligevel et minde, som aldrig kunne slettes ud.

Var hun end et lastefuldt fruentimmer, var hun dog et menneske, og med eller mod hans vilje var hun død som ved hans hånd. Det ville aldrig gå ham af glemme.

Her var noget, han altid ville komme til at bære på, og han måtte bære det alene. Aldrig kunne han betro sig til nogen og ønskede forøvrigt heller ikke at gøre det. Hvad skulle det vel

også kunne hjælpe? Hans skyld blev derfor ikke mindre, og skulle han svare for, hvad han havde gjort, kom han til det, enten han indviede nogen i det eller ej.

Om han her kunne straffes for det skete, kendte han ikke, men frivillig ville han ikke melde sig for at sone brøden. Ved at tage straffen på sig hernede, førte han skammen over dem, der ingen skyld havde. Ikke alene rantes jo han selv, men også hele slægten stempledes derved.

Og ingen gavnede han ved at tale. Ikke engang hende, der var gået bort. Det tjente ikke hende til ære, at alt blev lagt frem i dagens lys. Hun såvel som han selv og alle de andre, der hørte dem til, tjentes bedst ved, at tavshedens dække spredtes over det hele. Og ingen vidner havde der været ved deres sidste møde. Alt lå skjult i mørket, og der ville han lade det hvile. Straffen for sine fejl fik han så tage på den anden side.

En mand på alder med Klavs Sværke lukkede nu indkørselsporten op.

»Ja, jeg kommer for at sige, at Karne, min faster, er død nu for en timestid siden,« meldte han straks.

»Nå er hun det. — Ja, det var jo godt, at det stakkels menneske fik udstridt.«

Alt det, der i den sidste time var strømmet ind over Sværken, havde gjort ham mere følsom, og halv medlidende samlede tanker sig om den gamle, vanvittige Karen, der nu var død. Han huskede, som var det i går, den dag, da hendes vanvid pludselig brød ud, så hun måtte spærres inde i fårestien, indtil de fik hende hjem hos forældrene. Og her havde hun så levet i alle de mange år i det lille usle, mørke rum, der kun var at regne som et stort bur. Det havde været en frygtelig tilværelse, som det jo altid var for sindssyge, der var farlige for deres omgivelser og til stadighed måtte spærres inde bag lås og slå.

Efter forældrenes død var huset blevet overtaget af en brodersøn til Karen, og hos ham havde hun så tilbragt sine sidste dage, mere lig et dyr end et menneske. Og så god og køn og dygtig var hun, da det onde brød ud. Klavs Sværke mindedes tydeligt, hvor mild og flink hun altid havde været både imod ham og hans yngre søskende, da hun tjente der på gården som førpige og til-

lige var som en slags husholderske efter den sidste stedmoders død.

Så sørgeligt havde det været, at hun skulle falde og forslå sit hoved, så hun derved mistede forstanden. Som barn havde han strengt fået at vide, at sindssyge mennesker måtte der ikke tales om, men han havde også en gang som voksen ført hende på bane, da han og faderen var alene, men han var blevet afvist på en måde, så han ikke ønskede at spørge tiere.

Gennem faderens afvisning og tavshed var en underlig mistanke skudt op i ham, men aldrig skulle han prøve at trække den gamle hemmelighed frem for dagens lys. Han havde nu også sit at bære og sin hemmelighed at bevare. Og som det var lykkedes faderen at holde sit skjult overfor verden, således håbede han også at finde dækning for det, han ville glemme.

»Ja, det har været strikt både for vos og Karne,« sagde manden lidt senere, »men så kunstigt var det, at i går fik hun helt sin forstand tilbage og kunne huske al ting lige til den dag, da hun blev dårlig heroppe hos jer.«

»Kunne hun det?«

Klavs Sværke så spændt hen på den anden. Mon Karen skulle have røbet noget af det, som han mente, faderen ville skjule.

»Ja, og hele tiden snakkede hun om den gang, hun tjente her på gården, og det var helt rørende at høre, hvordan hun gerne ville gøre alt det, hun kunne og lidt til, for at jer får kunne være tilfreds med hendes arbejde.«

»Var hun så ved bevidsthed, lige til hun døde?« afbrød Sværken.

»Nej, den sidste time var hun sån lidt forvildet, men hun vonne rasende, det var kun døden, der dunklede det for hende. — Og et par minutter før hun døde, rakte hun armene højt op i vejret og hviskede: »Nu satte Søren Sværke krog på døren!« og så smilte hun så lykkelig, som så hun lige ind i himlen, så det har vel været sån et syn, hun har haft.«

»Ja, det har det vel nok,« svarede Sværken, men for hans indre øre blev det ved at lyde: »Nu satte Søren Sværke krog på døren.«

Hvad der lå gemt her bagved, kendte kun de to, der var døde. Heldigvis forbandt manden heller ingen særlige tanker hermed, men fortalte kun op derom, fordi han mente, det kunne inter-

essere Klavs Sværke, at den stakkels Karens sidste ord havde været et trofast tyendes afskedshilsen til hendes gamle husbond.

»Men nu skal hun jo begravnes,« fortsatte han, »og det er osse det, jeg er kommet for at snakke med dig om, for du har vel at gøre med kirkegårdens fattigjord.«

»Ja, hvis du vil have et stykke, så skal jeg vise dig, hvor du kan grave.«

»Og en kiste kan hun vel osse få?«

»Ja, jeg skal så sige til Jens Snedker om at tage mål af hende. — Men vun går det — har I noget jordtøj at klæde hende med?«

»Nej, vi har hverken særk eller larn, for hun har for langendelige tider siden flået alt det i stykker, så hun kommer til at nøjes med at ligge i halm og høvlspåner.«

Klavs Sværke stod lidt.

»Vent et øjeblik,« sagde han så og gik ind i stuen.

Hvor mange år der end var gået, siden han havde set Karen, og hvor lidt han i grunden kendte til hende, var det ham dog imod, at hun skulle ligge i sin kiste uden at have det, hun kunne dækkes med. I hvad der end ellers havde været, så havde hun i alle tilfælde tjent hans forældre ærligt og tro, fra hun var barn, og til ulykken ramte hende. Derfor skulle hun også have sine jordeklæder fra Sværkegården.

»Tag en gammel særk og et halvt larn og lad mig få det til hende Gale-Karne, der lige er død,« sagde han til Dorte, der straks bragte det forlangte.

Næsten overvældet tog manden imod gaven. Var alt end ringe, havde det dog stor værdi i hans øjne, og at hans stakkels faster kunne blive klædt i sin kiste, glædede ham.

»Ja, jeg siger så monne tak både for dette her, og fordi du hjalp vos til at få 20 daler for at have hende nu i de sidste åringer,« sagde han taknemmelig. »Når man æls kun er vant til at få 18 om året, så var det en god støtte at få to til.«

Sværken havde hentet sin knortekæp og var så rede til at følge med op på kirkegården. På vejen mødte de Grøfte-Jens, der blev stående ud for dem.

»Min kone er død,« sagde han henvendt til Sværken, »så jeg ville gerne have til en grav på fattigjorden.«

»Så kan du gå med vos — jeg skal lige derop nu.«

Klavs Sværke fortsatte videre henad vejen, inderst inde veltilfreds over, at han var i følge med Karens brodersøn, så han ikke skulle være alene med Bodils mand.

De to mænd faldt straks i snak om de døde, og det var let at mærke, at Jens sørgede over at have mistet Bodil. Som ung havde han været meget forlibt i hende, og kærligheden havde holdt sig ned gennem årene. Sin magt over ham havde hun forstået at beholde, selv om hun var blevet gammel og grim.

Sværken nikkede pludselig frem for sig. En farlig kvinde havde hun alle dage været. Godt, at hun ikke mere skulle krydse hans vej. Nu måtte han blot vise, hvor hun skulle have sin grav, så var de færdige med hinanden i dette liv, og som det sidste ville han ønske hende, at hun måtte hvile med fred. Havde hun syndet imod ham, havde han vel også sit at svare til.

Nu var de kvit hernede, senere skulle en anden dømme dem begge.

Oppe på kirkegården blev mændene vist et stykke jord, hvor der kunne graves til de to kvinder, som i deres ungdom havde drømt om en plads på Sværkegården. Nu kom de til at hvile side om side i fattigjorden, begge anvist en grav af Sværkegårdens ejer.

Der var stærkt røre på bystævnen en forårsdag 1766. Klavs Sværke havde just meddelt, at kronens bøndergårde på Falster ville blive solgt ved en stor auktion, som skulle holdes i Nykøbing og vare i tre dage. Der var nu lejlighed til at blive selvejere, og hvor sløve og ligegyldige end mange af mændene var, trak dette dog i de fleste af dem. Stå som selvejer-gårdmænd, helt råde over sig selv, når blot de svarede de afgifter og forpligtelser, som kom til at hvile på deres ejendom, var alligevel noget, der kunne lokke og friste.

Som kronens bønder havde de altid båret hovedet højere og friere end så mange af deres standsfæller, og som følge af deres bedre kår var de nu også som mere modne til at forstå værdien af at gå fra fæster til selvejer.

Men ind i al begejstringen ved tanken om alle selvejergoderne stak også ængstelsen og usikkerheden hovedet frem. Var det end fristende og stort at gå fra fæstere over i selvejernes rækker, så var det også et voveligt spring. Ingen vidste, om de kunne klare sig ud af de forpligtelser, som kom til at hvile på dem, og når de ikke længere skulle gøre noget arbejde på herregården, kom de selvfølgelig også til at udrede flere penge, så her var meget at betænke og meget, der stod på spil. Købte de ejendommene og ikke kunne klare sig, risikerede de at blive smidt ud af hjemmet og komme til at flytte ind i et hus og måske siden gå på arbejde i den gård, de dog før kaldte deres. Det var en lod, som de nok måtte frygte, og som nok kunne holde dem tilbage.

Klavs Sværke havde selv mangfoldige gange nøje gennemtænkt alle fordele og vanskeligheder ved skiftet, og han havde også rådført sig med præsten og flere andre derom, så han var ikke blind for, at det nye og ukendte kunne føre byrder og besværligheder

med sig; men han tvivlede dog ikke på, at det var den vej, de burde følge. Bønderne skulle sidde som frie mænd på deres egne gårde, men her, hvor de var fælles om jorden, måtte de også købe i fællesskab.

Her skulle de alle stå last og brast. Ingen måtte knibe ud, og i kraft af bymandslavets sammenhold ville flertallet også kunne tvinge en enkelt til at bøje sig for de øvriges beslutning. Og her gav han ikke op! Han ville ikke vige. I hvad det end kom til at koste, så skulle hans bymænd blive nogle af de første selvejergårdmænd på Falster.

Han var ikke oldermand i år, men han var sognefoged og første mand både i kraft af sin egen myndighed og sit gamle navn, så han lod sig ikke køre af, selv om en anden førte forhandlingerne. Hvad han hidtil havde sat igennem i lavet, var kun småting imod dette, og de tidligere kampe blev heller kun for intet at regne over for det tag, der her måtte tages. Men målet vejede også alle de øvrige op, så det var værd at lægge sig i selen for, og som han gerne havde fået sat sin vilje igennem, hvor det gjaldt mindre sager, skulle han nok også vise dem, at de kom til at følge ham i de større.

Og som han ville, således blev det. Hvad de andre end sagde og førte i marken, gendrev han punkt for punkt og satte dem til vægs på alle områder, så de måtte bøje sig og love at stå sammen om købet af jorden. Aldrig havde Klavs Sværke været større, end da han talte selvejertankens sag, og aldrig havde han vundet en fuldkomnere sejr, end da bymændene afgav løftet om at tage med til autionen i Nykøbing fra 9. til 12. september 1766.

»Vi må stå sammen og vise, at vi hernede på Vestfalster er mænd, der tør vove noget for en stor sag, som kan komme vore børn og efterkommere tilgode i fremtiden,« sagde han ved det sidste afgørende møde, »og lad vos så give hverandre hånden på, at vi køber vos selv og holder sammen alle som en.«

Han havde rejst sig fra sin sten og stod høj og myndig imellem dem med udstrakt hånd. De andre rejste sig også, og håndslagene kom i tavshed. Det var et alvorligt øjeblik, og alle følte stundens højtid og betydning.

Kort efter skiltes de og gik hver til sit. Den aften var der ingen, som drak sig fuld på stævnen.

Efter aftale kørte de af sted tidlig om morgenen den 9. september. Mad og drikke havde de med til alle dagene, og om natten sov de i halmen på bunden af deres vogne, der stod i købmændenes porte og skure. Hakkelsesækkene og nogle dækner bredte de over sig, og var septemberluften end lidt kølig, tog de dog ingen skade heraf. Om morgenen toede de sig i vandtruget og tørrede sig på vesteryggen og var så klar til at gå løs på madposerne.

Stor opstandelse blev der på andendagen, da de skulle spise medaften. Alle Spurrens sulevarer var da væk. Et halvt røget fårelår foruden en grønsaltet medisterpølse og et stykke stribeflæsk havde han haft med, og nu var der ikke en bid tilbage. For Spurren var det et føleligt tab, og næsten utallige var de eder og forbandelser, han udslyngede imod den fordømte tyveknægt, der havde stjålet hans gode sul.

»At den tyvebrændte røver må få halsbrændsel, bugvrid og durkløb og tilsidst dø siddende på en mødding, er da et af de mindste onder, man kan nedbede over sån et fortærsket asen!« råbte han rasende, så det kunne høres helt ud på gaden.

En del af bymændene beklagede ham af oprigtige hjerter, andre grinede og godtede sig over, at tyveriet netop var faldet på ham, da han var meget gerrig anlagt og ikke særlig vellidt indenfor bymændenes kreds. Men hvordan de så end så på det, var de dog alle villige til at dele med ham af deres eget, så han ikke kom til at lide nogen nød på resten af turen.

Mange andre oplevelser var der også, som optog tankerne og fik dagene til at flyve, så de næppe vidste, hvor tiden blev af, men over det altsammen stod dog det, der drejede sig om selve auktionen og købet af deres gamle hjemgårde. Efter mange og lange forhandlinger og adskillige timers spændt forventning kom så endelig det store øjeblik, da handelen gik i orden, og for 40 rigsdaler pr. tønne hartkorn blev de tilstået byens jord og stod nu som selvejere.

For Klavs Sværke var det en stolt stund, da han som den første kunne sætte sit navn på dokumentet, men det var tillige en alvorstime, og i fuldt mål var han sig sit ansvar bevidst. Det var jo ham, der havde fået bymændene til at foretage det vigtige skridt, derfor var det også ham, der ville komme til at stå til regnskab, hvis det gik galt. Men sådan havde det jo altid været.

Da han fik dem væk fra trevangsbruget havde der ligeledes været mange forskelligartede vanskeligheder at overvinde, særlig i begyndelsen, men nu var de dog nået så vidt, at ingen tænkte på at gå tilbage til den forrige driftsmåde. Med alle sine mangler havde den nye dyrkningsform dog vist sig bedre end trevangsbruget. Og tid efter anden skulle det nok gå ligesådan med selvejet.

Morten havde også fået lov til at komme med til Nykøbing for at overvære auktionen. Han var den eneste af hjembyens unge, hvem dette var blevet til del, og flere af de ældre skævede også stærkt til ham.

»Selv om han nu er karlvoksen, så var det donne nødvendigt at slæbe ham med herud,« bemærkede Holsen.

«Nej, men Sværkens skal jo altid være så fremmelige,« svarede Stangen.

»Ja, og når Mordin så kommer ud på gaden imellem de andre unge, så kan han rigtig fortælle op om alt dette her.«

»Ja, og det vil naturligvis osse blive stort, når han som gammel kan snakke om, vun han i sin ungdom ene karl var med, da hans bymænd købte sig selv.«

»Jamen al den slags hører jo som Sværkerne til.«

»Ja, sån har det jo altid været.«

Andet og mere var der også at skumle over, fordi Sværkernes magt gik som i arv fra fader til søn, men det var et kredsløb, der ikke kunne hindres. Hvordan de end så på det, måtte de tillige indrømme, at Sværkerne kunne klare mere end de fleste, og i hvert fald kunne de ikke undvære Klavs Sværke. Som ingen anden var han deres talsmand og fører.

Året efter tog Sværken og Morten ene to en anden stor Nykøbingtur. Nu skulle der nemlig være auktion igen. Denne gang var det selve slottet, der skulle sælges.

På vejen derud drøftede de indgående dets historie og tilblivelse.

»Når det allerførst er bygget, er der ingen, som ved, men man mener, det er blevet til i de tider, da der var krig med venderne,« sagde Klavs Sværke. »Og den gang så, at enkedronning Sofie havde bygget det om, da var det jo et af de fineste slotte her i landet.«

»Ja, dronningen var nok en dame, der forstod sig både på det ene og det andet.«

»Ja, og da hun døde, ejede hun nok osse tre millioner daler.«

»Tre millioner!«

Det var næsten helt ufatteligt for Morten. Tre daler var i hans øjne en stor sum og så tænke sig tre millioner. Det var omtrent uforståeligt, at et menneske her på Falster havde ejet så mange penge.

»Men er det nu æls næsten ænne en skam at rive sån nun fine bygninger ned?« spurgte han tøvende, da de senere gik hen for at overvære auktionen.

I sig selv var Klavs Sværke lige så usikker overfor spørgsmålet som sønnen.

På en vis måde syntes han, der var noget meningsløst og uretfærdigt i at øde så mange penge på at opføre den slags pragtfulde slotte, når der var så mange mennesker, der måtte nøjes med at bo i nogle elendige hytter, men på den anden side var der meget, der talte for, at når det nu en gang var kommet, skulle det have lov at blive stående.

Der ville blive en tom plads, når det var borte, og det var, ligesom byen blev mindre og ringere ved dets nedrivning. Lige fra den første gang, han havde været i Nykøbing, havde slottet stået for ham som noget af det største i verden, og når det kom bort, havde Falster ikke noget tilsvarende at opvise, så for ham som for mangfoldige andre, der heller ikke kom udenfor deres fødeø, ville der forsvinde et storhedsbillede, hvis mage ingen af hans lige nogensinde fik at se.

Men mange gårde og huse ville der kunne bygges af dette ene slot, der nu skulle sælges i adskillige mindre stykker. Regeringen havde nok ellers tilbudt byen det til arv og eje imod at vedligeholde det, men man turde ikke gå i lag dermed. Derfor skulle nu resterne af fordums herlighed spredes for alle vinde.

Ved selve auktionen skete der ellers ikke noget af særlig interesse. Det var ikke, som da bøndergodset blev solgt. Da var der liv og spænding. Her faldt budene heller kun trent, og ialt kom det ikke til at koste mere end 16,718 daler.

Det var kun en såre ringe betaling for de mægtige bygninger.

Mens Klavs Sværke og Morten spiste deres medbragte mad inde

i det lille rum bag butikken i købmandsgården, kom købmanden ind for at snakke lidt med dem.

»Hvordan går det ellers — kunne I ikke have lyst til at dyrke lidt kartofler?« spurgte han Sværken i samtalens løb.

»Kartofler! Hvad er det for noget?«

»Det er en slags jordfrugt, noget lignende jordskokker eller ærteskokker, som man kalder dem ude på landet,« forklarede købmanden geskæftig. »De er indført fra Tyskland af nogle tyske kolonister i Jylland, og man har nu begyndt at dyrke dem dér. — Efter hvad man mener, vil kartoffelavlens have en fremtid for sig også her i landet. — Vent blot et øjeblik.«

Han løb ud i varelageret og kom straks efter tilbage med en lille pose kartofler.

»Se her,« sagde han og tog nogle stykker op i hånden, »disse er vokset i Jylland og kommet hertil med sidste skib, og jeg har fået en hel tønne, som jeg særlig agter at sælge til bønderne, så de kan komme i lag med dyrkningen.«

Både fader og søn betragtede opmærksomt de hårde, langagtige knolde.

»Jamen hvad er de så æls til?« spurgte Sværken efter at have følt lidt på dem.

»Til at spise, min gode mand, til at spise,« oplyste købmanden med rivende tungfærdighed. »Man koger dem i vand og spiser dem varme til sit flæsk eller kød — og jeg har selv smagt dem og kan forsikre, at de smager ganske udmærket.«

»De skulle altså kunne spare lidt på brødet,« indskød Sværken.

Det var på en måde mere besparelsen end smagen, der lå ham på sinde.

»Ja, de vil kunne spare overordentlig meget, når blot man spiser tilstrækkelig mange.«

Morten sad underlig urolig ved siden af faderen, imens han opmærksomt lyttede til købmandens lange og omstændelige forklaring om kartofflernes anvendelse og deres behandling. Der var noget ved disse nye og mærkelige knolde, som han følte sig særlig tiltrukket af. Selv var han en stor ynder af ærteskokkerne, der gerne groede vildt ved gærder og brændepladser, og skulle disse så smage bedre, ville de jo være en hel lækkerbidsken. Der-til kom også, at de var så ukendte, så der kunne regnes med

almindelig opmærksomhed både ved at smage og dyrke dem. Og begge dele tog Morten stort hensyn til. Han ville gerne, at man på Sværkegården kunne være de første i alle retninger.

»Jeg synes, vi skulle tage lidt af dem,« sagde han så, »det ville være morsomst at se, vun sån nun kan blive.«

Klavs Sværke var straks på det rene med, hvad der særlig lå bag ved sønnens ønske, og for sit eget vedkommende lededes han noget nær af de samme bevæggrunde, så efter lidt nøjere overvejelse bestemte han sig for at købe et fjerdingkar af de nymodens tingester, så de senere kunne lægge et par rækker i haven.

»Men så er der en anden ting,« vedblev købmanden, »nu i de sidste år er man i almindelige borgerlige huse ved at indføre kaffe og the som daglige drikke — kunne I ikke også have lyst til at få en skål kaffe derude på landet?«

»Nej, den slags er kun for de fornemmede,« sagde Sværken. »Vi bønder kan hjælpe os med øl, brændevin og hyldethevand og alt sån noget.«

»Ja, vel så — men mellem velstående bønderfolk vil det dog sikkert ikke vare længe, førend man bliver fortrolige med den anden nydelse.«

Morten sad igen som på nåle. Han havde ligeså lidt som nogen af de andre i hjemmet smagt kaffe, og han kunne heller ikke lide, at de her skulle komme til at stå tilbage for nogle af deres jævnlige.

Købmanden var snu nok til at se, at Morten gerne ville prøve den interessante drik og klemte derfor videre på med sin omtale og anbefaling.

»Ja, lad vos så tage, så vi allesammen kan få det at smage,« sagde Sværken tilsidst.

»Og til kaffe og the skal man så have en gnalling sukker,« fortsatte købmanden.

»Nå — ja —,« Klavs Sværke tog om lejlen for at få en slurk til at skylle de sidste krummer ned, »så får vi jo have et kræmmerhus af det med.«

Men med sukkeret blev der så heller ikke mere nyt eller fornemt denne gang. Listen over det, de skulle have med sig, var allerede lang nok i forvejen. Der var to sække salt og flere forskellige krydderier, allehånde, peber, kanel og ingefær. Tillige

var der klipfisk og en kande tjære foruden alt det ny, som købmanden havde fået prakket ham på — et halvt fjerdingspund kandis, ti lod kaffè og to lod the og så kartoflerne.

Det blev ikke nogen lille regning, og de sidste ting var heller ikke af den slags, som Sværken indlod sig på at købe, hver gang han kom til købstaden. Når de blot havde fået, så de kendte smagen, måtte det være godt.

»Ja, nu håber vi så på gode tider for bønderne,« smiskede købmanden, imens han skrev regningen, »og efter hvad der påstås, skal den nye konge også være bondestanden særdeles gunstig stemt.«

»Ja, det bliver der jo sagt,« svarede Sværken, »men efter hvad der osse siges, så er der ænne ret meget ved kongen.«

»Å nej — måske ikke. — Men en konge er dog en konge, så det har jo alligevel sin betydning, hvordan han ser på tingene. — Og denne Struense, der er hans højre hånd, ser nok også velvilligt på bøndernes tarv.«

»Ja — men han er jo tysker, så ham kan vi vel ænne vente vos så meget af. Og efter hvad vor degn har fortalt, så er der nok meget råddenskab derinde mellem de store.«

»Kan være,« nikkede købmanden. »Men derfor må man jo alligevel håbe, at alt bliver drejet til fordel for vore bønder.«

»Ja, så de kan få råd til at handle med købmændene,« henkastede Klavs Sværke, idet han gik ud af døren med sine sager.

Da han henimod aften kørte hjem, følte han som et stænk af vemod ved at kaste et sidste blik på det gamle, prægtige slot, hvoraf der snart ikke skulle lades sten på sten tilbage. Det meste af det var solgt til byens beboere og folk fra nærmeste omegn. Adskillige bygninger ville der kunne rejse sig heraf, og som sådan blev det mere til nytte, end som det stod nu. Og det nyttige skulle ingen kimse af. Det var bedre end den tomme storhed.

Klavs Sværke skulle en aften et ærinde hen hos Kæppens, og så snart han havde fået medaften, tog han fåreskindspelsen på og gik.

Kort efter rejste Morten sig også og forlod stuen. Han og Stangens Ane var blevet gode venner, og da deres forældres gårde lå klods op ad hinanden, kunne de unge som regel mødes et øjeblik hver aften, uden at nogen lagde mærke til det.

Men var møderne end kun korte, blot nogle ganske få minutter, var det dog salige stunder, som de ikke for alt i verden ville undvære. At de senere kunne få lov at mødes åbenlyst og leve tilsammen, håbede de begge og tvivlede forøvrigt heller ikke om. De kunne ikke se, der skulle være noget til hinder for et giftermål imellem dem. De var jo begge bønderbørn, og deres forældre levede i helt godt naboskab, så der kunne ikke være nogen rimelig grund for at skille dem ad.

I allerfleste tilfælde var det jo nok forældrene, der bestemte, hvem der skulle høre sammen, men når to jævnbyrdige fik et godt øje til hinanden, plejede de gerne at få de gamles velsignelse. Skille to elskende blot for at gøre dem sorg, var der dog ingen, som gjorde, og det mente Morten og Ane heller ikke, at Sværken og Stangen ville gøre overfor dem. Men de var endnu meget unge, især Ane, så det var sikkert bedre at vente og se tiden lidt an, før de kom frem med deres ønsker.

Særlig Morten var klog nok til at indse, at han helst måtte lade være at tænke på et snarligt giftermål. Som rimeligt var, skulle han overtage fædrenegården, men forældrene var endnu raske og rørige, og der var mange uforsørgede søskende, så ingen ønskede at få en ung kone ind foreløbig.

For Anes vedkommende jagede det heller ikke. Hun var blot

18 år, og foruden hende var der kun de to langt ældre søskende, den 36-årige Birte og broderen Jens, der var 32 og skulle have gården efter faderen, som nu var blevet enkemand.

Både søsteren og broderen var meget stilfærdige og skikkelige, og særlig Jens var ikke fri for at være noget indskrænket. Men de enedes alle godt om sagerne, og Ane, der var så meget yngre end de to andre, blev der også taget forskelligt hensyn til, så hun kunne ikke ønske sig det bedre, end hun i øjeblikket havde det.

Da Morten var kommet om bag gården, sprang han over hegnet ind i Niels Stangs have. Anes lille vævre skikkelse kom straks til syne fra sit skjul under et duvende hyldetræ.

»Se, så er jeg her for at få mit aftenkys,« hilste han og slog armene om hende.

»Og det bliver dig jo heller ænne fornægtet,« lo hun tilbage.

Et kort nu hviskede de sammen, så skiltes de hastigt, som de plejede og skyndte sig hver til sit, for at ingen skulle vide, at de havde haft et lille lykkeligt stævnemøde.

Så snart Morten var ude af døren, havde Lisbet listet sig hen til moderen.

»Må jænne lige smutte ned hos væverens?« hviske hun bønligt. »Grete vil så gerne have mig til at hjælpe sig med sløjfen på hendes nye nakkehue.«

»Ja, så skynd dig at rende et øjeblik,« svarede Dorte, »men se endelig at komme hjem, så din får ænne skal opdage, du har været borte.«

Lisbet forsvandt ilfærdigt og med stor uro over sig. Dorte sukede dybt. Det var ikke helt rigtigt, at hun gav datteren lov at løbe ud, når faderen ikke vidste det, men på den anden side holdt han også de voksne døtre så strengt og var så karrig med friheden, så det var synd at nægte den gode, føjelige Lisbet en stunds forlov, når kan ikke så det.

Men forresten var det ellers gået lovlig tit på i den senere tid, og det var også underligt, som Lisbet var blevet på det sidste. Hun lignede ikke rigtig sig selv, men var så mærkelig åndsfraværende og aparte.

Ak ja! Dorte sukede igen. Der var meget at tænke på med så stor en børneflok.

Klavs Sværke traf ikke Kæppen hjemme, så han blev der ikke

længe, men sad kun og snakkede et øjeblik med konen og sønnerne. Idet han på hjemvejen passerede bystævnen, hørte han en mistænkelig puslen henne under majtræet, og med et par lange skridt var han inde mellem stenene for at se, hvad det var.

Ved hans tilsynekomst fløj et ungt par hver til sin side. I den grå aftentåge så Sværken til sin forfærdelse, at det var hans ældste datter og Spurrens tjenestekarl, Jørgen, en søn af Grøfte-Jens og Bodil.

For en stund var det, som skulle han synke i knæ på stedet, hvor han stod. At hans datter holdt kærest bag hans ryg, havde han aldrig tænkt sig, hun turde vove, og at hun havde indladt sig med en tjenestekarl og tilmed Bodils søn, var ham et frygteligt slag, så i nogle sekunder kunne han hverken sanse eller samle.

Men det hele varede kun et kort nu, så var han klar som altid og havde fuldt rede på, hvad han ville gøre.

»Vi kan følges ad hjem,« sagde han til Lisbet, som havde han ikke set Jørgen.

Uden at svare fulgte hun med, som hun blev budt. At hun var segnefærdig af skræk og angst, kunne faderen se gennem mørket og høre af hendes stødende åndedrag og snublende fodskifte. Tillige var hun halvvejs som lammet ved hans uhyggelige tavshed. Ikke et ord talte han til hende, mens de gik henad gaden. Her skulle intet opgør finde sted, og ingen fremmede skulle få lejlighed til at spotte hverken ham eller hende, så vidt han kunne afværge det; men slippe ustraffet skulle hun ikke.

»Gå så i seng med det samme,« bød han, da de kom ind i stuen.

Han ville vide, hvor han havde hende, og først næste morgen skulle de tales nærmere ved. Natten ville han have bag sig og tid til at tænke det hele igennem, før han tog en endelig bestemmelse om, hvordan han bedst skulle gribe sagen an.

Som en søvngængerske fulgte Lisbet budet om at forføje sig til ro og begyndte straks at trække slagbænken ud og lægge dynerne tilrette. De tilstedeværende så undrende på hverandre, men ingen mælede en stavelse. Både store og små var straks på det rene med, at faderen havde opdaget Lisbets besøg hos væverens, og det ulovlige renderi skulle naturligvis straffes. Men mærkeligt nok, at han sådan sendte hende i seng. Det var mere forståeligt,

hvis hun havde kommet til at sidde et par timer længere oppe end de andre. Prøvede nogen ellers at luske fra deres arbejde, fik de gerne mere end dobbelt en anden gang. Men Lisbet fik nok også sit. Hvordan det ville gå hende, var ikke godt at vide, men alle kendte, at Sværken var ikke nådig, når nogen dristede sig bort uden hans tilladelse. Men som i aften havde de dog ikke set ham. Hans ansigt var askegråt, og der stod som en hel tordensky om ham. Dorte viskede i smug en tåre bort fra sine øjne. Å, Gud i himlen, havde hun dog blot forbudt Lisbeth at gå hen hos Grete!

Hverken under arbejdet eller senere, da de spiste nadver, blev der vekslet et ord, og så snart mælkegrødsbøtterne var båret ud på køkkenbordet, slukkede Sværken lyset. Der skulle ikke brændes lys længere end højst nødvendigt. Det kneb jo altid med at få den sparsomme tælle fra de magre får og lam til at holde vinteren ud, så der måtte spinkes så meget som muligt. En hel del af morgen- og aftensyslingen udførtes derfor også i mørke, og klæde sig af og på ved lys kunne ingen tænke sig. Enhver famlede sig frem om aftenen og lagde klæderne på bestemte pladser, så de kunne finde dem om morgenen.

Alle skilte sig også nu let af med tøjet, men flere af dem kunne ikke sove.

Til Klavs Sværke ville søvnen slet ikke komme, og i hans indre stormede det, som han kun havde kendt fra den gang, da Bodil i ungdommens dage havde dåret hans sind, og siden, da han som ældre mand havde truffet hende ude i skoven for dagen efter at høre om hendes død.

Nu havde hun så igen krydset hans vej og gennem sin søn ført skam og kval over ham.

Hun havde her taget en grusom hævn. At han skulle se sin datter sammen med hendes søn, havde måske ramt ham dybere, end hvad der ellers var ført over ham fra hende. Det var næsten, som hun i sin grav var ham værre end i levende live.

Men havde hun end formået at ramme ham på hans mest sårbare sted, skulle hun dog ikke nå at vinde slaget. Han skulle vide at rive Lisbet bort fra denne lange lømmel, som havde arvet faderens røde hår og moderens store, farlige øjne.

Han kunne blive som rasende ved at tænke på, at en sådan knægt havde forledt hans datter til at føjte rundt med sig ved

aftentide. Men ind iblandt harmen og forbitrelsen over, at Lisbet kunne kaste sine øjne på sønnen af den kvinde, der havde været som hans livs forbandelse, vældede også alle selvbebrejdelserne frem med voldsom styrke og tvang ham til at vende brodden imod sig selv.

Han måtte gribe i sin egen barm og med skam bekende, at han i de unge dage havde handlet ganske som datteren her. Bag sin faders ryg havde han også holdt til med en, der stod under ham, og han havde ligeledes nedværdiget sig til at ville slå følge med et menneske, hvis eneste medgift bestod i at kunne føre skændsel ind over slægten og søle deres gamle navn til. Ikke et hår bedre end datteren havde han været. Det var den samme historie om påny.

Men også fordi han kendte sig selv skyldig, føltes slaget dobbelt hårdt. Grufuldt sviende var det, at så at sige de samme øjne, der havde fået alt til at ramle for ham, nu ligesom i en anden skikkelse skulle brænde videre og gennem datterens forblændelse tilføje ham det dybeste sår.

Nu kunne Bodil vist ikke tvinge ham længere ned. Nu måtte han vel snart have nået bunden af den skål, han i sin ungdoms ubesindighed havde skænket sig selv. Aldrig havde han følt sig så ydmyget som i denne stund.

Da han i sin tid overfor faderen havde vedstået sin kærlighed til stodderkongens datter, havde han sat sig langt ned både i sine egne og andres øjne, men nu, da Lisbet havde fæstet sig til stodderprinsessens søn, var det ham, som så han ned i den dybeste afgrund af skændsel og fornedrelse.

Men som faderen havde hjulpet ham, da han havde hjælp behov og trængte til at få klaret både hoved og sanser, således måtte han også hjælpe datteren. Hun skulle rives ud af det, hun var kommet ind i, og troede hun at kunne finde lykken, så vidste han for hende med, at der kun var ulykke i vente, hvis hun fik lov at følge Jørgen. Den jammerlige stodder kunne ikke gøre en Sværkedatter lykkelig. Aldrig ville hun så lidt som nogen anden kunne fornægte sin rod, og selv om han ville se bort fra sit eget og den ydmygelse, som det blev for ham at vide datteren knyttet til en ussel indsiddersøns elendige kår, så kunne han ikke gøre det for Lisbeths skyld. Han kunne ikke lade hende styrte sig ind

i noget, som han med sikkerhed vidste kun ville bringe hende kval og kummer.

Forbyde hende at gifte sig med Jørgen kunne han også let nok, men dermed var sagen ikke helt klaret. Bedre var det at vende hendes sind, og bedst ville det være at få hende lagt i den stærkeste af alle lænker her på jord.

Men lempeligt måtte han fare. Når han tænkte på et tvungent giftermål, var det, som så han sin unge døde søster for sig. Hvad der havde drevet hende ud i mosen, havde der aldrig været vekslet et ord om, men det behøvedes heller ikke. Årsagen til hendes død stod tydeligt nok indskrevet i hans bevidsthed. Men det kunne ikke nytte at stirre sig blind på det, der var svundet. Det var nutiden, det gjaldt. Fortiden havde fået sit.

Men hvor skulle han vel vende sig hen for at finde Lisbet en mand. Før dette havde han haft opmærksomheden henvendt herpå for at få et passende giftermål i stand i en nær fremtid. Så mange børn han havde, måtte han i tide tænke på deres anbringelse.

Det var ikke let at få en gård til dem alle, men til gårds skulle de, så vidt det stod til ham. Derfor kom nogle af dem kanske også til at gå tidlig ind, andre vente længe. Noget særligt havde han dog ikke gjort endnu for at få nogen af dem i vej. Gå ud som frier var en ærlig sag, men hente sig et nej, ville han ikke gerne, og han så derfor helst, at tilbudene kom til ham.

Særlig fordelagtige partier var der heller ikke i øjeblikket. Enkemænd, som var værd at tænke på, fandtes ikke, og af giftefærdige gårdmandssønner med udsigt til selv en gang i fremtiden at få en gård, var der ikke stort andre end Stangens Jens. Ret beset havde han heller ikke noget imod at få ham til svigersøn. Vel var han nok lidt indskrænket, men han var både skikkelig og ordentlig, og gården ikke ilde, så det kunne nok lade sig gøre at få en datter ind der.

Stangen ville sikkert også gerne have en af hans døtre til sønnekone, men her var igen det samme som hos ham selv, at naboen heller ikke ville give det første ord. Og her stod de så uden at den ene ville vige for den anden.

Klavs Sværke havde altid ment, at det nok skulle blive Niels

Stang, der kom til at bøje sig, men nu så han sig pludselig stillet overfor den nødvendighed selv at gå til Stangen. Og for Lisbets skyld ville han også gerne gøre det og gøre det straks. Han ville fri hende for at komme i ulykke med stodderkongens slægt, og allerede den dag i morgen skulle det være. Der var ingen tid at spille, kom det ud, at hun spillede kæreste med Grøfte-Jens' søn, kunne hendes gode navn og rygte komme i vanry, så der måtte handles hurtigt.

Han vendte sig om på den anden side, og Dorte vendte sig med. Hun sov heller ikke, og stadig gysende måtte hun tænke på, hvad morgendagen ville bringe til hende og datteren.

Ved Dortes bevægelse ligesom mindede hun Sværken om sin tilstedeværelse. I oprøret over Lisbet havde han næsten helt glemt moderen, som han dog ellers nok mente måtte være medskyldig i datterens rend på gaden, når han var borte. Men således var jo de fleste koner. Bag mændenes ryg holdt de med børnene og lod dem råde uden hensyn til faderens befalinger.

Under tankerne om Dortes medskyld samledes for en tid al Sværkens forbitrelse sig imod hende, men siden gled han igen tilbage til Lisbet og sig selv. Som ærlig mand måtte han atter og atter gøre sit regnskab op til bunds, og havde end moder og datter fejlet, var han jo heller ikke ren eller uden skyld, og det var ham, som det tilkom at få alt styret til det bedste.

Det knugende tryk, som havde hvilet over gården om aftenen, var ikke forsvundet om morgenen, og alle gik tavse ved deres syssel. Da davren var spist og folkene gået ud på marken, blev Dorte og Lisbet ene inde i stuen.

»Å herregud, mit barn, hvor var det dog uheldigt, at din får skulle opdage, du var henne hos væveren,« klynkede Dorte, der stadig undrede sig over, at straffen ikke var faldet.

»Å mor!« Lisbet kastede sig hulkende ned på bænken. »Det er jo slet ænne det, der er i vejen.«

Dorte så undrende på hende.

»Ænne det?«

»Nej, det er noget meget, meget værre!« stønnede Lisbet. »Og jeg er da osse så ulykkelig, så jænne ved, vun jeg skal bære det.«

»Men herregud, min stakkels pige, hvad er der da sket?«

Dorte lagde medynksfuld sin arm om datterens skulder.

»Fortæl mig kun det hele, som det er.«

»Å mor!« Lisbet knugede sit hoved imod moderens bryst.

»I må prøve at tilgive mig, hvis I kan, — men jeg har narret jer — jeg skulle ænne hen til væverens — det var bare noget, som jeg bildte jer ind.«

Det stak i Dorte ved at høre, at datteren havde ført hende bag lyset, men det gran af vrede, som hastigt blussede op herover, svandt bort med det samme. At Lisbet havde løjet for hende, var jo slemt, men af den fortvivlelse, der prægede hele hendes væsen og hørtes gennem hvert ord, hun pressede frem, skimtede moderen noget endnu frygteligere, og i stødende og afbrudte sætninger kom så hele den unge piges bekendelse om hendes forhold til Jørgen og om hendes fejl og fald.

Dorte var sunket ned på bænken. At hendes gode, kønne datter var en falden kvinde lammede hende både på legeme og sjæl, så hun hverken kunne tænke eller tale.

Som målløs stirrede hun ud i det tomme rum uden knap at ænse, at Sværken kom ind. I samme nu han så moder og datter sidde der så sønderknuste ved hinandens side, var han straks på det rene med, at de havde fået talt ud om det, han ville kræve dem til regnskab for.

»Hvad er det så æls, her er gået for sig?« spurgte han med en stemme, der skjald af undertryk ophidselse.

Ved synet af faderen gled Lisbet ned på gulvet.

»Å får — slå mig kun — slå mig ihjæl, om I vil — jeg kan heller ænne leve — og vil osse gerne dø — —!«

Hun lagde armene på bænken og borede hovedet ned imod dem, rede til uden modstand at tage de slag, som hun mente vilde hagle ned over hendes ryg.

Jeg kan ikke leve!

Det gav et sæt i Klavs Sværke, og han så igen søsteren for sig, som da han havde trukket hende op af tørvegraven, så han kunne ikke få sig selv til at lægge hånd på den værgeløse pige, som lå her foran ham.

»Rejs dig op, tøs!« bød han og tog hende hårdt i armen. »Og lad vos så høre, hvad du har at sige til dit rend på stævnen i aftes.«

Lisbet hævede sine foldede hænder.

»Å — får — jeg har ænne noget at sige — jeg tilstår bare det altsammen — og I får så gøre ved mig, hvad I vil — —.«

»Ja, det skulle jeg vel heller ænne spørge dig ad! Men nu understår du dig i nunsinde mere at mødes med den usle stoder —.«

»Jamen det kan jænne lade være,« skreg Lisbet op. »I kommer til at lade mig få ham.«

Klavs Sværke slængte hende fra sig, som var han bidt af en snog. Af hendes dumpe udråb og skyldbevidste øjne læste han, hvad hun havde forbrudt.

Dertil var det altså kommet! Så vidt havde Bodils søn ført hans datter. Mon hun snart havde fået hævn nok, eller kunne hun blive ved at ramme ham den ene gang værre end den anden.

For en stund var det, som alt dansede rundt i stuen for ham, så drejede han sig langsomt om og gik med tunge, vaklende skridt ud i gården. Hvad han gik efter, eller hvad han ville, kunne han ikke afgøre nu. Al hans skarpe dømmekraft var borte.

Som en affædig olding slæbte han sig ud på gaden. Hvad andre ville sige, hvis de så ham således, var i øjeblikket ligegyldigt, og hvis Lisbet ville søge derhen, hvor de havde fundet søsteren, fik hun gøre det. Med hendes fald var alt som styrtet sammen om ham.

Men efterhånden, som han kom lidt længere frem, begyndte hjernen atter at arbejde, så den uhyggelige virkelighed rykkede ham nærmere ind på livet, og med usvigelig klarhed så han sig stillet overfor det, at enten måtte han se sin datter som ugift moder eller også lade hende binde sig til Bodils søn. Det var frygtelige vilkår, han her blev budt, og hvilket han end valgte, ville skammen komme over dem alle.

Et stykke henne ad gaden mødte han Spurren. Allerhelst ville han vendt om for at undgå at tale med nogen, men nu var han nødt til at tage sig sammen. Overfor Jens Spur ville han i hvert fald ikke lægge sin tunge sindsstemning blot.

»Har du hørt om hele den redelighed, der har været på Stad-agergården i nat?« spurgte Spurren, da de havde vekslet et par bemærkninger om vejret.

»Nej, jeg kender ænne til noget.«

»Ja, det er da, at Grøfte-Jens og begge hans sønner har været der og stjæle korn sammen med et par husmænd, men ridefogden opdagede det, og de blev fanget alle fem.«

Sværken kunne ikke samle sig til at give et passende svar, men det var også unødvendigt. Spurren kunne godt besørge al underholdningen og lagde ikke mærke til, om der blev svaret eller ej, men snakkede blot op om tyveriet.

»Ja, nu er vi så uden karl — og hele Grøfteslænget har så frit husly foreløbig,« grinede han tilsidst.

Sværken kunne heller ikke endnu få sig til at sige noget. Det havde altid været ham imod at tale om Grøftefolkene, og nu i dag kunne han næsten ikke tage deres navn i sin mund, tilmed da han ikke vidste, om Spurren stod her for at finte ham.

Harmen begyndte at koge i Klavs Sværke, fordi han skulle døje alt dette for Lisbets skyld. Den elendige tøjte, som kunne lægge sig i med en tyv! Havde han haft hende for sig nu, skulle hun ikke sluppet for så let køb, som hun havde gjort derhjemme. Han forstod heller ikke, at han havde ladet hende gå fri, da hun lå der på knæ for ham og som bød ryggen til, for at han kunne slå.

Uvilkårligt knyttede han hænderne i bukselommerne. Hvorfor havde han ikke hentet sin pisk og ladet den danse på hendes krop. I denne stund kunne han have pryglet hende, så hun måske ikke havde rejst sig mere.

Den underlige, døde sløvhed var nu slået om til raseri, og han undrede sig over, at han kunne stå så tilsyneladende rolig, når alt dog sydede og hamrede i ham.

Men afslappelsen fulgte hurtigt efter, og han kom igen til at se sig og sit ved siden af datteren. Kun som nærmest ved et mirakel var han sluppet fri af Bodil, men for Lisbet var der intet mirakel sket, og hun var trukket ned i dybet, hvor han var frelst. Hastigt som vejret i april slog stemningen atter om, og han blev grebet af den inderligste medlidenhed med sin ulykkelige datter. Havde hun end fejlet, måtte han dog hjælpe hende. Han var jo hendes fader, og han ville ikke løbe fra sit ansvar overfor de børn, han havde sat i verden.

Men hvordan skulle han vel fri hende for undergangen, der truede?

»Mette Galle er nok død lige nu i morgenbrækningen,« hørte han så Spurren sige, da tyveriet var pløjet igennem fra ende til anden.

»Nå — er hun det. Ja, hun har jo osse været dårlig længe.«

Sværkens tanker havde igen fået en ny retning. Nu gik de op til Mads Galle, der lige var blevet enkemand og rimeligvis snart ville gifte sig igen. Han og Gallen havde altid været gode venner, så måske sagen her med lidt forstand kunne ordnes. Det var, ligesom tanken gav ham noget af hans sædvanlige energi og viljekraft tilbage, og nu havde han et bestemt mål at forfølge.

Lidt efter skiltes han fra Spurren og gik videre ned gennem byen. Udenfor Gallegården traf han Mads og faldt straks i snak med ham.

»Jeg har hørt, at Mette er sluppet i dag.«

»Ja, nu måtte hun da endelig af sted.«

»Men nu vil det jo så ligegodt blive noget ensomt for dig, når du liverken har kone eller børn.«

»Ja — —.« Gallen trak langt på det, »men det er jo sån, at vor mor har forlangt, at jeg skal tage Lejrens Marne, så snart hun selv er forsynet hen — og det har jeg så lovet.«

»Ja, så er det jo i orden,« sagde Sværken.

Han havde nu rede på, at her var ikke noget for ham at gøre.

»Ja, det er jo så,« sagde Gallen. »Men jeg havde nu rænnok æls altid tænkt, at når jeg en gang blev enkemand, så ville jeg have et yngre menneske ind til mig. Før vor mor var 9 år ældre end jeg — og Marne er 62, ligesom jeg selv, så jeg brødte mig æls ænne om at få en, der var så langt til års.«

Gallen bukkede sin lille, krumryggede skikkelse og lagde en af sine træskoviske tilrette.

»Når jeg skal være ærlig,« sagde han så, da han havde ordnet halmstråene, »så havde jeg æls tænkt at tage en af dine piger, for de er både pæne og skrappe, men nu var det uheldigvis sån, at Mette patøv ville have, det skulle være Marne, og så måtte jeg jo love det.«

Gallen gav nu også sin anden træskovisk en omgang.

»Det er junne sån at sige nej til et menneske, der ligger og skal dø,« begyndte han igen langsomt og drævende, som han altid plejede, »og man er jo så osse nødt til at holde, hvad man lover.«

»Ja, det skal man, enten det så er ondt eller godt,« bemærkede Sværken.

»Ja, og særlig det, man lover de døde,« sagde Gallen i en underlig halvhviskende tone, »for æls kan de gerne siden komme og gøre en fortræd. Det så man bare med den gamle Pa Mølre, der havde lovet sin første kone at gifte sig med hendes søster, men så havde han været kærest med deres tjenestepige og måtte gifte sig med hende, og Ane Mølre kom hver nat og kryste ham, så tilsidst kunne hanne holde det ud og gik så hen og hængte sig.«

Af frygt for, at Mette skulle komme og kryste ham, ville Gallen derfor også gifte sig med den gamle, grimme og arrige Maren, selv om han ellers langt hellere ville haft en af Sværkens unge, kønne døtre.

Med fast sammenknebne læber gik Klavs Sværke atter hjemad. Hos Mads Galle var der altså intet at gøre. Prøve at få ham til at bryde sit løfte til Mette, ville han ikke. Han havde respekt for løfter både til levende og døde, og krystninger af gengangere havde han hørt nok om, så det ønskede han ikke at udsætte hverken sig selv eller andre for. Men i sit inderste måtte han forbande Mettes godhed for Maren, som derved havde bundet Gallen både på hænder og fødder.

Klavs Sværkes tanker arbejdede stadig med lynets hastighed og krydsede hverandre i vildt kørom. Nu skulle vejen lægges ind hos Niels Stang, og hvad han ikke havde villet før, måtte han gøre nu. Gangen var ikke let, men nødtvungen havde han at vandre den. Han måtte bøje sig så dybt, han kunne, for at redde sin ære.

Niels Stang stod inde i porten og pillede med en gammel skagle, da Sværken kom. Han var ikke rask, og hans hænder rystede, imens han forsøgte at løse en knude.

»Ja, jeg har været dårlig nu i hele den sidste tid, så skidt er det, og skidt bliver det,« sagde han, »så jeg har nu bestemt, at Jens skal overtage gården.«

»Ja, han har jo osse alderen til at blive sin egen mand,« indskød Sværken.

»Ja, det har han, og det har han jo haft for længe siden, men både jeg og vor mor så sån på det, at vi ville regere med det hele,

til denne passede vos mer. — Og vi ville osse nøjes med at have vore egne om vos un at få nun fremmede ind. For når vinne havde un de tre børn, så kunne vi jo sat få dem gift.«

»Men ved stadig at holde igen kunne de dog gerne blive for gamle — særlig Bærde — det er ænne altid så let at få en ældre pige afsat.«

Stangen hostede besværligt og spyttede tungt og tykt.

»Når man har en søn, der skal overtage gården, kan man altid få gift en datter.«

»Ja — —.«

»Ja, man skulle vel nok kunne få en datter på bytte, når man kan tage en andens ind,« kom det ligesom udfordrende fra Stangen.

»Ja, hvis man just vil tage lige, hvad der byder sig.«

Det smagte ikke Sværken at høre Niels Stangs hovne udtalelser, og havde det været i går, skulle han nok have givet ham et mere bidende svar, men i dag burde han tie.

»Men hvad siger æls sån som du?« brød Stangen pludselig igennem hele spørgsmålet. »Kunne du ænne tænke dig at få et par børn på bytte med mine?«

»Det har jænne sån spekuleret noget over på«, svarede Sværken lidt snublende og uden den sædvanlige sikkerhed. »Men vi kan jo snakke om det.«

»Ja, lad vos det.«

Stangen var meget villig til at drøfte sagen nærmere, og ved Sværkens bemærkning om at gå med til en forhandling, syntes han, at de som mødtes på halvvejen.

»Men lad vos så gå ind og sætte vos ned,« sagde han lidt efter, »for jeg bliver så træt af at stå op.«

Klavs Sværke fulgte straks med den gamle. At der skulle betales noget for at få datteren ind på Stanggården, kunne han på forhånd sige sig selv, men i øjeblikket syntes ham heller ingen pris for høj, blot han kunne få hendes skændsel dækket.

»Ja, ser du,« sagde Stangen, idet han lod sig dumpe ned på slagbænken, »jeg har så tænkt mig, at hvis du tager min Bærde ind hos dig, så kan du få din Lisbet her ind til vort.«

»Men Bærde er jo 14 år ældre end Mordin,« indvendte Sværken.

»Ja, hvad så? Der er monne, der er større forskel på,«

»Jo, men der nu ænne monne unge mænd, der er glad for at slæbe rundt med en gammel kone.«

»Nej, men der er osse så meget, dænnen er morsomt her i denne verden. — Og synes du kas så æls ænne, du kan få det indrettet godt for dine børn med dette her?«

Sværken følte, at nu måtte han være på sin post for ikke at støde naboen. Viide Niels Stang end gerne være i familie med ham, kunne han dog få i sinde at gøre sig sær og utilbens, og hans stædighed måtte der i så fald regnes med.

»Jo, jeg synes, det kan blive meget godt,« beroligede Klavs Sværke, »men når vi skal snakke om at få vore børn på bytte, så mener jeg, der kan være mere rimelighed i at tænke på Ane end på Bærde.«

»Ane skal over hos min halvsøster, Grete Troins, og have hendes Steffin, når den tid kommer,« oplyste Stangen, »så det er Bærde og ænne Ane, der kan være tale om.«

Det holdt hårdt for Sværken at bøje sig her. Give sin unge, stolte søn den halvgamle, træge Birte til kone var ham en bitter sorg. Var der end, som Stangen havde sagt, mange unge mænd, der fik ældre koner, så blev der alligevel forskel på forholdene. Når en ung karl giftede sig med et gammelt fruentimmer, var det som regel for igennem giftermålet enten at komme til gårds eller ind i en bedre stilling, end han ellers kunne tænke sig at opnå. Men en ung rask arvtager til sin fædrengård behøvede ikke at nøjes med en af de ældre.

Og som hans Morten stod, klog og dygtig og stærk, kunne han vel omtrent få, hvilken pige det skulle være. Og så skulle han nøjes med Birte!

Det sved i Klavs Sværke ved tanken herom, og hårdere ville det komme til at svie til Morten, men begge var de nødt til at bøje sig, når vejen for Lisbet kun åbnede sig igennem den gamle pige. Her gjaldt det hele slægtens ære, så her var intet valg. Efter en del forhandlinger blev de enige om betingelserne for byttet. Stangen ville helst, at Morten og Birte skulle giftes først. Siden kunne så Jens og Lisbet komme. Men her ville Sværken ikke strække sig. Han ville gøre det første bryllup, og trolovelsen skulle allerede finde sted den kommende fredag.

Kun modstræbende gik Stangen ind herpå, og et øjeblik stak også en lurende mistanke hovedet frem, men han skød den straks tilbage som noget, der ingen betydning havde. Når Sværken havde givet sit ord, ville han også stå ved. Sværkerne havde altid været til at lide på.

Hjemme i gården vandrede Dorte og Lisbet bævende om. Hvad der var gået af Klavs Sværke, siden han på den vis forlod stuen, kunne de ikke fatte. Grå i ansigtet havde han været, og usikkert havde han trådt på benene, så det så ud, som skulle han falde. Og så godt som intet havde han sagt. Det var snart det værste af det hele, og alt ville heller ikke dermed kunne være forbi, så i ventetiden blev angsten øget.

Efter Sværkens bortgang havde moder og datter en stund grædt sammen over den ulykke, de var inde i, men de kunne ikke blive siddende der med hænderne i skødet. Det daglige arbejde kaldte på dem begge, og det måtte de ikke forsømme. De turde ikke lægge mere til det, der allerede var.

Som en dødsdømt slæbte Lisbet sig ud i køkkenet. Hvor var det dog frygteligt, at hun havde ført denne skam ind over sig og forældrene, og hun vidste heller næppe, hvordan det var gået til, at Jørgen havde fået så forfærdelig en magt over hende. Fra først af havde hun slet ikke kunnet lide ham, men hans øjne var så underlige, og hun blev ligesom helt fortroldet, når han så på hende.

Til sidst var det også, som hun var helt magtstjålet, så hun måtte komme, når han kaldte, og kunne ikke stå imod, når han lokkede. Og nu stod hun her med skammen som en knugende vægt på sine skuldre uden at vide, hvor hun skulle vende sig hen for at finde trøst i nøden.

At Jørgen ville gifte sig med hende, kunne der ikke være tvivl om, men trods alt var det næsten, som det kun gjorde sagen værre. Hvad han ville sige, når han hørte om dette, kendte hun ikke. Endnu havde hun ikke kunnet bekvemme sig til at meddele ham, hvordan det var fat. Det var, ligesom hun følte, at dermed ville hun komme mere i hans vold. Ret længe havde hun heller ikke vidst det selv. Det var først i den allersidste tid, at hendes bange anelser var blevet til frygtelig vished.

Men hvad skulle der vel så ellers blive af hende? Tænkte

hun på et giftermål med Jørgen, måtte hun af flere grunde gyse og grue. Han ejede jo intet, knap nok klæderne til kroppen. Og faderen ville sikkert ikke hjælpe dem, så de skulle måske vandre ind i fattighuset med det samme. Eller ty til Jørgens fader i stødderkongesiottet. Å, det var så rædselsfuldt at tænke på, og det havde hun jo heller aldrig villet. Når tanken om fremtiden af og til havde meldt sig hos hende, havde hun altid med magt skudt den fra sig. Der var jo ikke det mindste, som kunne drage.

Men nu så hun pludselig, at enten fattighuset eller offentlig skrifte var det, der ventede hende, og hvad hun så end valgte, ville hun blive foragtet og forhånet af sine tidligere venner og bekendte — og forstødt af sine forældre bort fra Sværkegården ville hun for alle tider være. Her stod intet andet end fortvivlelsen hende åben.

Til sin skræk så hun pludselig faderen komme ind i køkkenet. Med sin venstre hånd greb hun om stjerten på en stegepande, der hang ved væggen inde i skorstensrummet, medens hun med den højre blev ved at røre i grødgryden over ilden.

Klavs Sværke havde nu atter fået sit sædvanlige udsende. Dorte stod henne ved køkkenbordet og skar nogle stykker flæsk, der skulle steges til middagssul, men hverken hun eller datteren vovede at se op på ham.

»Jeg vil så bare lade dig vide, at fredag skal du sammenskrives med Stangens Jens,« hørte de ham så sige i denne underlige dæmpede tone, der var ham egen, når der var noget særligt i vejen, og som ikke alene vidnede om hans sindsbevægelse, men også om hans ubøjelige vilje.

»Sammenskrives med Jens!«

Der lå både rædsel og befrielse i Lisbets skingrende udråb.

»Ja, jeg har lige aftalt det hele med Niels Stang, men hvad der ligger forud, kender dinne noget til. Jeg har nu frelst dig, og Gud nåde dig, hvis dunne retter dig efter det, som her er bestemt.«

Lisbet turde ikke slippe sit tag hverken om pande eller ske, men hun mægtede ikke mere at røre i gryden.

Klavs Sværke tog endnu et skridt længer ind i skorstensrummet.

»Grøfte-Jørgen er i nat grebet i tyveri sammen med sin får og bror — —.«

Om faderen sagde mere, vidste Lisbet ikke. Alt sortnede for hendes øjne, og uden en lyd sank hun om på gulvet. Da hun kom til sig selv igen, mere lå end sad hun på gærdebrændeknippen ved arnen, og foran stod moderen med en pøs vand og stænkede hende i ansigtet.

»Herregud, mit barn, nu må du fatte dig,« hviskede Dorte og strøg hende beroligende henover panden, »og nu skal du bare se at komme lidt til ro, og så siden snakker vi om det andet.«

Lisbet så, at faderen var gået og lod sig så lydige føre ind i alkoven. Hendes hoved værkede, så hun næsten ikke kunne sanse, men gennem alt det, der tumlede rundt i hendes uklare hjerne flimrede det op, at Jørgen sad fængslet som en tyv, og hun skulle giftes med Jens.

Hvor længe hun blev liggende, anede hun ikke, men først et stykke hen på eftermiddagen følte hun sig stærk nok til at stå op. Moderen sad ved sin rok og spandt sygarn, da Lisbet åbnede alkovedøren og stak benene ud på gulvet.

»Ja, nu må du så takke Vorherre, som din får har ordnet det for dig,« begyndte Dorte. »Nu kommer du til gårds, og så vil alt det andet blive dækket og glemt.«

»Jamen vun skal det dog gå til,« fik Lisbet endelig frem.

»Din får siger, at du bare skal lade som ingen ting,« vedblev Dorte, der af Klavs Sværke nøje var indprentet, hvad hun skulle pålægge datteren.

»Jamen det kan jeg danne — —.«

Dorte strammede sindig rokkeskruen.

»Men du kan vel danne tænke dig at blive gift med en tyv!«

»Å mor!«

Lisbet strakte armene ud for sig, som ville hun bede om nåde; men Dorte havde fået sine befalinger, så dem måtte hun følge. Hun både skulle, og hun ville se at få datteren til at forstå, hvad der var hendes pligt, og hvorledes hun skulle gøre sit til at frelse sin og familiens ære.

»Og du vil vel heller ænne have, at dit barn skal være skamskændet, førend det bliver født,« lød moderens stemme påny i Lisbets øre. »Du har fejlet nok både imod Vorherre og hele din

familie ved at lægge dig i med et sådant menneske som Jørren, men allermest synd har du dog gjort imod det stakkels væsen, der skal takke en tyv for livet.«

Lisbet var igen en besvimelse nær, men med en kraftanstrengelse holdt hun sig oppe. Hun følte, at her var noget, som hun burde høre, og hun kunne også skønne, det var faderen, der havde lagt moderen ordene i munden, men derved fik de også som dobbelt vægt.

»Men lidt af din uret kan du nu gøre god igen ved at skaffe dig selv og det uskyldige barn et ærligt navn,« tog Dorte atter fat, »og hvis der er mindste gnist af kærlighed i dig til dine forældre og søskende og det liv, som siden skal komme, så vil du osse gøre dit til at holde skammen borte.«

Fortumlet hørte Lisbet efter, hvad moderen sagde. Det hele var så ufatteligt, og som hun slet ikke kunne rumme alle de tanker, der førtes ind over hende. At hun skulle giftes med Jens og lade ham stå som fader til Jørgens barn, var så overvældende, så det truede med at kvæle hende.

Blive Jens's kone var som en hel umulighed, men alligevel var der en egen ro at hente heri. Havde de tidligere villet haft hende gift med ham, ville hun tigget og bedt om at blive fri, fordi han var så gammel og kedelig og der ikke var det mindste morsomme ved ham. Men for hende var der nu heller intet morsomt mere i vente. Hendes morskab var gået tabt, da hun indlod sig med Jørgen. Da havde hun forspildt sin ungdom og vel hele sin livslykke. For hende var der kun den bitreste alvor tilbage, men kunne hun redde lidt af det hele, måtte hun vel være taknemlig herfor.

Og som moderen havde sagt, var det hendes pligt at gøre, hvad hun kunne for at dække over skammen, og når hun skulle tvinges ind til en anden mand, kunne der vel ikke findes nogen bedre end Jens. Hos ham ville der heller ikke blive nogen sorger for udkommet, og som kone i den gamle Stanggård kunne hun som hidtil færdes i lavet. Og Jørgen, der var skyld i al hendes ulykke, fik det så gå, som det ville. Til en tyv lod hun sig ikke binde. Men tog hun sig end friheden bort fra ham, så havde han alligevel bundet hende. At hun kom til at sidde med et barn på skødet — et lille væsen, der skulle takke en tyv for livet, som moderen

havde sagt — det var et bånd, som bandt, så mærkerne aldrig ville forsvinde.

Imens var Klavs Sværke og Morten ved at kaste korn ude på loen. Begge tog med let og øvet hånd herpå, og for hver gang en skuffefuld kastedes fra den ene bunke til den anden, jog en sky af avner væk fra kornet.

»I formiddags var jeg inde hos Stangens,« sagde Sværken, da de havde kastet en stund, »og vi blev så enige om, at du og Lisbet skal på bytte med Jens og Bærde.«

»Med Bærde!«

Mortens skuffekast fejlede, så det meste af kornet røg ind i avnerne.

Klavs Sværke så det straks, men sagde intet derom.

»Ja — og det er så meningen, at Jens og Lisbet skal have Stanggården med det samme, og du og Bærde kan så siden få denne.«

»Men jeg har ænne lyst til at tage Bærde,« sagde Morten, idet han begyndte at rage lidt af det spildte korn sammen, »og når vi skal byttes herfra gårdene — kan det så ænne blive med Ane i stedet for —?«

»Nej, det kan denne, for det er Bærde, som Stangen vil af med!«

»Men det kunne vel da æls være ham det samme, når han bare blev af med en af pigerne.«

Mortens stemme dirrede af ophidselse, så han knap kunne få ordene frem.

»Nej, det kan denne,« sagde Sværken igen, »for Ane skal over til Troins og have Steffin.«

»Den dreng!« Morten stødte det foragteligt ud. »Han er junne un 16 år.«

»Han bliver 17,« rettede faderen, »og når Ane så kun er 18 — —.«

»Hun bliver 19,« faldt Morten hastig ind, »så han er ligegodt næsten tre år yngre end hun.«

»Men det er nu osse ligemeget, hvad forskel der er på dem, for så skal hun vente på ham. Og når Stangen kan få det ordnet med søsteren, så kan manne fortænke ham i, at han vil have sikret datteren.«

»Men kom hun ind til vort, var hun vel osse sikret.«

»Men så havde han jo Bærde tilbage.«

»Så kunne hun komme op til Troins.«

»Men der blev forskellen på alderen vel da endnu værre.«

»Ja — men dem om det.«

Sværken skubbede lidt med malkeskamlen, han sad på.

»Nu synes jeg, du skulle stille dig som en fornuftig karl og ænne som en tosse, der snakker un forstand.«

Mortens ansigt, der havde været blegere end sædvanligt, blev nu ildnende rødt.

»Men jeg kan ænne være glad for det bytte,« udbrød han så stærkt, »for jeg er gode venner med Ane.«

»Men hvem har vel bedt jer om at være gode venner,« afbrød faderen. »I har vel jere forældre til at bestemme, vun al den slags skal være.«

Sønnen bøjede hovedet, og et øjeblik hørtes kun kornets hvislen, når det fløj ud i rummet. Men var der stille om dem, så stormede det til gengæld inde i Morten. Det var en himmelråbende uretfærdighed, der blev begået imod ham og Ane! For et øjeblik arbejdede han sig op i vildt raseri imod skæbnen, der handlede så grusomt overfor et par elskende, og hidsigt hev han den ene skuffefuld korn frem efter den anden, så avlerne røg både i næse og øjne på faderen.

»Se dig for, dreng!« advarede Klavs Sværke med et eget tonefald.

Morten forstod den dobbelte betydning, der lå i ordene og kastede lidt mere forsigtigt, imens han søgte at få tankerne ind i et roligere leje.

»Men hvis nu Stangin ænne havde noget imod, at det blev lavet om, så havde I det vel heller ænne, sån så jeg kunne få Ane i stedet for Bærde,« sagde han lavt.

Han kunne ikke som med et slag rive sig løs fra Ane. Han måtte vove en dyst for deres fælles lykke, selv om han ellers i sønlig ærbødighed skulle bøje sig for faderens bestemmelser.

Sværken tog en riskost og begyndte at feje en ren plads til den nye bunke. Det havde fra først af gjort ham ondt for Morten ved tanken om, at han skulle trække livet sammen med Birte, og yderligere pinte det ham ved at høre om hans kærlighed til

Ane, men han kunne ikke lade sig mærke hermed. En tom medlidenhed gavnede ingen, og slet ikke her. Tværtimod.

»På en vis måde har jænne noget imod Ane,« sagde han koldt, »men hun er jo æls noget galrøjsset.«

»Anc er ingen galrøjsse, hun er bare et lille livstykke!« for Morten op.

»Du skanne bryde dig om at lave om på mine meninger,« kom det hvast fra Sværken, »og det kanne nytte, du speklerer på nun forandringer.«

Morten dukkede sig igen. Faderens myndighed var jo over ham som over dem alle, så her måtte vel alt håb lades ude. Det eneste var, hvis han på anden vis kunne sætte sig til modværge. Kunne de end forbyde ham at få Ane, så kunne de dog ikke tvinge ham til at tage Birte, og hellere ville han vandre sine egne ensomme veje end slå følgeskab med det gamle uanselige fruentimmer.

Morten havde nu igen hidset sig op over den uretfærdighed, der blev begået imod ham og den pige, han havde så inderlig kær.

»Men hvis jeg nu ænne vil lade mig smede sammen med Bærde!« slyngede han så åndeløst ud som en knaldende trumf for sin frihed.

»Ja, så skal du heller ænne gøre dig nun tanker om gården.«

Sværken havde ventet vægringen og havde derfor også svaret på rede hånd.

Ikke få gården!

En kold sved piplede frem over Mortens hele krop. At han som den ældste søn ikke skulle få den gamle fædrenegård, havde han aldrig tænkt sig muligheden af. Så vidt havde han ikke forestillet sig, at hans nægtelse kunne føre ham. Altid havde det været en om ikke just lovfæstet, så dog hævdvunden rettighed, at gården her gik i arv til den første af sønnerne. Fra barnsben af havde han derfor også betragtet hjemmet som sin urokkelige arvepart, men nu kunne han vente at blive sat udenfor. Faderen havde ret til at handle, som han ville. Ingen kunne tvinge ham til at vandre i sine fædres spor, men udpege en af de andre sønner til sin eftermand. Det var en grufuld tanke, og på en måde var det næsten hårdere end at skilles fra Ane. Og hvad skulle han vel så, hvis gården blev taget fra ham?

I fald han ikke kunne gifte sig ind på en anden gård, kunne han slide livet hen som gammel karl i hjemmet eller kanske friste en ussel tilværelse som indsidder i en eller anden jordløs rønne.

Og hvordan ville vel Ane stille sig, hvis han gav afkald på gården og holdt fast ved hende? Ville hun nøjes med at blive indsidderkone og tage alt det, som dermed fulgte?

For en Sværkekones stilling havde hun gerne bundet sin skæbne til hans, og det var også dertil han havde fæstet hende, men når han ikke kunne stå ved det, han havde budt, kunne han heller ikke vente, at hun skulle opfylde det, hun havde lovet.

Hvad der var ret for den ene, var det også for den anden, og han kunne ikke fortænke hende i, om hun hellere ville ind hos fasteren og Steffen end sidde i et hus hos ham. Var end Troengården ikke af de bedste, var den dog bedre end et hus. En gård var nu en gård, hvordan det så end vendtes og drejedes.

Og selv kunne han heller ikke sætte sig udenfor det, han var vant til at leve i. Han kunne ikke skille sig ud fra den stand, som hans slægt gennem århundrede havde tilhørt, og han kunne ikke slippe sin fædrengård, selv om vejen så gik bort fra Ane.

Klavs Sværke havde straks set, hvor stærkt et indtryk det havde gjort på Mörten, at en anden kunne komme til at overtage gården. Det var det samme våben, han selv var blevet slået af marken med. Han havde nu vendt det imod sønnen, og dets styrke var stadig lige stor. Endnu var der kraft i hugget, og det så ud, som det kunne fælde selv de stærkeste Sværkesønner.

Men kun godt var det. Sørgeligt ville det være, hvis den gamle slægtsgård ikke havde magt over dem, der var født indenfor dens mure.

Men havde end Morten truffet sit valg, så susede det dog nu for hans øre, som skulle trommehinderne sprænges, og et øjeblik efter var det, som ringede det med klokker over hans lig. Aldrig havde han oplevet en sådan time.

»Men hvorfor vil I nu absolut have vos på bytte med Stangens?« spurgte han lidt efter stødende. »For når galt skulle være, at jænne må få Ane, så kunne der vel æls nok have blevet lidt andet for mig og Lisbeth end lige netop disse to.«

Som det var ham selv imod at blive bundet til Birte, følte han også en vis medynk med søsteren, der skulle trælle livet sammen med den kedelige, indskrænkede Jens.

Klavs Sværke grundede et øjeblik, men fandt det så klogest at give sønnen rede på Lisbets forhold. Han vidste også, at hemmeligheden ikke ville blive røbet hos Morten.

»Vi må have Lisbet gift på stående fod,« sagde Sværken tilsidst, »og Jens er den eneste, der kan være tale om — og med ham følger så Bærde.«

Morten hug håndskuffen i kornbunken, så den skrabede imod lergulvet. Nu forstod han det hele, og som et lyn slog det ned i ham, at han skulle være et led i den kæde, der blev lænket sammen for at frelse søsteren. Og for hendes boleri skulle han så undgælde! En rasende vredesbølge imod Lisbet steg op i ham, og havde han haft hende for sig, var hun ikke blevet skånet.

Men han var her som i så meget andet sin faders søn, og fornuften og frygten for skammen var stærkere end noget andet, så han så, der var intet valg. Han måtte bøje sig for at holde skændslen borte.

Klavs Sværke fortsatte nu kastningen i tavshed. Når sagen var bragt i orden, var det bedst at tie, men det gjorde ham alligevel ondt for Morten. Han ville ikke gerne volde sin ældste søn sorg, men her havde han været nødsaget til det, og måske det så også i det lange løb ville blive til fordel for dem alle sammen. Birte var helt af samme støbning som Dorte og ville nok i enhver retning følge i hendes fjed, og når han selv havde været tilfreds med en sådan hustru, måtte det også være nok for sønnen.

Om aftenen sneg Morten sig som sædvanlig ind i Stangens have. Ane kom straks tilsyne under hylden, og heftig bevæget slog han armene om hende.

»Ved du, at det kas er sidste gang, vi samles her?«

»Nej — hvad mener du vel med det?«

»Ved dunne, at de gamle har bestemmet, at jeg skal giftes med Bærde, og du skal op til Troins og vente på Steffin?«

»På Steffin!«

Anes udråb blev mere og mere skrækslagne.

»Ja sån vil din får have, det skal være.«

»Men jeg tager aldrig i livet den dumme, fjantede dreng! Og du må heller ænne gifte dig med Bærde.«

Morten knugede hende fastere ind til sig.

»Jeg vil jo osse helst være fri, men jeg er nødt til det — og du kommer lisdan til at tage Steffin, når tiden er til det.«

»Jamen jeg gør denne — så springer jeg heller i stranden.«

»Nej Ane — sån må dunne sige,« tyssede Morten. »Vi må være fornuftige begge to.«

Hendes ubeherskede fortvivlelse kaldte på al hans ansvarfølelse og fik ham til at indse, at her måtte han være den stærkeste og hjælpe hende under alt det svære, de var inde i.

Så roligt, det var ham muligt, forklarede han hende, hvordan hele stillingen lå, og uden at nævne noget om Lisbet søgte han at gøre hende forståeligt, hvor nødvendigt det var for dem at følge forældrenes bud. Men Ane ville intet høre.

»Lad da så de andre have det hele,« stønnede hun, »og så går vi vor egen vej.«

Morten strøg hende nogle gange sagte hen over kinden.

»Sån tænkte jeg osse lige straks,« tilstod han, »for jeg ville jo så gerne leve livet sammen med dig; men jeg har opgivet det igen, for det ville bare føre til, at vi blev lede og kede af hinanden.«

Ane lagde armene tættere om hans hals.

»Jeg ville aldrig blive ked af dig.«

»Jo du ville, Ane,« sagde Morten tungt. »Når jænne kunne skaffe dig ind i en gård, så ville du blive ked af at sidde hos mig i et hus.«

»Hvor ved du fra, hvad jeg ville,« spurgte hun trodsigt.

»Jeg ved det fra mig selv, for vi bønder går ænne gerne ned under det, som vore forældre har været.«

Ane sagde intet hertil, men borede kun ansigtet fastere imod hans skulder.

»Og du ville heller ænne synes om at blive en stakkels indsidderkone, som kunne trænge til at tage lidt nådsensgaver fra andre,« velblev han ind i øret på hende, »og hvis jeg så ænne kunne få noget arbejde, eller der kom særlige uheld for vos, så kunne vi kas ende med at gå på omgang hos bønderne, ligesom alle andre fattigmandsstakler —.«

»Å — så ti dog stille!« Hun søgte at lægge sin hånd hen over hans mund. »Det er altfor rædsomt at tænke på.«

»Men værre ville det blive at opleve det,« fastholdt han, »og nu skal du tørre dine øjne og så tænke lidt over det, jeg har sagt.«

Ane fik også som en svag forståelse af, at det var rigtig, hvad han sagde, men hun kunne ikke andet end græde.

»Kommer du så i morgen?« spurgte hun med bævende læber, da han blidt, men bestemt løsnede hendes arme fra sin hals.

»Nej, jeg kommer hverken i morgen eller i overmorgen, men kas nok en aften i næste uge,« svarede han. »Vi må for fremtiden vænne vos til at undvære hinanden.«

»Men så længe dænnen er taget nun rigtig bestemmelse, har vi da lov til at snakke sammen,« klynkede hun.

»For de andres skyld har vi kas nok, men ænnu for vor egen,« påstod Morten. »Vi gør bedst i at få græs til at gro henover alt det.«

Kun en stund endnu blev de sammen under det gamle hylde-træ, der havde været det tavse vidne til deres unge lykke og nu til deres dybe sorg, så skiltes de og gik hver til sit.

Først efter at nadveren var spist, og karlene havde forladt stuen, meddelte Niels Stang sine børn, hvad han og Sværken havde bestemt. Ane skyndte sig straks i seng. Hun kendte jo den sørgelige nyhed, men de andre to havde intet hørt derom, og både lykkelige og forlegne skottede Jens og Birte til hinanden. At faderen nu tillod dem at blive gift, var dem næsten helt uforståeligt. Efter i så mange år at have gået derhjemme på gården, knuget og knægtet af de sære og egenkærlige forældre og uden at kende det mindste til frihed eller selvstændighed, var det omtrent det ufatteligste af alt, at de skulle blive fri og komme til at stå lidt på egne ben.

Tunge og grå var ungdomsårene rundet hen for dem begge, og de havde været som født gamle. Af naturen var de lidt sky og tilbageholdende, og kørt i forældrenes stramme tøjler havde de trukket sig endnu mere ind i sig selv.

Som den ringe begavelse Jens var, havde han på en måde ikke følt trykket så stærkt, men nu, da han hørte, at han skulle overtage hjemgården, glædede han sig halvvejs som et barn. Det var en stor værdighed for ham, og at han skulle giftes med Sværkens datter gav endnu mere anseelse. Det gjorde ham helt godt at tænke på alt dette, og det var ham ligeledes en helt velbehagelig tanke at skulle leve sammen med Lisbet, der var en af byens pæneste og mest ansete piger.

At han skulle blive hendes mand, havde han aldrig tænkt sig, og igennem deres karl havde han da også fornylig hørt, at hun i den sidste tid havde holdt sig lidt til Grøfte-Jens' Jørgen, når der blev leget på gaden, men det var da nok kun folkesnak, for det var noget af en urimelighed, at en gårdmandsdatter ville bryde sig om en tjenestekarl tilmed af sådan familie som Jørgen.

Men ungdommen nutildags kunne jo tit være noget underlig,

og det ville da være meget trist for dem alle sammen, hvis den forfløjne stymper skulle have sat hende særlige griller i hovedet. Var det tilfældet, ville han blive meget ked af det og ikke vide sine levende råd for, hvordan han skulle få hende til at falde i lave hos sig.

Men blev det alt for slemt, ville hans fader og Sværken nok hjælpe ham tilrette.

Det var altid godt, at han havde dem at rådføre sig med på alle måder.

I de følgende dage skottede Jens ofte over imod Sværkens have for at se, om ikke Lisbet skulle komme et vend derud, så han kunne få et glimt af hende. Det ville være rart sådan lidt på forhånd at vide, hvorledes hun tog det. Men der var ingen, når han kom udenfor, og gå derind uden videre ville han ikke. Han havde intet ærinde, og sådan brase på uden noget som helst kunne blive så underligt flovt, især hvis hun var ked af at skulle gifte sig med ham.

Derfor heller vente til om fredagen, når de skulle sammenskrives, så faldt al ting mere af sig selv, og der var jo heller ikke længe igen. Men spændende var det alligevel sådan lige op imod et giftermål, og han var omtrent ved at blive helt sært tilpas, når han rigtig kom til at tænke på, at om et par dage havde han sin fæstemø inden døre.

Fredag eftermiddag tog Klavs Sværke og Niels Stang op hos præsten for at få ordnet sammenskrivningen. Da de kom tilbage, skulle hele Stangens familie og et par nære slægtninge spise medaften hos Sværkens.

Jens var så forlegen som en 16 års pige, da han kom ind i stuen, og vidste dårlig, hvordan han skulle få hilst hele omgangen rundt. Særlig gruede han for at hilse på Lisbet. Han frygtede, hun skulle få i sinde at vende sig fra ham og vise dem alle, at hun helst ville være ham kvit. Til hans store lettelse gik alt over forventning.

Sværken hilste høfligt som altid, men Dortes håndtryk var så varmt og inderligt, og samtidig så hun så taknemlig på ham, så han fik mere mod til at komme frem hos Lisbet. Men knibe for ham gjorde det alligevel, og han var helt rød i hovedet og vidste næsten ikke, om han fik sagt rigtig goddag eller ej, men

han mærkede da, at hendes fingre stødte imod hans, selv om de begge hastig tog hænderne til sig igen. Og dermed var så det værste ovre. Når hun rolig og anstændig havde hilst på ham, kunne der ikke være tvivl om, at hun uden videre ophævelser ville blive hans kone. Jens havde helt fået sat humøret op, mens de spiste. Den gode mad og det gamle øl og de mange snaps havde givet ham mere mod, og da han længere ud på aftenen gik igennem køkkenet og traf Lisbet alene, dristede han sig til i forbigående at kilde hende lidt i venstre side. Det havde givet et vældigt kip i hende, men det var der jo heller ikke noget at sige til. De fleste var jo lidt kildne. Fornærmet var hun dog vist ellers ikke blevet, i hvert fald havde hun intet sagt, men bare set ud, som var hun lige ved at græde.

Og det var han ked af og vidste i grunden heller ikke, hvordan han havde vovet at være så nærgående; men det var sådan lige skudt op i ham, da han gik hende fordi, og hun stod der så fristende smækker i sin røde bul og det hvide hør-garnsforklæde.

»Lisbet ser nu ænne nær så glad ud for at blive gift som Bærde,« hviskede den ene af de fremmede koner siden hende ved alkoven, hvor hun og et par stykker til sad med deres lænkehoser.

»Nej, men når hun heller kun er 20 og Bærde 36, så kan man jo osse nok forstå, der er lidt forskel på det hele,« svarede en af de andre.

»Ja, når først nun er så langt til års, skal de da nok være lykkelige ved at få konehuen på,« kom det i samme hvisketone fra en tredie, »men man kan nok ænne tro, at Mordin er ret beliret efter at gå i lag med Bærde.«

»Nej, men Sværkerne er junne folk, som laver spektakler, når de skal ind i noget.«

»Nej, så alt dette her går vel osse nok.«

Da det var tid at bryde op, kikkede Jens langeligt hen efter Lisbet. Hun skulle jo med ham hjem, og de burde vel da nok følges ad. Uden ophævelser var hun også rede til at gå med ham og den øvrige familie. Inde i portrummet rakte han armen ud efter hende, men hun smuttede i det samme om på den anden side af Birte. Hun troede vel sagtens, han ville kilde hende igen. Det ville han dog ellers ikke. Han havde bare ønsket at tage hende

i hånden, imens de gik henad vejen, hvor der var så mørkt, men nu var Birthe imellem dem, og så fik det være med det andet følgeskab.

De gik jo også godt hver for sig, og når de nu ellers skulle følges ad hele livet igennem, kunne han altid få lejlighed til at tage hende i hånden.

Som konerne havde ment, var Birte hjerteglad ved at skulle ind som kone på Sværkegården, men at søsteren græd over det forestående bryllup var kedeligt nok.

»Ane har nu æls ænne noget at beklage sig over, når hun kun er 18 år og så allerede er sikret at komme ind til Troins,« trøstede Jens, da Birte snakkede med ham derom, »og hun må vel da osse nok kunne synes, det er rimeligt, at du bliver gift før hende.«

»Ja, hun må i alt fald være glad ved, at hunne skal henslæbe så lang en tid som gammel pige, som jeg har måttet.«

Når Birte tænkte på alle de sidste år, så havde de været en eneste lang kæde af skuffede ønsker og forhåbninger. Aldrig havde hun været i vælten som Ane var det nu, altid havde hun stået i skygge og tidlig gledet ind i de halvgamles og oversetes rækker.

Som ved et vidunder var så byttet kommet i stand med Sværken, og at hun snart skulle holde bryllup med den stolte, stærke Morten var som et eventyr.

»Men der vil jo kas ligegodt komme monne tunge timer for mig inde på Sværkegården,« sagde hun en anden gang til Jens, »for jeg kan da nok mærke, at Mordin ænne er glad for dette her.«

»Nej — det er han kas nok ænne.«

»Nej — og på en vis måde kan jeg jo heller ænne fortænke ham i det,« fortsatte Birte sagtmodigt, »for man kan jo godt forstå, at sån en ung rask karl ænne er glad for at gifte sig med en, der har været gammel, lige så længe han kan huske.«

»Nej — vel så —.«

Jens ville gerne trøste, men vidste ikke noget at sige.

»Nej — og hvis han så har været lidt gode venner med Ane.«

»Ja, så er det naturligtvis endnu værre.«

»Men jeg kan jo heller ænne gøre noget ved noget af det.«

»Nej, det kan dunne.«

Jens var her som de fleste tider enig med søsteren. De to søskende havde altid drøftet deres forskellige forhold med hinanden og så omtrent ens på tingene.

Når Birte skulle være helt ærlig, ville hun heller ikke have givet Morten fri, selv om hun havde kunnet. Glæden over at kunne blive gift med Klavs Sværkes ældste søn var så stor, at hun ikke frivillig gav afkald derpå, selv om hun nok ventede at komme til at tømme mange bitre skåler som Mortens kone.

Men det fik alltsammen være, og når blot hun tog det roligt og fornuftigt, ville han nok tilsidst skønne en kende på hendes arbejde og vise hende lidt godhed, efterhånden som årene gik. Bare den mindste smule ville hun være glad for.

Hun var ikke forvænt hverken med kærlighed eller opmærksomhed. Hele sit liv havde hun som gået i forsagelsens skole og her fået en lære, som kunne blive hende til fordel i ægteskabet, stille at tage imod de smuler, der ville falde til hende fra Mortens bord.

Som hun havde ventet kom det også til at gå. Kold og næsten fjendtligt gik Morten hende forbi uden et ord, knap nok en hilsen, når de mødtes. Birte søgte heller ikke at komme i forbindelse med ham, da hun mente, det nok kun ville gøre ondt værre, hvis hun viste sig påtrængende. Bedre at holde sig borte, så han på den vis kunne have fred for hende.

Grundet på travlhed med begge bryllupper blev det bestemt, at Mortens og Birtes jagilde først skulle holdes 14 dage efter, at Jens og Lisbet var sammenskrevne.

På den måde blev der lidt mere tid til alle forberedelserne.

Aftenen forud holdt Ane og Morten deres sidste stævnemøde under den gamle hyld.

Ane græd, som skulle hendes hjerte briste og krampagtigt knugede hun sig ind til ham.

»Å — kom herud endnu en gang,« bad hun atter og atter.

Men fast og bestemt afslog han hendes bønner.

»Nej — når jeg bliver sammenskrevet med Bærde, så vil jænne holde stævnemøde med hendes søster,« erklærede han, og dermed måtte hun lade sig nøje.

Kun som gode, gamle nabobørn skulle de nu hilse på hinanden, når deres veje mødtes.

Begge bryllupper blev så fejret, som det sømmede sig to gårdmænd at skikke deres døtre bort, og der blev hvert sted spist og drukket og danset og holdt gilde næsten en hel uge i træk.

Da Lisbet og Jens stod for alteret, var hun bleg som en døddning og holdt sig så underlig vaklende, at Klavs Sværke frygtede, hun skulle falde besvimet om som den dag inde i skorstensrummet. Men heldigvis holdt hun sig oprejst, og alt gik anstændigt, som det skulle. Hendes ja var der ingen, som hørte nede i kirken, men præsten tog dog hendes trækning med læberne gyldig, og mere behøvedes så ikke.

I det hele havde Klavs Sværke intet at beklage sig over med hensyn til hendes opførsel hverken ved sammenskrivning eller bryllup. Lydig som et lam, der blev ført til slagtebænken, havde hun fulgt Jens, som hun var budt, og alt tegnede til, at deres samliv ville spænde fredeligt af.

»Lisbet har jo osse altid været så føjelig og god, derfor er det kas osse gået hende så ilde,« sukkede Dorte halvt for sig selv ved tanken om datterens skjulte skændsel.

Klavs Sværke tænkte også på Lisbets føjelighed og så stille og uden ophævelser, som hun her havde rettet sig efter alle hans befalinger. Havde det været Else, ville han næppe fået så let ved at tvinge hende. Hun havde mere af familiens natur, derimod var Lisbet moderen helt op ad dage.

»Ja, disse to her kommer det sm' nok til at gå helt godt med, for både Jens og Lisbet er skikkeligheden selv,« sagde den gamle Stine Hampen hen på natten til Klavs Sværke.

»Ja, det mener jeg osse,« svarede han, idet hans tanker nu som så ofte før kredsede om, at udsigterne for de unges fremtid var så gode som vel muligt, når blot Lisbets barselfærd kunne forløbe uden skandale. Heraf var meget afhængig.

Men kom tid, kom vel også råd for alt, hvad der ellers var at frygte for.

Ved sit bryllup drak Jens mere, end han kunne tåle og blev alle dagene fuld inden aften. Men dermed kom modet også op i ham, så han turde kilde Lisbet både i siden og under hagen. I dansen var han ingen mester og førte sig kun mådeligt i brudevalsen, men hen på natten dansede han avet om, så det susede efter.

Morten drak også mere ved sit bryllup, end han ellers plejede, og hen på morgenen dansede han syvspring med Ane, så de var ved at styrte begge to. Men det var også den eneste dans, han gav hende, og alt ved brylluppet her var også gået, som det skulle. Da pigerne havde danset Birte ud af deres lav og ind i konernes, og hun havde fået den sorte konehue på, gav Morten hende uden betænkning det påkrævede brudekys i alle konernes overværelse. Han ville ingen snak have ud om deres indbyrdes forhold, men viste hende her den gængse skyldighed.

Efter de mange gildesdage var så de jævne hverdage kommet både hos Sværkens og Stangens, og begge steder gik det slideligt og uden rivninger. Særlig var Birte og Dorte glade for hinanden. De to stilfærdige kvinder passede godt sammen og delte troligt både arbejdet og de forskellige besværligheder.

En søndag lidt hen på vinteren fik de uventet besøg af Klavs Sværkes søster, Else Gren, og broderen Rasmus. Grenen var død for mange år tilbage, og Else havde så som enke siddet på mandens fæste og drevet gården sammen med broderen, der stadig var ugift.

Elses eneste datter, Birte Stine, var for flere år siden blevet gift med en gårdmand på Midtfalster, så de to søskende var nu ene med folkene. Både Else Gren og Rasmus hørte til de mest velkomne gæster i Sværkegården, og ikke mindst var de yngste børn glade for den milde, rundhåandede faster.

»Her kan man næsten blive både glad og forskrækket ved sån at få uventede fremmede,« sagde Dorte siden ude i køkkenet til Birte, »for jeg vil nu meget gerne se Grenens, men det er helt forskrækeligt med sulebøtten — og det vil blive et rædsomt fatigt bord med de stakkels halvgnavede skanke og ben.«

»Vi kommer til at koge en ret stumpegrød,« foreslog Birte.

»Ja, det bliver vi vist nødt til, og det har jeg osse måttet gribe til før.«

Både Birte og Dorte kom i travl virksomhed for at få rettet an på bedste måde, og med god appetit gik alle også senere i lag med den ringe sulebøtte og den nykogte stumpegrød med den søde dyppelse til.

Mens de spiste, kom Else Gren frem med den egentlige anledning til besøget.

»Ja, ser I,« sagde hun, idet hun stak sin grødstumpe hen i dypnelsen, »jeg og Rasmus har i den senere tid snakket om, at vi æls nok kunne have både brug og plads for et barn eller to, som vi sån kunne tage vos lidt mere af, end hvis man bare fæster sig en dreng eller en lillepige.«

De mindste af børnene, der sad på dørtrinnet op til stadsstuen, begyndte at spidse øre. Mon fasteren tænkte på at få nogen af dem med sig hjem, og hvem af dem mon det så skulle være? Den ene ville heller end den anden.

»Og da der så er kommet unge folk her på gården, og det første kuld ænne er forsørget hen endnu, så mente jeg at ville høre her først,« vedblev Else Gren. »For vi synes nok, at vi helst vil have af familien, og kunne det blive herhjemme fra Sværkegården, passede det vos bedst. — Og I har nu altså budet, hvis I har nun at undvære.«

»Ja, her er nok at tage af, så det vil jeg være glad for at få til at falde i lave,« svarede Klavs Sværke straks, »for som du sagde, er vi monne her på gården og kan kas blive fler, så det er kun af det gode, når det kan svinde lidt i flokken.«

Morten havde det omtrent som de mindste søskende, men han gav ikke sin spænding til kende. Han ville heller ikke blande sig i samtalen om, hvem der skulle bort fra hjemmet, men i sit inderste kunne han ikke andet end ønske, at et par af de yngste måtte komme over hos fasteren. Lige fra han var dreng, havde han mangfoldige gange spekuleret på, hvordan han senere som ejer af fædrenergården skulle kunne klare sig med alle de mange søskende.

Selv om de nok kunne arbejde for deres føde og klæder, hvis de var raske, ville det alligevel være bedre med fremmede tjenestefolk, som der ingen særlige hensyn skulle tages til. Var der familiemedlemmer på gården, skulle de både med til gilder i lavet og meget andet, og blev de syge, skulle de have deres pleje og forsørgelse i enhver henseende. Så der var forpligtelser nok for den, der overtog fædrenergården. Ingen kunne derfor være mere interesseret i at få hele flokken vel anbragt end netop han.

Og her var rigeligt at tage af. Foruden Else, der måske snart kunne findes en mand til, var der seks andre uforsørgede, og den allermindste havde lige begyndt at gå i skole, så der var langt

igen, før de kunne være ude af gården, dersom det skulle ske på almindelig vis igennem et giftermål.

Dorte havde lagt sin grødklump fra sig på træbrikken og sad nu med hænderne foldede i skødet. Tanken om, at hun skulle af med et par af sine småbørn havde grebet hende stærkt, så grøden blev siddende i halsen på hende. Der var noget trykkende ved at lade et barn komme ud imellem fremmede, og i dette øjeblik kom hun til at forstå de fattige mødre, der græd, når deres børn for første gang skulle ud at tjene.

Forhen havde hun ellers altid ment, de var både pjankede og uforstandige, når de sørgede over, at børnene skulle ud fra hjemmet. Moderhertets kval lærte hun lidt af her, og tanken om den mulige skilsmisse gjorde så ondt, at hun dårlig kunne holde sine tårer tilbage.

Her rykkede forholdet hende så stærkt ind på livet, så hun kom til at indse, at enten en kvinde var husmandsskone eller hørte til gårdmandsstanden, betød det i denne forbindelse intet. Blot hun var mor, sved det i hendes hjerte, når barnet sagde farvel, selv om hun end nok vidste, det var til gavn for alle parter.

Og det var det jo her. Som Morten og Klavs Sværke havde gjort forholdet op, således måtte hun også gøre det og var ligeledes på det rene med, at Else Grens tilbud var en fordel for hele familien så vel straks som senere hen.

Og selv om hun havde villet beholde børnene hjemme, kunne det jo heller ikke nytte, når Klavs Sværke havde bestemt, at de skulle af sted. Det var hans vilje, hun som alle andre havde at rette sig efter.

»Men så er der spørgsmålet om, hvem der vil med mig,« sagde Else Gren, da hun og Sværken havde drøftet spørgsmålet lidt nærmere.

»Det vil jeg!« råbte de tre mindste drenge i munden på hverandre.

»Ja, jeg vil da osse gerne med jer,« sagde den 13-årige Grete lidt forlegent og lige som halvvejs bange for, at det ikke rigtig kunne gå an at udtale sine ønsker. Hun havde jo hørt, at tilbudet nærmest gjaldt de mindste, men fasteren skulle dog vide, at hun også hjertensgerne ville over hos hende.

Karen, der var et par år ældre, var helt fyldt på samme måde

som søsteren, men hun turde slet ikke komme frem med sit, da hun ikke ville hente sig en næse for sin dumhed.

Else Gren så smilende på de raske, kraftige broderbørn.

»Ja, fire bliver nu lidt for mange,« sagde hun, »og jer allesammen kan de nok heller ænne undvære, så jeg foreslår, at vi deler med to til hver —.«

»Men det er da æls næsten synd at skille Håns og Pæjer ad, for de leger altid så godt sammen,« bemærkede Birte, der ellers ikke med et ord havde taget del i samtalen om børnenes flytning.

»Ja, de skulle nu have lov til at gå ind under et,« sagde Morten.

Birte sendte ham et taknemligt blik. Det gjorde helt godt at høre, at han ligesom stillede sig på hendes side og delte hendes syn.

»Ja, du må nok heller tage de to mindste, så har du børn så meget desto længer,« sagde Sværken til søsteren.

Det var ikke undgået hans opmærksomhed, at Morten fulgte stærkt med i forhandlingerne om børnene, og fra sig selv huskede han også, hvor gerne han ville have sine søskende bort, da han skulle overtage gården.

Dorte kvalte pány et suk ved tanken om adskillelsen fra sine to små drenge, men hun nævnede intet om sin sorg og gik straks i lag med at samle deres klæder sammen, så de kunne være rede til at følge med, når farbroderen ville køre.

Drengene var overstadig lykkelige og borede sig som et par små rotter ned i halmen bag i vognen, da de skulle af sted. I smug viskede moderen en tåre væk, da deres glade stemmer blev borte udenfor indkørslen. Nu var de gledet hende ud af hænderne, men der var jo også nok endda.

Klavs Sværke ventede et øjeblik med at lukke porten, efter at vognen var rumlet bort, men stængede den så som sædvanlig og gik ind. Det havde nu taget på flokken, som skulle til sengs, og Søren og Grete kunne rigtig brede sig i alkovens midterrum. De havde ellers haft Peter derinde, medens Hans havde ligget ved forældrenes bengærde. Nu kunne alle bedre strække benene ud. Det var den første fordel, der var vundet ved de to smådrenge flytten fra hjemmet.

En tidlig morgen kom Mads Galle hen på Sværkegården. Han så meget tung og nedtrykt ud.

»Jeg vil gerne snakke lidt med dig,« sagde han til Klavs Sværke, som han traf omme ved hæspladsen, »for du ved jo da, at da vor mor døde, ville jeg helst haft en af dine piger, men jeg havde jo lovet at tage Marne.«

»Ja, og det har du vel osse i sinde, for I er jo da blevet sammenskrevne.«

Gallen virrede beklagende med hovedet.

»Ja, vi holdt jo jagilde ved andendags-begravelsen med vor mor, for så var det jo gjort med ens ulejlighed. Og det var så osse meningen, at vi skulle giftes, når de uger var gået, som jeg skulle sidde enkemand, men så nun dage efter sammenskrivningen faldt Marne ned oppe fra loftsstigen og bragde det ene lår, så hun bliver nok aldrig til menneske mer.«

»Ja, Dorte har snakket om, at hun er meget dårlig.«

»Ja, hun er sm' så jammerlig, som nun på jorden kan være,« forsikrede Gallen. »Hun kan hverken vride eller vende sig, og der er ænne tale om, at hun kan støtte på benet, så hun kommer til at ligge i sengen eller højst sidde på en stol al den tid, hun har tilbage, så det er et rædsomt kors, jeg her har fået at slæbe på.«

»Ja, det er slemt med sygdom.«

»Ja, der lavede vor mor det godt for mig!« udbrød Gallen forbitret. »Men hun havde nu altid haft så meget tilovers for Marne, så derfor skulle jeg med djævelens vold og magt prakkes hende på.«

Han trak arrigt i en tråd, der hang løs ved en af knapperne i hans pels.

»Men det var nu æls ænne noget af vor mor sån at blande sig

i mine sager,« fortsatte han i samme ophidsede tone, »for når først hun var død, kunne det vel være hende det samme, hvem jeg giftede mig med. Men det var nu ligesom hun var skalu, så jænne måtte få en af de unge for hende — og hun kunne så ænne unde mig nun andre end det gamle trug til Marne.«

Mads Galle rev mere iltert i sytråden for at få den over, men den var ham for stærk, så han måtte lade den blive siddende.

»Men hvad kunne det æls skadet vor mor, om jeg havde fået en af de unge,« vedblev han, »og når jeg først havde trukket så monne år sammen med hende, der var så meget ældre end jeg, så kunne hun vel osse nok bagefter undt mig lidt fornøjelse med en yngre.«

Gallen begyndte igen at slide i den løse sytråd.

»Jeg ved da, at hvis det havde været mig, der lå og skulle dø, så ville jænne have noget imod, at min kone giftede sig med et yngre mandfolk, for det kunne danne gøre mig noget, enten min eftermand var ung eller gammel.«

»Nej det kunne det junne.«

»Nej, og det ligner heller ænne noget at være så profoslig, når man er død, og vor mor havde ænne nødig at komdere med mig, når jeg endelig havde forsynet hende hen.«

Mads talte sig mere og mere op, imens han bestandig sled i tråden.

»Og nu har jeg så det andet gamle galne fruentimmer at trækkes med både dag og nat,« skældte han videre, »og det kan kas vare årevis med hende, for hun er junne hjertesyg. Det er bare låret, hun er dårlig i, og det dør hun junne af.«

»Nej, folk kan jo leve længe med et brækket lem.«

»Ja, hun her kan kas leve mig ud! Og hvad skal jeg dog æls sån stille op med hende nu? Gifte mig med hende, når man ikke en gang kan slæbe hende op til alteret, er jo danne til at tænke på, og slippe hende, når først man er sammenskrevet, giver jo en rædsom komedie — og så er der jo ligegodt osse det, at jeg har lovet vor mor at tage hende — så jeg ved aldrig mine levende råd for, vun jeg skal rede mig ud af alt det, så derfor ville jeg snakke lidt med dig om det hele.«

»Men det er junne så lige en sag at sige noget til,« indskød Sværken.

Han kunne godt se den pinlige stilling, som Mads Galle befandt sig i, og ville også gerne give ham et godt råd, men det var ikke let for andre at blande sig imellem, særlig ikke ved det, at Mads havde givet Mette sit løfte og var bange for, at hun skulle komme og kryste ham. Og de døde måtte der heller ikke spørges med.

Men på den anden side var det også urimeligt, at Gallen skulle tvinges til at gifte sig med et menneske, der hverken kunne gå eller stå. Det bedste ville derfor være, hvis Maren frivillig gav afkald på Mads, så han med rolig samvittighed kunne betragte sig som løst for alle forpligtelser både overfor Maren og Mette. Men kendte Klavs Sværke Maren ret, så hængte hun nok fast som en burre, når først hun nu var kommet ind på gården.

Gallen lod også modfalden hovedet synke ved at høre Sværkens forslag.

»Det kan danne nytte, at jeg siger noget til hende — men kan du ænne prøje det — for du gør dig nu ænne nun begreb om, hvad jeg må døje med det tossede menneske, som ligger og bliver værre og værre for hver dag, der går.«

»Ja, det er nu æls en sag, som jeg synes, at I bedre kan ordne selv.«

»Nej, det kan vinne! Og så er det æls osse sån,« skyndte Gallen sig at tilføje for muligvis derigennem at bane vej for den ønskede hjælp, »at hvis jeg bare kunne blive skilt ved Marne uden at få sån noget udestående med vor mor, så ville jeg gerne have din Else.«

»Så det ville du.«

»Ja, det ville jeg meget gerne endda, når bare jeg kunne slippe det gamle skabilkenhoved, som jeg nu må ligge og djævles med.«

Gallens stemning svingede bestandig mellem frygten for Maren og Mette og lysten til at få en ung og køn kone, og i øjeblikket havde det sidste overtaget.

Klavs Sværke stak tommelfingrene ind i ærmegabene på sin vest og spyttede langt ud for sig. Siden Lisbet var blevet gift, havde han ikke skænket Mads Galles enkemandstand ret megen opmærksomhed. Nu havde han forsåvidt ingen brug for ham, og han havde heller ikke villet prøve at træde skillende ind mellem ham og Maren, men ved Gallens sidste ord var det alligevel, som der åbnede sig en udsigt, der ikke var til at foragte for Else.

Komme ind som kone hos den skikkelige Mads Galle på den ret gode gård ville ikke være nogen helt ilde lod. Forholdet ville blive noget lignende, som da hans unge søster giftede sig med den gamle Jens Gren. Ingen kunne på en vis måde være mere ulige end de to, men kun få steder var der rundet så megen lykke af en forbindelse som netop mellem dem.

Grenen havde kort før sin død betegnet sig selv som den lykkeligste mand i hele verden, fordi han havde fået så prægtig en kone, og Else havde vundet sig en fri og uafhængig stilling. Kun ganske enkelte kvinder havde haft så stort et råderum som hun, og mangfoldige mennesker havde hun gjort godt imod. For sine tjenestefolk havde hun været som en moder, og byens fattige gik ikke forgæves til hende.

Tre af sine søskende havde hun i flere år skænket et godt og kærligt hjem, og særlig Rasmus havde meget at takke hende for. Som en anden bonde sad han i bymandslavet, og nu havde Else taget sig af to af hans egne børn. I sandhed havde der flydt meget velsignelse af ægteskabet mellem en ung pige og en gammel mand. Hvem vidste, om ikke noget lignende kunne blive tilfældet mellem hans Else og Gallen.

Men som en særlig hindring her stod Maren. Så længe hun havde krav på Mads, kunne der ikke være tale om nogen ny forbindelse. Hvorledes Else ville stille sig overfor et muligt giftermål med den gamle bymand, kunne han heller ikke have nogen mening om. Kun vidste han, at hvis hun ikke kunne vindes for tanken, ville hun blive hård at bøjje. Tvinge hende evnede han jo nok, men der var stadig noget i ham, der kviede sig ved at bruge magt for at få et ægteskab i stand.

Foruden alt det tunge, der knyttede sig til Sidsel, kunne det heller ikke glemmes, at når der var kommet så meget godt ud af søsterens samliv med Grenen, skyldtes det måske også, at hun frivillig var gået ind til sin gamle mand. Var hun blevet tvunget sammen med ham, var alt måske blevet helt anderledes.

»Jeg ved ænne, om det kan nytte, at jeg snakker til Marne,« sagde Sværken efter et øjeblik's overvejelse, »men jeg kan jo gerne prøve det, og hvis jeg får stunder, skal jeg komme en omgang der hen i morgen.«

Han ville først vejre stemningen hos datteren, førend han gav sig til at rage kastanjer ud af ilden for Gallen.

Else var ved at pille ærter, da faderen kom ind i køkkenet til hende.

»Man må ligegodt sige, det er svært, så min søster Else har lyst til at gøre godt imod andre,« sagde han, idet han satte sig halvt op på køkkenbordet.

»Jamen hun har jo osse råd til det,« svarede Else, højlig forbavset over, at faderen således gav sig i snak med hende.

Det var kun yderst sjældent, at Sværken udenfor mørknings-timerne henvendte et ord til døtrene eller de mindste børn, når det ikke gjaldt arbejdet eller for at irettesætte dem. En almindelig samtale på tomandshånd mindedes Else aldrig, hun havde haft med sin fader, og skønt hun ellers var rap nok i munden, vidste hun dog nu næppe, hvordan hun ville belægge sine ord, men plumpede blot ud med, hvad hun i forvirringen kunne falde på.

»Javel har hun råd, men det fik hun, fordi hun var klog nok til at gifte sig, så hun kunne få midler i hænde.«

Else stod stadig lidt usikker og uden at vide, hvordan hun skulle drøfte den sag med faderen. Det var bestandig så underligt for hende, at han snakkede på den måde.

»Da min søster blev gift, var der osse flere, særlig af de yngre, som syntes, det var mærkeligt, hun ville have Grenin,« fortsatte Sværken, »men hun så mere på at sikre sig en god stilling end på Grenens alder — og nu har hun det så meget bedre end de fleste.«

»Ja, hun kan gøre helt, som hun vil,« fløj det uvilkårligt Else ud af munden.

Hun havde just under ærtepilningen tænkt på, hvor stor forskel, der i grunden var på moderens og fasterens stilling. Modern skulle i enhver henseende lade sig sige af faderen, medens fasteren helt bestemte, hvad hun selv ville, uden hverken at spørge den ene eller den anden om forlov.

Der var i denne frihed noget, der tiltalte Else, og hun kunne ikke andet end ønske at få det lignende som fasteren. Men det blev nok ikke let at løbe ind til den slags. Så skulle hun gifte sig med en gammel gårdmand for så siden, når han var død, at blive siddende som enke og selv regere med gården.

Der var noget eget fristende ved den tanke, at ingen skulle

byde eller befale over hende, men det var ikke fristende at tænke på et ægteskab med en gammel mand.

Og hvor fandtes der vel i grunden en, som hun kunne gifte sig med? I tankerne gennemgik hun alle de ældre gårdmænd, som hun kendte, og pludselig standsede hun ved Mads Galle. Her havde netop været en af den slags, der kunne hjælpe hende frem til det, hun gerne ville ind i. Her var både gården og en gammel barnløs enkemand.

Men Gallen var jo sammenskreven med Maren, så der kunne vel ikke blive noget af det hos ham, og når hun forestillede sig hans lille, førnævnte skikkelse med det store hoved og grå, strittende skæg, kunne hun heller ikke andet end prise sig lykkelig ved ikke at skulle vandre en del af sit liv hen ved hans side; men vendte hun billedet om og lod tanken dvæle ved fasterens frie stilling og selve gården, blev det noget helt andet.

Det var ikke undgået Klavs Sværkes opmærksomhed, at søsterens frihed øvede en vis tiltrækningskraft på Elses noget selvrådige og stive sind, og derigennem skabtes som en gunstig jordbund for et muligt ægteskab mellem hende og Gallen.

Men den side af sagen skulle ikke behandles nu. Dette skulle kun være en forberedende overgang til det, som måske senere ville komme.

»Mads Galle var her æls for lidt siden for at få mig til at komme hen og snakke en omgang med Marne,« begyndte han derpå igen, »for hun er lige ved at pine livet af ham, så allerhelst ville han osse skille sig af med hende på en ordentlig måde, men det hører der jo nok noget til.«

Else vidste heller ikke her, hvad hun skulle sige. Havde det været sammen med nogle af sine jævnaldrende, skulle hun nok kunnet ført op om Marens og Gallens forhold, men til faderen var det hende ikke muligt at finde noget passende svar.

Sværken havde heller just ikke ventet det, og at den ellers så mundrappe pige tav, betød for ham, at hendes tanker arbejdede i den retning, som han ønskede at lede dem.

»Gallen har heller ænne lyst til Marne,« fortsatte han så efter et lille ophold, »og havde det stået helt til ham selv, ville han nok have haft dig.«

En blussende rødme var skudt op i Elses friske ansigt og

bredte sig ned over hendes hals, imens hun febrilsk lod sine fingre fare rundt mellem ærterne. Sværken så også, at flere gode ærter røg ned iblandt de ormstukne, men han sagde ingen ting til det. Spildet var ham en tavs, men tydelig erklæring om, at bondekone-spørgsmålet havde forvirret Else, og herpå kunne bygges videre.

»Og skulle Gallin så på en eller anden måde kunne blive Marne kvit, så kan du være forberedt på at se ham som frier,« sagde Sværken til slut, idet han lagde hånden på dørklinken og gik ind i stuen.

Han vidste nu, hvordan han ville gribe hele sagen an, men det skadede ikke, at alle parter fik lejlighed til at sunde sig lidt.

Klavs Sværke gav sig også god tid til at tage en middagslur, før han dagen efter belavede sig til turen hen hos Mads Galle. Han havde ikke talt mere med Else om sagen, men han havde flere gange truffet hende alene, så hun havde haft lejlighed til at protestere imod Gallens mulige frieri; men idet hun stadig forholdt sig tavs, havde han også deri set et tegn på, at hun ikke stod uvillig overfor selve tanken.

Da Sværken kom et stykke henad gaden, kunne han se Mads stå oppe på sin mødding og kikke rundt til alle sider. Så snart han fik øje på Klavs Sværke, skyndte han sig hen for at tage imod ham.

»Det var rænnok godt, du kom,« udbrød han, »for Marne har været så tosset i nat, så hverken jeg eller pigerne har fået søvn i øjnene for hende — og skal det blive ved at være sån, så kan jeg heller ænne holde det ud, men kommer til at tage og hænge mig.«

»Du vil vel danne taget livet af dig for sån et forrykt stykke fruentimmers skyld,« spottede Sværken.

Gallen trak hovedet endnu længere ned mellem skuldrene. Det gjorde ondt, at Klavs Sværke sådan hånede ham, men han skulle bare vide, hvor rædsomt det var at høre på Maren, så ville han måske få en forståelse af, at det kunne nok gøre en mand ked af tilværelsen.

Og så var der dette fortvivlede med løftet, som han havde givet Mette, og frygten for den døde havde som tilbagevirkende kraft, så han også blev bange for Maren.

Da Sværken og Gallen kom ind i køkkenet, hørte de hende råbe op inde i stuen. Ved lyden af den skingrende stemme fór Mads uvilkårligt sammen. Alkovedøren stod åben, og Maren strakte hals for at se, hvem det var. Ved at få øje på Sværken kom der et helt andet udtryk i hendes lange, rynkede ansigt med den store, krogede høgenæse, og hun skyndte sig at glatte det grove, lappede blågarnslagen lidt bedre ud over den gamle, stribede dyne.

»Nå — vun har du det?« spurgte Klavs Sværke, da han var kommet hen ved sengen.

»Å, det er så rent jammerligt,« klagede hun, »og jeg er da osse lige ved at forgå af værk i alle lemmer.«

»Ja, forrens må du vel osse kunne forstå, at når du er i sån et styr, så er dunne tjenlig til at blive gift,« skyndte Gallen sig at indføre.

Marens grågrønne øjne begyndte straks at skyde lyn.

»Men jeg er vel ænne selv skyld i min ulykke!« bed hun i. »For havde denne været, fordi jeg skulle slæbe det våde maltbyg op på loftet ad den skabede, rådne stige, så havde jeg vel nok haft min førlighed.«

»Men når bygget havde stået i støb, så skulle det vel osse til spiring,« afbrød Sværken.

»Det skulle det vel nok,« snærrede Maren tilbage, »men Mads skulle vel så osse sørge for, at der var ordentlige trin i stigen.«

»Men det kan vel nok ske, der kan knække et stigetrin,« forsvarede Gallen sig, »der er vel ænne noget, der kan holde altid.«

»Nej, der er i hvert fald ænne noget af det, du kan lave, der kan holde ret længe,« hvædede Maren. »Men havde du sørget for at få ordnet det skie stigetrin, så havde jænne haft nødig at ligge her som sån en lazarus.«

Hun slog pludselig med sin knyttede hånd ned i dynen, så fjer og dun røg op af det hullede vår og satte en hel lille sky op om hende.

»Men jeg forstår osse nok, at du bare ville af med mig og derfor havde lavet det sån med stigen, så jeg kunne falde ned og slå mig ihjel. Men det var jo kedeligt for dig, at jænne bragde halsen, men bare nøjste med låret.«

»Nej, hør ved du nu æls hvad!« Klavs Sværke trådte truende

nærmere henimod sengen. »Nu har du straks på manøvden at holde din forbandede kæft, æls skal jeg sørge for, at du bliver hevet ud af reden og gården lige på stedet.«

Maren søgte at trække hovedet lidt over imod væggen. Hun mærkede, at nu var det alvor, og Sværken var ikke til at spøge med. Han var jo også sognefoged, så det var ikke godt at vide, hvad han kunne få i sinde.

Straks hun så ham, havde hun bestemt at vare lidt på sin tunge, men galskaben havde taget magten fra hende, så hun kunne ikke lade være at dænge Gallen til, som hun plejede. Ham frygtede hun ikke og mente også, at hun tilsidst skulle kunne tvinge ham til at gifte sig med hende, selv om hun var nok så dårlig.

Men hidtil havde han stillet sig så stædig, så hun ingen vegne kunne komme med ham. Hvor meget han end gruede og bævede for Mettes genkomst, hvis han ikke holdt sit løfte, ville han dog ikke lade sig vie på sengen til Maren, således som hun ellers for-drede det.

For Maren havde det været to frygtelige slag.

Først dette, at hun mistede sin førlighed og dernæst, at hun som følge af skavanken ikke kunne blive gårdmandskone.

Og hvad skulle hun så nu? Ingen steder havde hun at ty til. Forældrene, der havde været fattige fæstegårdsfolk, var døde for længe siden, og Maren havde i flere forskellige retninger måttet tage sin tårn med livet. Den første sparsomme lysstribe var kastet ind over hende ved sammenskrivningen med Gallen, men straks efter var den slukket igen. Lammet og værkbruden og som en ynkelig hjælpeløs stakkel lå hun her, og når Gallen ikke ville give hende den stilling, som Mette havde tiltænkt hende, så havde hun kun fattigforstanderen at trøste sig ved. Det var en lod, hun måtte grue for.

Ved tanken herom havde sorgen og bitterheden næsten gjort hende helt utilregnelig, og jo længer tiden gik, desto værre blev hun. Dag som nat rasede hun imod skæbnen og Gallen, og ved hjælp af de forfærdeligste trusler om hævn både her og hisset håbede hun på at få bugt med ham, så han skulle få i sinde at indgå det lovede ægteskab og derved fri hende for alle fattig-væsenets kvaler.

Men hvor bange han ellers var af sig, havde han dog hidtil holdt stand, og nu stod han her sammen med Sværken, der også fandt, at hun ikke egnede sig til at blive gift. Det var pludseligt, som alt håb om frelse dermed glippede for hende, og hun brast i en voldsom og ubehersket gråd.

»Å herregud — har I da slet ænne nun barmhjertighed med mig arme menneske!« jamrede hun. »Kan I danne se, hvor forskrækkeligt det er for mig, at jeg sån midt i al min elendighed skal smekkes på fattigvæsenet, når jeg dog æls har arbejdet, sålænge jeg har kunnet — —.«

»Jo vist kan vi se, det er slemt for dig,« svarede Klavs Sværke, »men du skunne skabe dig, sån så man taber medfølelsen med dig, og du må osse kunne indse, det er meningsløst af dig at tænke på giftermål.«

»Jamen vi er da sammenskrevet,« snøftede Maren, »og Mads har jo lovet Mette, at jeg skulle gå i hendes sted.«

»Ja, I er kas nok sammenskrevet, men under sån omstændigheder kan det løses igen, og hvad det angår med Mettes forlangende, så var det vel ænne bare for at gøre dig en tjeneste, men det var vel osse nok, fordi hun mente, at du kunne blive Mads til hjælp og nytte og ænne til dagligt besvær.«

Sværken gjorde et lille ophold og så med sine kolde, gennem-borende øjne stift på Maren.

»Havde du ligget, som du ligger nu, tror du vel ænne, hun ville haft, han skulle tage dig ind på gården.«

Maren trak lagnet op for at tørre sig i ansigtet. Nej, Mette havde nok ikke bare tænkt på hende, men også haft Gallens vel for øje, da hun bestemte dem for hinanden, så det var kun rime-ligt, at hun havde regnet med en arbejdsfør kone til ham og ikke en hjælpeløs Stakkel.

»Og jeg synes osse, at når Mette havde tænkt at gøre det så godt for dig, så skulle dunne lønne hendes godhed på den manér,« vedblev Sværken, »og hvis du tror, der vil ske Mads noget, fordi hanne vil holde, hvad han har lovet sin første kone, så har du vist mere grund til at være bange for, hvad der kan komme over dig, fordi du vil søge at tiltvinge dig noget, som dunne har nun rettighed til.«

»Ja, det kan gerne være, at Mette kommer og kryster dig før-

rend mig.« truede Gallen, der blev mere og mere kry ved Sværkens medhold.

Maren var kommet til at ryste over hele kroppen. Når hendes bedste våben, truslen om Mettes hævn, ligesom blev slået hende ud af hænderne og vendt imod hende selv, var der ikke mindste håb om noget mere henede. Efter dette vovede hun heller ikke engang at tænke på sit døde søskendebarn. Hun måtte nu frygte, at Mette ville komme over hende, således som hun hidtil havde truet Gallen med. Og nu kom vel så straffen, fordi hun ikke havde handlet, som hun burde.

Sværkens ord havde fået Maren til som i et klart spejl at se al sin synd imod den døde, der altid havde været så venlig og trofast overfor hende, og angerfuldt slog hun hænderne op for ansigtet.

Hun kunne heller ikke forstå, at hun havde handlet så gruelig imod Mette, men det var angsten for fattighuset, der havde drevet hende dertil, men nu måtte hun overgive sig på nåde og unåde og tage, hvad der ville komme.

Sværken lod hende græde et øjeblik. Han indså, hun var i en sørgelig stilling og kunne ikke andet end have en vis medynk med hende.

»Og når du så får tænkt dig lidt om, mener jeg osse, du må kunne forstå, at du frivillig skal give Gallin hans ord tilbage,« begyndte han igen efter en lille pause, »for selv om dunne har nun rimeligt krav på ham, så er det ligegodt bedre for alle parter, når sagen ordnes i mindelighed.«

»Ja.« Maren snød næsen med fingrene og sendte en stor klat mellem mændene ude på gulvet, »jeg skanne sætte mig imod noget af dette her mere, for jeg vil nu have fred med Mette.«

Hun tørrede sig igen på lagnet og så hen efter Sværken.

»Der har aldrig været vos et eneste ondt ord imellem, da hun levede,« sagde hun med brudt stemme, »og der havde nok heller ænne kommet noget efter hendes død, hvis ænne denne ulykke var overgået mig. Men jeg håber da, hun vil tilgive mig, elendige stakkel.«

Maren græd igen, men nu mere stille. Tanken om den døde kusines vrede havde som forvandlet hende, og af den rasende furie var der som ved et vidunder blevet et ulykkeligt, nedbøjet væsen, der kaldte på alles dybeste medlidenhed.

Gallen var nu også helt fortvivlet. Det var ikke til at se Maren græde sådan, og havde Sværken ikke været, ville han kanske straks have lovet at gifte sig med hende. Men nu kunne han ikke gøre det; han havde jo netop bedt Klavs Sværke hjælpe sig, så han kunne blive hende kvit — og når hun så endelig gav sig, så det underligt ud at lave det om igen.

Sværken selv var også blevet helt underlig tilmode ved at se Maren så angergiven, og han kunne godt sætte sig ind i hendes stilling og forstå, at når hun havde håbet at blive en temmelig velstående gårdmandskone, var det uendelig hårdt for hende nu kun at have fattighuset for øje.

Havde skæbnen været hende gunstig, kunne hun haft flere gode år for sig på Gallegården, men nu var der kun et liv i pine og elendighed tilbage. Og havde ulykken så ventet med at ramme hende, til hun var blevet gift med Mads, ville hun dog være sikret forsørgelsen, men nu skulle hun som fattig krøbling vansmægte for resten af sit liv. Var det alligevel ikke blodig uretfærdighed?

Foruden alt det, der kunne siges om sammenskrivning og løftet til Mette og meget andet, så havde Maren jo heller ingen skyld i sin ulykke, men mistet førligheden under arbejdet for Gallen. Som hun havde sagt, havde han også sin part af skylden heri, da stigen ikke var i tilbørlig orden.

Selv om Sværken langt fra ville mene, at en gårdmand i al almindelighed havde noget ansvar overfor de folk, der kom til skade i hans tjeneste, så var her alligevel noget, der talte til Marens fordel og ligesom krævede, at hun blev hjulpet lidt over det, hun uforskyldt var kommen ind i. Det ville være uforsvarligt og uretfærdigt at vælte det hele ned på hende. Mads Galle var pligtig at yde hende en rimelig hjælp, og når han stod som den gamles rådgiver, var det hans pligt at få ham til at gøre sin skyldighed.

Her havde han sit ansvar, og det måtte han være sig bevidst, selv om det ikke kunne være ham nogen glæde at lægge byrder på Gallen, særlig ikke når han tænkte på at få sin datter ind i gården. Men det fik ikke hjælp. Her måtte han dele sol og vind lige. Han kunne ikke forsvare overfor sin samvittighed, at Maren blev trykket yderligere ned. Hun havde nok i det, der allerede var lagt på hende.

Men hvordan så? Ja, det var ikke nemt at sige, men skulle der ydes staklen fuld retfærdighed, burde hun have lov at blive på gården og få sin forplejning der, hvis hun ellers skikkede sig, så hun var til at have inden døre. Det var et strengt kors at lægge på Mads og vel endnu strengere for datteren, dersom hun skulle drage ind som kone på Gallegården, men her var intet andet at gøre, når de alle skulle stå med frelst samvittighed. Alt det med Else måtte først komme i anden række. Og ikke alene måtte han handle således for sin egen skyld, men ikke mindre for Gallens. Han kunne på forhånd sige sig, at den gamle ikke ville få nogen rolig time, hvis Maren blev overladt til sin egen elendighed, og tanken om Mette og det løfte, han havde givet hende ville drive ham ud i den dybeste fortvivlelse, om end han var blevet løst fra sit jaord.

»Når jeg skal sige, vun jeg synes, det må ordnes«, sagde Sværken så efter nogle øjeblikkes overvejelse, »så mener jeg, at når Maren nu giver dig din frihed, så skal hun osse have lov at blive her på gården, dersom hun da stiller sig, så nun andre kan nære sig ved siden af hende.«

Maren lå en stund, som var hun nu lammet over hele kroppen. At hun skulle få ret til at være på gården, når Gallen ikke giftede sig med hende, havde hun aldrig tænkt sig muligheden af. Altid havde hun ment, at i det øjeblik, hun gav Gallen fri, ville hun blive sat på porten, og det var det, hun ville værge sig imod.

Selve det at blive gift havde ikke hendes særlige lyst, her var det kun forsørgelsen, som gik frem for alt andet. Og når der nu ved Sværkens råd åbnede sig en sådan udvej for hende, så måtte Gallen gerne gifte sig med en anden, hvis han havde lyst.

Hun var ligeglad med ham sådan set.

Ved sin uventede føjelighed havde Maren opnået langt mere hos Mads Galle end ved alle sine grufulde skældsord tilsammen, så han ville nu også føle sig ulykkelig, hvis Sværken havde rådet ham til at jage hende ud af gården. Han kunne næsten ikke tåle at se hende græde uden selv at græde med, og til sin dødsdag ville han have hørt hendes jammerfulde klage over fattighuset. Han ville derfor heller end gerne nu give hende kost og ophold, og han måtte prise sig lykkelig, fordi han havde fået

Sværken til at ordne det hele. Men det var jo også noget, de vidste, at blot Klavs Sværke tog fat, så skulle det nok komme til at glide.

»Ja, så ligger det altså til dig selv, om du vil blive her på gården, eller du vil sendes ned i fattighuset«, sagde Sværken til Maren, da han var ved at gå.

»Jeg skal nok stille mig, så jænne af den grund skal jages væk«, lovede hun, »og du skal så have tak, fordi du hjalp mig til dette her.«

»Der er ænne noget at takke mig for«, sagde han, »jeg har kun gjort, hvad jeg mente var min pligt. Men ligesåvel som jeg nu har været med til at sikre dig husly og føde på dine sidste dage, når du æls er manerlig, ligeså vist skal jeg osse være mand for at hjælpe dig ud af gården, dersom dunne holder dig i skindet.«

Maren behøvede ikke at se på Sværken for at vide, det var hans ramme alvor, og i sit stille sind lovede hun også fra nu af tålmodig at tie og bære det, der var lagt på hende, når blot hun derved kunne fri sig for fattighuset.

Gallen var også så lykkelig, som han ikke længe havde kendt til at være. Nu behøvede han ikke at tænke på at hænge sig hverken for Mettes eller Marens skyld, og ude i gården friede han til Else. Klavs Sværke ville dog ikke give noget bindende svar, om end den største hindring for et nyt ægteskab nu var fjernet.

Efter alt det, her forelå, skulle Else helt have lov at bestemme over sig selv.

I grunden var han heller ikke glad for stillingen, men han havde nu set, hvordan det var gået med Lisbet, og ingen vidste, om Else kunne komme ud for noget lignende, derfor ville han heller ikke holde hende tilbage, hvis hun ville binde an med Gallen.

Da Klavs Sværke kom hjem, kaldte han datteren op i stadsstuen og fortalte hende om det hele. Der blev ingen ting smykket eller skjult, alt kom til at ligge åbent og ærligt for hende, så hun kunne danne sig en mening om forholdene.

Rød i kinderne og med bortvendte øjne hørte Else efter faderens fremstilling. Hvad hun skulle svare, vidste hun ikke i øjeblikket. Skønt hun hele dagen i forvejen havde syslet med tanken

om at gå ind på Gallegården, var hun dog ikke kommet til noget resultat om, hvordan hun ville stille sig, hvis Gallen meldte sig som frier. Der var så meget, der holdt tilbage, og nu kom så tilmed Maren.

Nu skulle hun ikke alene blive gammelmandskone, men også gå ind til al besværen med et sygt, hjælpeløst menneske, som oven i købet var mandens forhenværende trolovede. Det var i mange måder en vanskelig og underlig stilling, og det ville nok heller ikke komme til at skorte på stikpiller fra forskellige sider.

Her kunne blive adskilligt at sluge, men alligevel måtte hun dog se på det hele med faderens øjne. De kunne ikke jage Maren ud, hvordan det så end ellers gik. Det var kun simpel retfærdighed, at hun blev på gården, og det ville være uforsvarligt at sende hende ned i fattighuset.

Men som før måtte Else også se sagen fra den anden side, og her sprang frem i lystig række den gode gård, den husmoderlige frihed og først og sidst den hele sikre tilværelse og udsigten til en gang at kunne stå på lige fod med fasteren.

»Nu kan du tænke over det til i morgen og så lade mig vide, hvad du bestemmer dig til«, sagde Klavs Sværke, da han havde givet hende sine oplysninger, »og ihvad du så end får i sinde at vælge, skal jænne sige noget til det. Du har helt og fuldt din fri vilje. Det er dænne monne i din alder, som bliver budt.«

Nej, der var ikke mange unge piger, der blev budt selv at bestemme, om de ville tage en mand eller ej. Kun de færreste havde lejlighed til at give et ord med i laget. Så godt som alle måtte bøje sig for deres forældres afgørelser.

Og nu stod hun her — knap 19 år — med fuld ret til at træffe valget over sin skæbne. Det var ikke så lidt af et eventyr, og det gav ligesom en vis anseelse ikke mindst i egne øjne. Rime­ligvis var det også både første og sidste gang, hun kom til at stå på den måde, hvis hun valgte at blive i hjemmet. Vragede hun Gallen, ville hun nok ikke blive spurgt, hvis der senere åbnede sig en stilling for hende. Så ville faderen nok selv svare, og der kunne måske da blive noget, der smagte værre end her, så det var vist det klogeste at tage det sikre for det uvisse. Men først i morgen havde hun at sige enten ja eller nej.

Niels Stang havde i nogle dage været mere syg, så Klavs Sværke gik ind for at høre til ham. Den gamle lå til sengs, men ville dog gerne snakke lidt med naboen. Lisbet sad og spandt, men rejste sig straks for at tappe et krus øl.

Stangen nikkede betydningsfuldt, da hun gik.

»Hun trivs godt herinde til vort«, skogrede han fornøjet ved tanken om at blive farfar. »Jens har sku taget hende lige på dørtrinet.«

Klavs Sværke rømmede sig lidt. Det knob for ham at skulle drøfte den sag med Stangen, og i sit stille sind måtte han frygte for, hvordan det ville ende.

Niels Stang lagde ikke nogen vægt på Sværkens undvigende svar. Han var blot optaget af den glædelige begivenhed, der var i vente. Når han tidligere havde tænkt på børnebørnene, havde han altid ment, det var bedst så længe som muligt at være fri for alt det skrål, som gerne fulgte med. Men nu efter at Maren var død, og Jens havde giftet sig, havde tankerne fået en hel anden retning, og der var kommet en egen uforklarlig længsel efter et lille væsen, som senere i fremtiden kunne glide ind på den plads, han selv havde haft.

Med spændt forventning imødeså han derfor den dag, der måske ville bringe en lille dreng, som kunne få hans navn, så han ligesom igennem en ny Niels Stang kunne komme til at leve videre.

»Ja, det er ligemeget derom«, snakkede Stangen op, »det var en flink sønnkone, jeg fik mig, og jeg skanne sige andet, end at jeg er glad for, at vi fik hende til gårds.«

»Ja, jeg vidste jo nok, at Lisbet var en flink pige, som du ville blive tilfreds med.«

»Ja, det er jeg — og det er Jens osse. Og de enes sm' så godt,

så det er en hel fornøjelse, og der har aldrig været dem et ondt ord imellem.«

»Og det tænker jeg heller ænne, der bliver, for de er jo skikkelige begge to.«

»Ja, det er jo heldigt, når al ting kan falde så kløjt i lave.«

»Ja, det er jo altid kedeligt, når der skal være splid og spektakler i et hus.«

»Ja, det er så.« Stangen trak lidt i dusken på sin nathue og drejede sig så pludselig mere om på højre side. »Vun går det så æls inde hos jer?«

»Så vidt jeg kan se, går det meget godt.«

»Jamen jeg mener med Mordin og Bærde — er han lige ked af hende endnu?«

»Hvad han er eller ænne er, lader han sænne mærke noget med, men behandler hende i alle måder, som han skal.«

»Hun har da heller aldrig beklaget sig, men det ligger jo heller ænne for hende.«

Lisbet kom nu ind med øllet, og samtalen gled ind på andre baner.

»Rugen står vel stadig ved 5 rigsdaler tøndens«, sagde Stangen, da han havde drukket.

»Ja, der er ingen forandring i prisen, men der er jo kun lidt at sælge.«

»Ja, det er slemt for bønderne.«

»Jamen det har da været værre.«

»Ja, men den gang, det var allerværst med pest og misvækst, da var det da heller næsten ænne til at komme igennem. Men vun er det nu æls med den indskrivning af drengene? Jeg kanne rigtig hitte rede i alt det.«

»Ja, nu er de da stavnsbundne fra de er 4 Aar.«

»Nå, er det 4 — jeg mente æls ænne, det var førend de var 9.«

»Fra 1742 var det heller kun til 9, men i 64 blev det da forandret til 4, så det er danne noget nyt«, kom det hånligt fra Sværken.

Det harmede ham altid at høre, at nogen kunne være så uvidende om de mest almindelige ting. Men som Stangen var der mange andre. Adskillige var omtrent lige glade med alt, hvad der ikke vedrørte dem selv personlig.

Niels Stang følte heller ingen ruelse ved at vide så lidt besked.

»Ja, så er der jo gået en hel del år siden alt det blev lavet«, sagde han rolig, »og jeg har vel osse nok hørt det før, men man glemmer jo gerne alt sån noget, der ænne kommer en rigtig noget ved.«

»Men man kan vel da æls ænne sige andet end at det kommer en ved med stavnsbåndet«, indskød Sværken skarpt.

»Ja, ved og ved er to ting«, sagde Stangen, »men når man tænker at tage fra det, man har, så kan det da i grunden være en det samme.«

Sværken gav ølkruset et skub, så det kom længere ind på bordet.

Ja, så kunne det være det samme! Og så sløve var et utal af hans standsfæller. Når blot de havde det daglige brød, fordrede de ikke mere og interesserede sig ikke for stort andet.

»Men vun er det nu æls med ham denne her Struense, som du har snakket om før? Regerer han stadig med landet, som han vil?«

»Ja, det er vist det samme, efter hvad præsten siger — og det samme sagde da forresten osse købmanden sidst, da jeg var i Nykøbing.«

»Det er liggodt fælt, at sån en tysker skal råde over vos alle-sammen.«

Det var ligesom Stangen var lidt mere vågen overfor Struenses magtstilling, end han ellers plejede overfor de ting, der lå udenfor hans eget område.

»Ja, men han skal jo være en meget klog mand«, sagde Sværken, »og de siger osse, at han vil vist æls nok hjælpe bønderne.«

»Mon det er sandt, at kongen er helt tosset«, faldt Stangen pludselig ind.

»Ja, noget er der da nok galt, og ligger i med et fruentimmer, der bliver kaldt for Støvlette-Katrine, gør han jo osse — og dronningen spiller kærest med Struense — og enkedronningen og arveprinsen ødelægger alt det, de kan få — så det er nødt til at blive skidt for landet.«

Stangen prøvede at nikke bifaldende, men var nu så træt, så øjenlågene gled i, og lidt efter faldt han i søvn. Sværken vekslede et par ord med datteren og gik så ellers straks igen. Han troede

ikke, at hans gamle nabo ville komme over sin træthed og følte også en vis lettelse ved tanken herom. Det ville være godt for Lisbet at blive den sære egenkærlige svigerfader kvit, og kunne han gå bort, inden barselaffæren kom på, ville det være det bedste for dem alle. Jens kunne bedre tales tilrette, når først Stangen var væk, og han var mere dum og lettere både at forskrække og binde noget på ærmet end faderen, hvis der senere kom noget, som vakte mistanke.

Så snart davren var spist næste morgen, meddelte Else sin fader, at hun havde bestemt sig til at tage Mads Galle.

Klavs Sværke lagde sin ene hånd let på hendes skulder.

»Det er klogt af dig, at du vil det og bliv bare altid sån ved at lade fornuften råde, så skal det nok gå dig godt.«

Else stod med bøjet hoved. Det følte helt underligt at mærke faderens hånd på skulderen. Han plejede ikke at vise sine børn nogen særlig venlighed, og kom de i berøring med hans hænder, var det enten under arbejdet, eller når han slog. Derfor gik der næsten som en skælven igennem hende ved det lette tryk, og i sit hjerte lovede hun altid at følge faderens råd.

Ugen efter blev hun og Mads Galle sammenskrevet. Før trolovelsen var Maren flyttet ind i undertægts alkoven, hvor pigerne ellers havde ligget, men nu havde de så taget slagbænken i brug.

Det var lidt hen på aftenen, da Else og Gallen kom hjem fra jagildet. De andre var gået i seng, men sov ikke, og Else kunne høre Maren sukke og pigerne fnise.

Hun kneb de smalle læber tættere sammen. Her på Gallegården var meget, som havde en ram smag, men nu havde hun valgt at leve her, og så måtte hun tage, hvad der ville komme.

Tidlig om morgenen færdedes hun som husvant i køkken og stuer, og pigerne fik ikke lejlighed til at fnise, da hun gav sine ordrer. Overfor Maren var hun høflig og forekommende, men den gamle havde med det samme fået en fornemmelse af, at Else i mangt og meget var sin faders datter, så det var også af den grund bedst at komme på en god fod med hende.

Nogle dage senere kom Dorte et lille vend hen for at se til datteren.

»Vun går det så æls med dig?« spurgte hun Maren efter at have været oppe i stadsstuen for at gøre sig bekendt med kister og senges indhold.

»Ja, det går kun simpelt«, klagede den syge, »og jeg har da osse så meget værk i alle lemmer, så jeg kan næsten ænne opnære mig.«

»Jamen tror dunne, at du skulle prøje at komme en lille tur op hver dag«, blev Dorte ved, »for det er ænne godt for et ældre menneske at blive liggende ret længe ad gangen, for så kan de tilsidst blive helt stive, så de slet ænne kan røre sig.«

»Ja sån tror jeg nok, det bliver med mig«, klynkede Maren, »så det er helt forskrækkeligt at tænke på.«

»Jamen derfor skulle du osse gøre dig hård, mens tid er. Og selv om det end nok bliver slemt lige straks, så vil det ligegodt have sine fordele at være lidt oppe.«

Maren virrede en kende med hovedet. Det var så inderlig sandt, hvad Dorte Sværke sagde, men hun havde et par gange ved pigernes hjælp forsøgt på at komme op, men det gjorde så ukristeligt ondt i den syge hofte, så hun vovede ikke at fortsætte. Men Dorte blev på sin stille rolige måde ved at snakke for hende, og tilsidst lykkedes det også hende at få Maren til at forsøge endnu en gang. Med stort besvær og under mange jammerklager kom hun ud af sengen og blev sat tilrette i halmstolen med en hel del puder om sig.

»Ja, de første gange er jo de værste«, småsnakkede Dorte, imens hun puslede om hende, »men når du kun holder ved, så går det nok.«

»Ja, hvis bare jeg havde dig til at hjælpe mig, så var det ingen sag, for du tager så lænt — meget anderledes end pigerne«, sukede Maren.

»De unge forstår junne den slags, så godt som vi ældre«, sagde Dorte, »men nu skal jeg osse nok se, hvad jeg kan gøre for at komme et lille smut herhen og hjælpe dig lidt tilrette i hvert fald de første dage.«

Maren rakte hende taknemlig hånden.

»Monne tak skal du have! Når du er med, skal jeg nok prøje at komme oven senge.«

»Og kunne du så ænne have lyst til at lænke lidt?« fortsatte Dorte. »Hænderne fejler du junne noget på, og tiden går altid så godt med et lænketøj i hånden.«

Hun ledte en lænkehose op, og Maren satte straks stikkerne i gang.

»Og når jeg så kommer herhen igen, så skal jeg tage noget salve med som min mor har lært mig at lave af svinefedt og stødt harpiks og er så rædsom god for al slags dårlighed, hende skal du få og gnide dig med«, lovede Dorte tilsidst.

Maren takkede og var ved ret godt mod. Det var alligevel bedre at sidde lidt oppe på en stol end ligge i sengen hele tiden.

Straks efter at Dorte var gået, kom Gallen ind for at få en tår at drikke. Ved at se Maren sidde henne i stolen gav det et belt sæt i ham. Kunne hun nu begynde at være oppe, så ville hun måske komme sig igen. Det var naturligvis også det bedste både for hende og dem alle, men skulle det ske, ville det nok blive galt med Mette. Så ville han vel komme til at stå hende til regnskab for det brudte løfte. Nu havde han ellers i den aller-sidste tid ment at kunne skyde sig ind under Marens elendighed og hendes frivillige given-afkald på ham og dermed være dækket overfor Mette, men skulle førligheden komme så nogenlunde tilbage, så ville han være ilde faren med den døde.

Han kom helt til at svede ved tanken om den hævn, som Mette kunne få i sinde at tage over ham, fordi han havde svigtet, hvad han havde lovet, og han turde slet ikke se til den side, hvor Maren var. Selv om hun sad nok så fredeligt og lænkede på en hose til ham, så sad hun der alligevel som en levende anklage, fordi han havde snydt hende for konestillingen i gården.

Han drak hastig en slurk af kruset og skyndte sig ud, så han kunne blive fri for synet af hende. Da han senere kom ind for at få mad, var Maren bragt til sengs igen. For Gallen var det en hel lettelse at vide hende i sengen. Så følte han sig mere tryk og kunne ligesom bedre forsvare at fryde sig over Else og nyde samværet med hende. Hvor hun gik og stod, fulgte han hende også med forlibte øjne, og beundrende så han hende med let og sikker hånd dele middagssulet ud. Og størrelsen var lige tilpas. Ingen fik hverken for lidt eller for meget, bare sådan lige, hvad der kunne tilkommes. Man skulle bestemt tro, hun havde været husmoder i flere år på den måde, som hun ordnede det hele.

Og næppe var maden af bordet, før hun sad ved rokken, og pigerne måtte i lag med lapning og stopning. Jo vist var det et fruentimmer, der var værd at få til gårds.

Men næste formiddag, da Maren atter sad oppe, kneb det

for Gallen igen. Det var som han ikke kunne tåle at vide hende oven senge. Mettes anklage kom ham da så mærkelig nær ind på livet.

Men Maren mærkede intet, og som hun havde begyndt, blev hun ved at fortsætte, og gik det end kun småt, var der dog en kende fremskridt at spore. For hende selv var det en uhyre glæde, men for Mads var det en stadig voksende kval, og alt som brylluppet nærmede sig, blev han mere urolig og forpint.

Ingen steder havde han fred for Mette, der forfulgte ham alle vegne. Om dagen kunne han ikke spise, og om natten kunne han ikke sove. Ofte for han op i halvsøvne og slog ud med armene, så Else måtte værgе for sig, og når han så var kommet lidt til sig selv igen, lå han og klynkede som et sygt barn.

Et par dage før brylluppet kom han stavrende hen på Sværkegården, hvor der herskede stor travlhed med at stille an til gilde.

»Ja, jeg kommer for at høre, om dunne tror, at alt dette her kan laves om igen?« sagde han med rystende stemme til Klavs Sværke, der var ved at rense op inde i loen, hvor der skulle danses.

»Laves om!« Sværke rettede sig af sin halvbøjede stilling. »Hvad mener du vel med det?«

»Ja, jeg mener, som jeg siger, om jænne kan blive fri for at gifte mig med Else?«

Klavs Sværke hævede skovlen, han stod med i hånden, som ville han slå Gallen ned med et eneste slag, men han beherskede sig og nøjedes med at knytte hænderne fast om skaftet.

»Du må junne være ved dine fulde fem!« slyngede han så ud.

»Nej, det er jænne«, indrømmede Gallen villig, »for jeg er sm' lige ved at gå helt fra forstanden over alt det med Marne og Mette. Hvor jeg så end går, så render mor mig i hælene, og nu i nat begyndte hun at kryste mig, så jænne kunne trække mit vejr«.

Klavs Sværke havde stadig møje med at beherske sin opbrusende vrede over den tort, der blev ham budt af det indskrænkede skrog, som her stod rystende overfor ham.

En ung frisk pige havde han hjulpet Gallen til og friet ham fra at gifte sig med den syge krøbling — og nu, da der var bedt ind til bryllup, tænkte han på at få ægteskabet til at strande. Med spot og spe skulle Else drage af gårde igen, og dermed ville

både hun og hele familien uhjælpelig være udleveret til hele sognets skadefryd og forhånelse.

Det var det groveste, Sværken endnu havde været ude for. I den første ophidselse var han også mest til sinds at give Gallen en behandling, han nok skulle komme til at huske, men den gamles hele ynkelige fremtoning gav ham snart forståelsen af, at det hverken var ondskab eller uvilje imod Else, der havde indgivet ham den fortvivlede tanke. Det var ene frygten, som drev ham.

På dette trin stod Gallen, og her måtte Sværken møde ham, men hårdt holdt det at skulle trøste og godsnakke, når det kogte i ham af harme. Men der var intet andet råd end at indordne sig efter Gallens tilstand og søge at holde ham oppe, så han ikke skulle synke hen i den sorteste fortvivlelse.

»Ja, alt det med Mette, som kommer til dig om natten, er jo kun noget, du drømmer«, sagde han så rolig, »og at du ser hende om dagen, er bare, fordi du stadig tænker på hende, så det må du se at lade være.«

»Jamen det kan jænne«, klynkede Mads, for det er over mig, un at jeg ved det.«

»Jamen det er nu ligegodt bare, fordi du tænker på hende«, fastholdt Sværken, »og nu skal du så slå hende af tankerne og i stedet glæde dig over den unge, raske kone, som du snart får.«

»Ja, jeg har sm' osse glædet mig så ganske umanerligt«, erklærede Gallen, »for Else er nu en nøle Pige — —«

»Jamen så skulle du heller ænne bringe hende i ulykke.«

»Jamen herregud — det har jeg da heller ænne i sinde«, peb Mads.

»Men du ved da, at hvis der skulle overgå hende det, at hun lige op til bryllupsdagen skal blive sendt hjem igen, så ville hun blive til grin for alle mennesker, og så ved jænne, om du kan forsvare det.«

»Aa nej — jeg kan sm' hverken forsvare det ene eller det andet.«

»Jamen dette er da det allerværste, du kan få på din samvittighed, og du må da osse være forberedt på, at det vil blive meget værre for dig med Else end med Mette.«

Gallen var lige ved at synke i knæ.

»Nej, jøsses kors! Sig donne det!«

»Jo, det siger jeg! For alt det med Mette, det er kun noget, du bilder dig ind, men hvad det angår med Else, så skal det nok blive alvor.«

Den gamle vred fortvivlet sine hænder.

»Jamen herregud i himlens rige! Hvad skal jeg arme menneske dog gribe til?«

»Du skal gøre det, der er din pligt — gifte dig med Else og ænne tænke mere på Mette.«

»Ja, det kan du sat sige, men du ved ænne, vun det er med vor mor, og nu sidste nat, da kryste hun mig, så jeg er helt øm i sidebenene.«

»Aa — det er nok noget jegt, der står og plager dig,« affærdigede Sværken, skønt han ellers nok troede, det kunne have rimelighed med krystningen.

Men Mads blev ligefuldt ved, at Mette forfulgte ham på alle måder, så han turde ikke gifte sig med andre end Maren.

»Og hvis det så skulle gå Else, som det gik med Pøndens Jædre, da Pallens Knøv ænne ville have hende, så hun sprang i deres brønd og druknede sig — tror du ænne, at hun ville gå igen, så dunne fik fred for hende?«

»Aa — Gud fader bevarer!« skreg Gallen og strakte forfærdet hænderne ud for sig, som ville han væрге sig imod Elses genfærd. »Det bliver jo længer jo værre, jo mere man tænker på det.«

»Jamen det sidste skal nok blive langt det forfærdeligste«, truede Sværken.

Trods den ydre ro var han gråbleg af undertrykt vrede og hans stemme havde også flere gange en fremmed klang. Aldrig havde han tænkt, at han skulle tuske halvvejs som en kræmmer for at få den enfoldige stymper til at gøre sin pligt overfor hans unge, kønne datter.

Gallen blev bestandig ved at vride sine hænder. Det var så forskrækkeligt altsammen, så han vidste hverken ud eller ind. Kun så meget fattede han, at enten han gjorde det ene eller det andet, så var alle ulykker over ham både i denne og den anden verden.

»Men nu er denne værd, at vi står her og spilder tiden med snak om noget, dænne kan blive anderledes«, hørte han så Svær-

ken sige. »Nu må du heller komme med ind og sætte smag på det nye sigtebrød.«

Gallen vred sig lidt i det. Han var slet ikke ved appetitten, men et stykke nyt sigtebrød kunne han alligevel ikke stå for, og sige nej turde han heller ikke for Sværken, så langsomt og slæbende fulgte han med ind i stuen.

Et saltmadsfad og et par skiver af det halvvarme brød kom snart på bordet. Klavs Sværke tog selv brændevinsflasken og et glas frem oppe fra det lille hængeskab på væggen over slagbænken, og Karen måtte ud for at hente et krus gammelt øl.

Duften af det nye brød kildrede straks Mads Galle i næsen, og snapsen, som Sværken skænkede, løb rask ned og kvikkede ham noget op, så han kom til at se lidt lysere på tilværelsen.

Klavs Sværke fornam hurtigt omslaget og var ikke sen til at skænke en ny snaps.

Inden Gallen ret vidste af det, havde han spist en hel rundtenom og drukket adskillige snaps, og Mette var rent gledet ham ud af tankerne.

»Du må hellere blive her nu med det samme og hjælpe vos lidt — og lisdan komme igen i morgen«, sagde Sværken, da de havde spist.

Af den gamles skinnende øjne og gode humør kunne han skønne, det ville være bedre for ham at trisse om i den travle gildesgård frem for at gå hjemme og fange griller ved at se på Maren og tænke på Mette.

Gallen lovede også at efterkomme opfordringen. Han havde nu mere mod på livet og fandt, det var helt morsomt at være imellem alle de mange fremmede mennesker. Da han lidt hen på aftenen skulle hjem, var han halvfuld og grinede i et væk.

Else bed tænderne fastere sammen ved synet af ham. Hans skikkelse var i det daglige ikke meget fristende, men som hun så ham nu, måtte hun væmmes ved hele personen. Det var ikke nogen ringe betaling, hun skulle give for at blive bondekone, men hun havde selv valgt, så hun måtte tage, hvad der var.

Om morgenen havde Gallen igen fuldstændig tabt humøret og var nu ligeså angst og forknytt, som han havde været i hele den sidste uge. Else skulle straks fra morgenstunden hen på Sværkegården for at hjælpe til med forberedelserne, og da først

hun var gået, blev det rent galt for ham. Han frøs, så hans lange gule tandstumper slog sammen, og kulden drev ham for et øjeblik ind i stuen, men her kunne han slet ikke være. Skønt Maren ikke oplukkede sin mund til ham, var det dog som hendes tidligere forbandelser lød i hans øre, og han måtte ud igen.

Han kom nu ind på loen. Der hang et stykke reb på væggen og uden at gøre sig rigtig klart, hvad han egentlig ville, famlede han rundt om det og begyndte at lave en løkke. I det samme gik loporten op, og Klavs Sværke kom ind.

»Hvad er det, du har travlt med?«

Gallen slap forskrækket rebet.

»Aa — ænne noget sån — jeg var bare ved at løse en klange —«

»Jeg troede æls, du var kommet hen og hjulpet til, sån som du havde lovet«, sagde Sværken, der havde haft en forudfølelse af, at det var rigtigst at få Mads under opsyn og derfor var kommet for at hente ham.

Skulle det vise sig nødvendigt, ville han heller ikke i dag vige tilbage for at beskænke ham, så han kunne komme i humør igen. Det var ellers ikke Klavs Sværkes skik at drikke nogen på pelsen og slet ikke sine pårørende, men her så han ingen anden udvej for at sprede lidt af det tungsind, der havde formørket Gallens tanker. For Elses skyld skulle han holdes oppe, indtil brylluppet var ovre, koste så, hvad det koste ville. Siden fik de se, hvordan sagen bedst kunne ordnes.

»Jeg var æls osse lige ved at komme«, sagde Gallen så forvirret, og med en opgivet mine gjorde han sig rede til at følge med Sværken.

Straks efter at de var kommet hjem, blev de kaldt ind til klokkenti, og som dagen i forvejen formåede selskabet i forbindelse med den gode mad og de store snapse på ny at få Gallen til at glemme både Maren og Mette.

Med rynkede bryn så Else faderen skænke for Mads, der hen på dagen begyndte på nogle fjottede tilnærmelser og senere absolut ville danse springelium med hende. Hvorfor hendes fader havde trakteret ham med så meget brændevin, forstod hun ikke. Han måtte da vide, det harmede hende at se sin tilkommende mand så fjoget dagen før brylluppet.

Elses forbitrelse var ikke undgået Klavs Sværkes opmærk-

somhed, men han kunne ikke bekvemme sig til at give hende oplysning om bevæggrunden for sin handlemåde.

Det var ikke godt at vide, hvordan hun ville tage det, hvis hun hørte, at Gallen i sin angst for Mette ville søge at blive hende kvit dagen før brylluppet.

Når først de var bundet til hinanden, kunne det måske nok blive nødvendigt at lade hende få fuld klarhed over stillingen, men i dag og i morgen skulle sandheden dølges.

Men som al ting stillede sig, ville det være klogest, om der var en mere til at holde øje med Gallen, og Morten blev derfor indviet i sagen. På ham kunne der stoles, og for ham var det af ligeså stor vigtighed som for faderen at få Else ordentlig gift.

Efter skik og brug skulle Else blive hjemme den sidste nat før brylluppet, så hun tidlig på morgenstunden kunne smykkes som brud og sidde i al sin stads, når brudgommen kom, men hverken Klavs Sværke eller sønnen fandt det rådeligt at lade Gallen alene, og Morten bestemte sig så til at følge med ham hjem og blive natten over der.

»Et par af kokkekonerne skal være her i nat, så vi har ænne ret god plads, og du har derfor nødig at give mig natlogi«, sagde han til Mads, da det var tid at bryde op.

»Ja, du kan osse godt ligge hos mig«, tilbød Mads beredvillig.

Snart lå de side om side i alkoven, og Gallen faldt straks i søvn. Brændevinen havde stadig bedøvende magt over ham, men som han plejede, vågnede han tidlig, og den sædvanlige uro kom over ham påny. En vis respekt tvang ham dog til at lægge som en dæmper på sig selv, men da de kom op, gik han tung og nedtrykt omkring og var som en hel anden end aftenen før. Når nogen snakkede til ham, svarede han på en underlig åndsfraværende måde, og af og til for han gysende sammen.

Morten fulgte med ham så godt som overalt, men pludselig blev han borte for ham inde i laden, hvor han ville lægge lidt ren halm i sine træsko. Et kort sekund stod Morten uvis og rådvild, men i det samme fløj en høne forskrækket ned oppe fra stænget henover loen og varslede højlydt sin forskrækkelse.

For Morten var det som et tegn, og hurtig klatrede han opad en stige, der var stillet frem henne ved muren. I det grå dags-

skær så han Gallen stikke hovedet ind i løkken på et reb, der var slået op om hanebjælken, og i næste nu dinglede hans legeme i det tomme rum over tærskeloen.

Med et sæt trak Morten stigen til sig og fik den op imod bjælken, og samtidig entrede han henad tømmerstykket, så han kunne nå at skære rebet over med sin foldekniv, som han havde i lommen. Med den venstre hånd holdt han fast om den korte rebstump og mente at kunne trække Mads ind på stænget, men vægten var ham for tung, så taget glippede, og den halvlivløse krop styrtede ned på loen. Et dyreagtigt brøl lød op til Morten og fortalte ham, at Gallen ikke havde fundet døden ved egen hånd, men havde nu rimeligvis slået sig ihjæl ved faldet imod det hårde lergulv.

At få stigen sat på sin forrige plads og selv komme ned fra stænget var kun et øjeblikks sag, og med en voldsom bevægelse rev han det halvløsnede reb bort fra Gallens hals og kylede det så langt fra sig, som det kunne komme.

Mads havde slået et stort hul i hovedet, og blodet sivede ned over hans ansigt, da Morten bar ham ind. Der gik straks ilbud op på Sværkegården, og ikke længe efter kom Klavs Sværke og Dorte til stede.

»Ja, Mads faldt ned oppe fra stænget, da han ville hente et knippe halm«, forklarede Morten både til forældrene og folkene, og som tvunget af tonen prøvede Gallen at nikke bifaldende til forklaringen.

Han var nu ved fuld bevidsthed, og at han havde villet lægge hånd på sig selv, skulle andre alligevel ikke gerne vide, når det ikke var blevet til noget.

»Det var fælt, at du skulle komme sån af sted på din bryllupsdag«, sagde Sværken, som fra første færd havde været klar over, at der lå andet bag, »men nu tager jeg op til præsten for at snakke med ham om giftermålet.«

Gallen svarede ikke, men lå sløvt og døsig hen. Hvad der ellers skulle ske med ham, var han i øjeblikket ligegyldig overfor.

Klavs Sværke vekslede et par ord med Morten og skyndte sig så ud i stalden for at få en hest frem, så han kunne komme op til præstegården. Han red raskere til, end han længe havde gjort, og der stod skum på hesten, da den løb ind i portrummet. Svær-

ken traf straks præsten, og med nogle få ord fortalte han om Gallens ulykkelige fald og bad ham komme over på Gallegården for at vie de trolovede, så snart det kunne lade sig gøre.

»Det er et ganske usædvanligt forlangende, min gode Klavs Sværke«, svarede præsten afvisende, idet han gned sine briller på snippen af sin frakkeskøde.

»Men der er også noget usædvanligt tilstede her«, sagde Sværken, »og det er slemt for den unge pige halvvejs at komme til at stå som enke uden at være rigtig gift.«

Præsten havde flere forskellige indvendinger at fremkomme med, men Sværken ville ikke give op, selv om han ellers nok kunne mærke, at præsten fandt det noget formasteligt af ham vedblivende at trænge på.

»Men når jeg nu på Elses vegne beder så mindeligt derom, kan der så ænne for en gangs skyld ses bort fra alt det andet?« bad han indstændigt. »Vi skal aldrig glemme præsten det — og der er heller ænne tale om, at noget skal blive mindre, end hvis det havde gået til på almindelig måde.«

Præsten sad endnu en stund, før han tog sin bestemmelse. Bag de sidste ord skimtede han et fedt vederlag til erstatning for de offerpenge, han ville miste, når der ikke blev holdt stort kirkebryllup. Derved glattedes en del ud, og lidt efter lovede han at komme.

Da Sværken tog op hos præsten, gik Dorte i gang med at ordne og forbinde Mads, og under hendes bløde, kyndige hænder kom han også til at ligge lidt bedre, men smerterne kunne hun ikke befri ham for.

Inde i den anden alkove lå Maren og smågræd over sig og ham ved at høre hans høje jammerskrig. Havde det været for nogle uger siden, ville hun ikke veget tilbage for at påstå, at det var en retfærdig straf, der havde ramt Gallen, men nu var hun mildere stemt og kunne ikke andet end ynke den ulykkelige stakkelt, der var så ilde medtaget, og skulle Mads så blive som hun selv var, ville der være et strengt liv i vente for den stakkels Else.

Da præsten kom, sad den unge brud i al sin pynt ved siden af alkoven, hvor Gallen lå med tungt arbejdende bryst. Et kort nu åbnede han øjnene og stirrede sløvt frem for sig, så lukkede han dem igen og blev liggende ubevægelig.

Inden højtideligheden kom Sværken med et stort fyldt glas.

»Her er en tår my til dig«, sagde han, og holdt glasset hen til Gallen, der begærlig drak den frembudte drik.

Det meste var brændevin farvet med nogle dråber Mjød, som Klavs Sværke havde blandet i Snapsen for at præsten ikke skulle tage forargelse af drikken, der blev skænket ret før den højtidelige handling skulle tage sin begyndelse.

Nu som altid havde brændevinen en oplivende virkning på Gallen, og det meste af tiden holdt han øjnene åbne, mens der blev sunget en salme og præsten talte.

Da tilspørgslen fandt sted, formåede han også at dreje hovedet lidt og svarede tydeligt, om end lidt gispende ja.

Klavs Sværke og Morten stod sammen, ikke langt fra sengen. Begge var i den stærkeste spænding, indtil præsten havde erklæret brudeparret for rette ægtefolk at være. Uvilkårlig så fader og søn på hinanden, da ordene lød, og der var både lettelse og tilfredshed i det blik, de vekslede.

Alle de øvrige var stærkt bevægede. Der var noget eget gribende ved at se den unge, raske pige under så sørgelige omstændigheder blive viet til den gamle, dødssyge mand, men hver enkelt følte dog også en inderlig glæde over at vide alt i lovformelig orden for hende.

Ikke mindst var Maren taknemlig herfor. Havde Gallens slægtninge kommet til at overtage gården, ville hun sikkert været henvist til fattighuset, men hos Sværkens datter var hun sikret for hele livet.

Else sad rolig, men dog stærkt grebet ved Gallens leje. Hvad hun her var gået ind til, kunne blive svært at komme igennem, men måske hun også om ganske kort tid ville komme til at stå som fasteren. Der var ikke megen sandsynlighed for, at Mads ville overstå faldet, og hun ville også ærlig vedstå, at hun ikke bad for hans liv.

Fra Sværkegården var der bragt gildesmad ned til Gallens, så præsten og de øvrige tilstedeværende kunne få en god frokost, da vielsen var forbi. Klavs Sværke glemte heller ikke, hvad han havde slået på oppe i præstegården, og da præsten kørte hjem, havde han flere daler på lommen, end hvis han havde fået et stort kirkeoffer.

I sit stille sind var Sværken præsten meget taknemlig for, at han havde foretaget den usædvanlige brudevielse, men at der ligesom skulle rasles med skillingerne, førend han lovede at komme, havde ikke hævet ham i Sværkens øjne.

For dem alle blev det en lang og streng nat, og først næste aften havde Gallen udstridt.

Else var bleg af den megen uro og den lange sygevag, men hun prøvede ikke at hykle en sorg, som hun ikke følte. Let og sikkert færdedes hun imellem de andre og udførte de pligter, der påhvilede hende. At hun som Gallens enke nu havde rettighed over det hele fik også hendes 19-årige hjerte til at hæve sig, og uvilkaarlig kom der en egen knejsen over hendes holdning. Hun vidste nu, hvad hun var, og hun vidste også, hvad hun ville.

Som Sværken og flere andre havde ventet, døde Niels Stang ikke længe efter Gallens begravelse. Under hans sygdom havde der også været brug for Dortes venlige og hjælpsomme hænder, og som hun havde hjulpet Mads på det sidste, således hjalp hun også Stangen. Ved tillavningen til begravelsen kunne hun heller ikke undværes, men måtte være med fra første begyndelse og til dagen efter kokkegildet, så hun havde ikke være ret meget hjemme i den sidste månedstid. Men under Birtes styre gik alt sin sædvanlige gang, og Dortes fraværelse bragte ingen forstyrrelse i Sværkegårdens daglige dont.

»Nu bliver I vel lidt hjemme hos vos igen«, sagde Grete til moderen, da denne var færdig med travlheden hos Stangens og nu skulle til at have fat på rokken, der sålænge havde stået urørt oppe i stadsstuen.

»Ja, nu tænker jeg at skulle bestille lidt for vos selv«, svarede Dorte, men inderst inde frygtede hun, at der snart igen ville blive brug for hende på Stanggården.

Lisbet så hende så mistænkelig ud, og at hendes time måtte komme før det for andres øjne rette tidspunkt var inde, kunne ikke undgås; men jo længere tiden trak ud, des bedre ville det jo være, og blot en uge eller nogle få dage havde sin betydning. Men forøvrigt måtte de håbe på, at Klavs Sværke her som ved så mange andre lejligheder kunne finde en vej frem.

Dorte havde knap fået rokken til at snurre, før Stangens lillepige ilfærdig kom løbende og bad hende komme ind til Lisbet, der pludselig var bleven syg.

Med et sagte støn skød hun rokken til side og skyndte sig efter pigen.

Udenfor porten mødte hun Sværken.

»Lisbet er blevet dårlig«, sagde hun tonløst.

»Så sig til de andre, at hun har taget for hårdt, så det kan være derfor, det er kommet på med hende.«

Dorte nikkede, og efter at de havde vekslet endnu et par ord, ilede hun ind til datteren.

For Klavs Sværke kom der en pinefuld ventetid, og stundesløs vandrede han rundt fra det ene sted til det andet uden at foretage sig noget.

Straks efter middag så han Jens skræve over havegården og gik ham med det samme i møde. Han ville helst tage imod ham uden vidner, hvis han havde noget særligt at føre frem.

»Lisbet har fået en dreng«, sagde Jens uden at hilse.

»Nå — har hun det.«

Klavs Sværke kunne både høre og se, at svigersønnen ikke var, som han plejede og ville derfor heller ikke begynde på at ønske ham til lykke.

»Og han er velskabt«, blev Jens ved på samme mutte måde som før.

»Du havde vel heller ænne ønsket, han skulle være vonskaft«, svarede Sværken, der straks var klar over, at Jens mente, han var fuldbåret.

»Nej — —«. Jens drejede forvirret hovedet lidt om til den ene side, »men han ligner slet ænne mig.«

»Nej, men det er der vel heller ingen, der har lovet dig, at han skulle.«

»Nej — men han har osse rødt hår — —«.

»Jamen det er det vel heller ænne blevet forbudt at have.«

»Nej — men — det havde jo ham — den Grøfte-Jens' Jørgen osse — —«.

»Ja, det havde min mormor med, så det ligger til familien.«

Jens blev mere og mere forfjamsket og ulykkelig ved Sværkens korte, fejende svar.

»Men det er kun 7 måneder siden, vi blev sammenskrevet!« lod han som en sidste bombe springe, da svigerfaderen stadig ikke ville forstå, hvad han sigtede til.

»Jamen derfor kan der vel osse nok komme en dreng i dag«, erklærede Klavs Sværke med samme uforstyrrelige ro.

»Jamen så kan hanne være min«, hævdede Jens fortvivlet.

»Så det kan hanne.«

»Nej — det er umuligt!« kom det grædefærdigt og hakkende.

Klavs Sværkes øjne borede sig som et par stålklinger ind i den ulykkelige svigersøns.

»Du har kas aldrig hørt, at et barn kan komme for tidligt?«

»Jo — jo vel så«, stammede Jens, »men vel da ænne så meget — og når det så er velskift —«.

Sværken gik et par skridt nærmere hen imod ham.

»Nu vil jeg råde dig til, at dunne gør både dig selv og vos alle sammen til grin for hele sognet«, truede han, »og hører jeg, at du nunsinde nævner et eneste ord om de ting til andre, så skal vi to snakkes ved, så dunne glemmer det.«

Han vendte sig kort om og gik ind efter gården, medens Jens forbløffet og forfærdet blev stående. I sit hjertes enfold havde han tænkt, at Sværken ville have taget helt anderledes på sagen, da Lisbet dog måtte have bedraget ham, og han mente heller ikke at kunne tilkomme en sådan behandling, når der var overgået ham så meget sørgeligt. Og Sværken havde oven i købet truet ham, hvis han snakkede mere om den velskabte drengs røde hår, så hvad skulle han vel gøre andet end at tie til det hele og lade ganske som ingen ting.

Han hverken kunne eller turde binde an med Klavs Sværke, når han tog således på vej. Til Lisbet vovede han heller ikke at komme med en hentydning, da hun gerne kunne lade det gå videre til faderen, og så havde han jo ham over sig igen. I grunden var han også helt ked af at lægge sig ud med Lisbet, selv om han var både harm og ulykkelig over al den redelighed, der sådan var kommet.

Med ludende hoved og slapt nedhængende arme sjokkede Jens atter hjemad. I porten mødte han en huskone, der havde hentet sig en tår mælk. Hun havde hørt nyheden og ønskede ham til lykke med sønnen. Jens takkede, som det sømmede sig en ung fader, men stod og skuttede sig lidt, før han gik ind i stuen.

Længere hen på eftermiddagen kom Sværken ind på Stanggården. Uden at hilse gik han tæt hen til alkoven, hvor Lisbet, der var ene, lå med drengen ved brystet.

»Nu har jeg frelst dig igen«, sagde han lavt, »se så til, at du

stiller dig, så din dreng ænne senere skal komme til at skamme sig over sin mor.«

Lisbet sænkede skyldbевидst øjnene og trykkede barnet tættere ind til sig.

Nej, aldrig skulle hun bringe skam over sin lille dreng, som hun allerede elskede så højt, og hendes skam måtte ikke komme over hans hoved.

Nogle dage senere blev drengen uventet syg og døde. Lisbet græd bitterligt, og selv Jens så helt modfalden ud og var i trist humør. Nu havde han ligesom vænnet sig til det røde hår, og det var jo sådan en stor og velskabt dreng, så det var alligevel kedeligt, at han skulle dø.

Men for tidlig var han ligegodt kommen, sådan som Dorte og Sværken sagde, og nu viste det sig jo også, at han ikke var levedygtig, selv om han ellers både havde lange negle og rigtigt skind på kroppen.

Men når det hang sådan sammen, så havde han jo gjort stor uret mod Lisbet ved at tænke så ilde om hende. Det var en svær synd af ham, og nu måtte han være dobbelt god ved hende til trøst for det andet. Han havde jo ellers også været så glad for hende i enhver henseende, og den tid, de havde levet sammen, havde da også været den bedste og allermest morsomme, han i sit liv havde haft, så det ville være sørgeligt, hvis der skulle komme dem rigtig noget imellem.

Han kunne nu heller ikke forstå, hvordan han havde fået sådan en vrag tanke til Lisbet, men det var slået så underligt ned i ham, da han så, at drengen havde rødt hår.

Jens følte trang til at gøre lidt af sin uret god igen og listede sig forsigtig ind i stuen, hvor Lisbet lå. Alkovedørene stod åbne, og han kunne straks se, at hun havde grædt. Det gjorde ham så uendelig ondt at se hende ligge der så bleg og med røde, forgrædte øjne, og kejtet og undselig stillede han sig ved sengen og strøg forlegent henover hendes hånd, der lå ovenpå dynen.

Lisbet brast straks i en heftig gråd. I al den tid, hun havde været syg, havde Jens ligesom undgået hende, og hun kunne uvilkårligt mærke, der var skudt mistro op i ham, skønt han ikke havde nævnet et ord derom. Han havde også betragtet hendes stakkels dreng med underlige øjne, og han havde jo heller

ikke grund til andet end at være vred på hende og skyde hende fra sig, hvis hun skulle straffes efter fortjeneste.

Hun var den skyldige og havde forbrudt sig svarligen imod ham, så hun måtte stille og ydmyg tage imod det, der ville komme.

Men sørgeligt var det, hvis de ikke skulle kunne leve sammen som før. De havde haft det så godt med hinanden, og efterhånden som hun havde vænnet sig til hans underlige kejtethed, måtte hun føle en vis godhed for ham. Han var jo skikkeligheden selv, og hidtil havde han heller ikke vidst alt det gode, han ville gøre for hende, så hun kunne føle sig veltilpas ved at være hos ham, og efter de sidste dages kølige tilbageholdenhed stod han nu her, god og kærlig som altid, for at trøste hende, fordi hun havde mistet det barn, hun i sin synd med en anden havde bragt til verden. Det var næsten ikke til at udholde, og hans kærlighed slog her hårdere end hans kulde. For en stund var det, som skulle hun klynge sig ind til ham og bekende hele brøden, så han kunne se hende, som hun var, men det turde hun ikke for faderen, og gjorde hun uret imod Jens ved at tie, så gjorde hun det måske endnu mere ved at tale.

Og nu, da barnet var død, havde hun også fået straf for noget af det, hun havde bedrevet, og igennem sin fremtidige vandel ville hun søge at gøre bod for sin lønlige skam.

Med en mat bevægelse lagde hun sin anden hånd ovenpå hans.

»Du er altfor god ved mig«, hviskede hun med brudt stemme, »men jeg skal nok osse se at blive dig en god kone«.

Jens' hjerte var ved at sprænges af glæde. Aldrig nogensinde havde hun talt således til ham, og nu var han omtrent så lykkelig som noget menneske kunne blive.

»Og jeg skal nok osse blive dig en god mand«, stammede han forvirret og listede hendes klamme hænder bedre ind i sine.

Deres øjne mødtes i et halvt undseligt blik, og der blev stille om dem som i en kirke. Det var en mere højtidelig stund, end da de stod sammen for alteret, og her sluttede de en pagt for hele livet.

På Else Galles 20-årige dåbsdag skulle hendes lille dreng i kirke. Han skulle opkaldes efter faderen og have dennes fornavn både først og sidst, så han blev døbt Mads Madsen. Alle vidste dog, at han aldrig kom til at lyde dette navn. Som barn ville han komme til at hedde Gallens Mads og senere, hvis han overtog gården, ville det blive som Mads Galle.

I det år, der var gået, siden Else flyttede hjemme fra, var hun på mange måder blevet som ti år ældre. Som hun tegnede til at blive, ville Klavs Sværke ikke ønske sig at have en sådan kone, men han var stolt over, at hun var hans datter, og som han havde begyndt med at lade hende bestemme over sig selv, da det drejede sig om tilbudet fra Gallen, således måtte han vedblivende lade hende have sin frie vilje i stort som i småt.

Til kirkegangsgildet var kun den nærmeste familie samlet. Skønt det nu allerede var længe siden, at Mads var død, ville hun dog ikke have stort gilde med spil og dans, når hans barn skulle døbes.

Maren kunne nu være oppe det meste af dagen, og som en god gammel bedstemoder vuggede hun næsten ustandselig den lille Mads og glædede sig over at se, hvordan han trivedes. Med Else kom hun stadig udmærket tilrette og havde aldrig noget at indvende imod hendes bestemmelser. At bevare sit gode tilhold på Gallegården, stod for hende over alt andet, og derfor var hun rede til at bøje sit sind, som det påkrævedes, vel vidende, at Mads Galles enke ikke var hende noget skyldig, så hun levede ene af hendes nåde og barmhertighed. Det stod ingen steder skrevet, at hun skulle forsørges. Det var altsammen en frivillig sag.

Else Galle vidste sig ligeledes fri for alle forpligtelser udover dem, som hendes samvittighed bød hende, men her slap hun heller

ikke udenom. Hvad Mads havde påtaget sig, burde stå ved magt, og det ville hun føre igennem, så Maren skulle have sit hjem på Gallegården, indtil døden lukkede hendes øjne.

Var kirkegangsgildet ikke stort, var der dog lavet op med den sædvanlige gildesmad, og da de kom hjem fra kirke, fik de både sødgrød og klipfisk.

Klavs Sværke og Rasmus Gren sad oppe ved den øverste bordende, medens Jens Stang og Morten og de øvrige brødre sad omme på langbænken. Til dem af kvinderne, der skulle sidde ned, mens de fik mad, var der sat en løs bæk langs den udvendige side af bordet.

»Det er lige forskrækkeligt, så det går til inde i København«, sagde Sværken, da de havde begyndt på grøden, »Degnen fortalte i går, at kongen er rent tosset, og dronningen er rejst sin vej — og både ham Struense og Brandt er jo halshugget.«

»Gud fri os vel!«

Else Gren glemte helt at dyppe den skefuld grød, hun lige havde stukket op fra fadet, hvor et mægtigt smørhul glinsede i midten.

»Ja, det er helt forfærdeligt, så det kan gå til med de store!« udrød Rasmus, »og med sån en styrelse er denne underligt, at det skal blive galt for land og rige.«

»Men nu er det junne godt at vide, vun det vil gå med denne her Guldberg, der er kommet til magten og skal til at regere«, sagde Klavs Sværke. »Efter hvad der siges, skal han jo være meget dansk.«

»Men de siger osse, han skal have sagt, at det åg, der ligger på bønderne, det kanne hæves un at hele statens grundvold vil komme til at ryste«, sagde Morten, »og skal det være tilfældet, at han ser sån på det, så kan vi bønder vist ænne vente vos ret meget godt af ham.«

»Han vil da i hvert fald ænne have, vi skal lære for meget«, sagde Sværken, »for han siger jo osse, at bønderne må kun lige lære at læse lidt i biblen og så skrive og regne en lille kende. Bliver vi for kloge, så vil vinne synes om det meget grove arbejde, påstår han.«

»Ja, vi kunne kas osse gerne blive ked af at lade vos hundse af de store, hvis vi vidste lidt mere«, kom det hvast fra Morten,

»og det ville jo blive slemt, hvis vinne helt lod vos komdere, som vi plejer — så derfor skal de se at holde vos nede.«

»Ja, I må endda ænne klage«, sagde Else Gren, »for I, som er selvejere, kan nu slet ænne sammenlignes med herremandsfæsterne.«

»Nej, I selvejerbønder står på en vis måde lige så meget over fæsterne som herremændene over jer«, faldt Rasmus ind.

Klavs Sværke ligesom rettede sig ved broderens ord. At han og hans bymænd sad som selvejere, havde han sin store lod og del i. Uden ham havde de næppe vovet springet, men ikke altid havde han høstet tak herfor. Mange mugne miner og ord havde han både set og hørt, når selvejer-forpligtelserne skulle udredes, men til gengæld havde han også haft megen glæde af den frihed, der var vundet.

Ingen orkede nu mere af grøden, og en stor bønne dampende klipfisk kom ind på bordet.

»De snakker nu æls om, at der skal være opmåling og kortlægning af byjorden«, sagde Rasmus, idet han slikkede sin ske af og stak den i pelslommen.

Morten trak sin foldekniv frem.

»Ja, og der skal lisdan begyndes at graves grøfter og anlægges stengærder, og der snakkes osse om udskiftning og fællesskabets ophævelse, og der menes, at de, der vil flytte deres gårde ud fra byen, vil kunne få nogen bygningshjælp.«

»Ja, der menes og snakkes så meget«, fejede Klavs Sværke af. »Men man skal nu heller ænne rende efter alt det nye og kunstige, der kan blive hittet på.«

Hverken fællesskabets ophævelse eller udflytningen tiltalte ham. Her måtte alt helst blive ved det gamle. Han havde haft sin tid til fremdrift, nu var han ved at køre i stå og ville ikke som før følge med i de nye tanker, der hvirvledes op rundt omkring ham.

For Morten var det en bitter skuffelse, at han ingen forståelse kunne finde hos faderen for de ideer, som begyndte at trænge sig frem, og som han var meget optaget af. Han havde før forsøgt at få spørgsmålene drøftet om udskiftningen, men var altid blevet kort afvist.

Det fik så vente til senere. En gang blev det heldigvis ham,

der kunne være med til at bestemme over de veje, der skulle befares i fremtiden.

»Det er nu ligegodt osse forfærdeligt, at den unge dronning sån skulle jages ud af landet«, begyndte Else Gren igen.

Hun interesserede sig heller ikke for udflytningen og fandt, det ville være underligt, hvis nogle af gårdene skulle bort fra byen og lægges ude på den bagerste markjord; derimod samlede hendes tanker sig mere om den ulykkelige Karoline Mathilde, der var sendt bort fra sine små børn.

»Men det er vel da osse forfærdeligt, hvis hun har været kæreste med Struense, og han så er får til hendes sidste barn«, udbrød Rasmus, der ikke havde så megen medynk med dronningen som søsteren.

»Jamen når kongen er tosset og render med støvletten, så har dronningen vel ment, at hun så osse kunne bære sig ad, som det passede hende bedst«, indskød Else Galle. »Men der skal jo altid lægges fruentimmerne mest til last.«

Klavs Sværke drejede hovedet halvt om imod hende. Hun var ellers noget grøn til at tale på den maner, men hun havde jo altid været rap i munden, og efter at hun var flyttet hjemme fra, var hun blevet endnu mere fremsagt og havde en mening færdig om så mange ting, som slet ikke vedkom hende.

Det var ikke som med Lisbet, der altid passede sig selv uden at rage ud med andre.

Men Else var blevet sin egen mand, og det benyttede hun sig af i fuldeste mål.

Og det lod jo også til, at hun ville blive ved at regere selv. Siden Gallens død havde hun haft en hel del friere, men hun havde sagt nej til dem alle. Så længe hendes barn ikke var født, havde Sværken ikke villet trænge ind på hende med forslag om andet giftermål, men nu, da alt det var over, havde hun intet at vente efter.

Han havde ellers tænkt sig at foreslå hende at tage hans brodersøn — Anders Hares Søren — men han havde ligesom en anelse om, at ham tog hun ikke.

For første gang følte Klavs Sværke sig underlig magtesløs i forholdet overfor et af sine børn. Det havde han ikke kendt til før, og så skulle det endda blive en af døtrene, der viste ham

dette. Så mærkeligt kunne det gå, når et menneske blev lidt til års.

Efter at de havde spist, var Else Galle en stund ene med fasteren oppe i stadsstuen for at vise hende noget hørgarn, hun havde spundet.

»Det er fint spind«, sagde Else Gren beundrende. »Man skulle tro, det var spundet af en gammel kone og ænne af en, der knap er tyve.«

Elses øjne lyste ved anerkendelsen.

»Jeg må jo osse tage mig sammen og gøre mig umage med det, jeg har for, når jeg sidder enke«, sagde hun alvorligt.

Fasteren nikkede.

»Ja, du er blevet som lidt ældre under alt det, du er kommet ind i. Men sån gik det omtrent osse mig. Jeg fik heller ingen rigtig ungdom, fordi jeg giftede mig så tidlig.

»Men I fortrød vel ænne, at I så ung kom til at råde over jer selv?«

Et lille vemodigt smil spillede om Else Grens læber.

»Fortrødt det har jænne, men man er jo da skaft som andre mennesker, og når man kun er først i tyverne, kan der altid komme så monne tanker op i en.«

Hun strøg broderdatteren hen over den friske, runde kind.

»Hvis du bestemmer dig for at sidde ene hen, så vil du nok osse komme til at mærke, at det at have været gift med en gammel mand og fået et barn, det kanne jage hele ens ungdom bort. Det unge sind og de unge tanker begraver manne sammen med et menneske, som man kun tog for gårdens skyld.«

Else stod med bøjet hoved. Fasterens ord havde en mærkelig klang. Det var erfaringen og selvoplevelsen, som talte herigenem, og det var værd at lægge sig dem på sinde.

»Jeg har altid tænkt at blive ligeså fri som I, faster, og se at komme til at ligne jer«, sagde hun lavt.

Else Gren strøg hende atter over kinden.

»Det er heller ænne den værste stilling, du kan få, hvis du vælger at være ene, for der er meget godt ved ænne altid at skulle spørge en mand om, hvad man skal og må. — Men lov hverken dig selv eller nun andre noget i så henseende, for der kunne gerne komme en dag, da du fortryder det ilejn.«

»Nej — jeg vil osse stå frit her, men jeg tænker æls nok, det bliver med mig som med jer.«

»Ja kanske vi to Else, skal blive sån lidt for vos selv indenfor familien«, smilede fasteren, »og kan du så siden gøre noget for dem, som du hører til, så skal dunne glemme det. For dem, man er i blod sammen med, hører en nu ligegodt nærmere til end nun andre.«

Else Galle lovede ligeledes dette. Familie og slægtskab vejede også meget til for hende.

Inde fra hverdagsstuen lod lille Mads sin stemme høre, og Else og fasteren gik ind til de andre. Birte havde været et smut hjemme for at se til sin lille Klavs, og på sin stilfærdige måde fortalte hun, hvor god han var.

Lisbet fulgte nøje med i det, svigerinden forklarede, imens hendes tanker gik op til en lille grav på kirkegården. Hun havde grædt, da den skulle graves, og med vemod ville hun også altid mindes sin døde dreng, men efterhånden som tiden var gået, var hun kommet til at indse, det var godt, at det stakkels syndens barn var gemt hen.

Og erstatning for det, der var taget fra hende, ville hun også få, og denne gang kunne hun glæde sig til sit barns komme og uden blusel give det Jens Stangs navn.

For en tid siden havde moderen fortalt hende, at Jørgen var død i slaveriet. Ved meddelelsen om hans død havde Lisbet bedt en bøn for hans arme sjæl, men samtidig åndede hun lettet op ved tanken om, at hun ikke mere skulle mødes med ham på denne jord, hvad hun altid havde gruet for. Nu kunne hun i fred og ro nyde livets goder, og aldrig kunne hun sige Vorherre tak nok, fordi han havde været hende så nåderig og huld.

Gildernes og begravelsernes tid var stadig inde i Sværkegårdens kreds, og knap et år efter, at den lille Mads var døbt, måtte Jens Stang gøre kirkegangsgilde med en stor og dejlig dreng, der var velskabt som den første, men uden rødt hår. Jens var også som i den syvende himmel, og en stille lykke lyste ud af Lisbets milde øjne.

Ikke længe efter blev gamle Maren syg og døde. Til sit sidste åndedrag velsignede hun Else, der som en god datter havde plejet hende og nu ved døden ville give hende en anstændig begravelse og en grav på Gallernes lejested. Det var en stor lykke for en gammel værkbruden stakkell, der ellers ikke havde haft andet end fattighus og fattigjord i vente.

Else var ligeledes taknemlig, fordi hun havde fået forsynet det stakkels skrog hen og dermed sluppet den arv, hun havde taget op efter Mads. Med god samvittighed kunne hun nu nyde den frie, sikre stilling, hun havde vundet ved under de mærkeligste forhold at gå ind på Gallegården.

De nærmere omstændigheder ved Gallens død havde hun aldrig fået rede på.

»Det er ingen nytte til, at Else får noget at vide om, vun Mads er kommet af dage«, havde Klavs Sværke sagt til Morten, da den gamle var død. »Det er nok, når vi to ved det.«

»Ja, det er junne nødvendigt, hun skal have det at speklere på«, svarede Morten, og dermed var Gallens fortvivlede skridt gemt hen.

Med ejendommelige følelser havde Klavs Sværke tænkt på, at han nu igen skulle tie med den virkelige årsag til et menneskes død. Først søsterens, så Bodils og nu Mads Galles. Det var tredje gang, han så mærkeligt var stillet overfor døden, men al

ting skulle jo også gentage sig tre gange, så nu måtte han vel være kvit her. Mange strenge timer havde det også skaffet ham, og ofte var det, som så han dem alle tre for sig. Men det sværeste kom dog fra Bodil. Hendes skæbne havde flettet sig stærkest ind i hans, og for hendes død havde han jo også det største ansvar.

Men nu som før stod han fast på det, at hernede ville han ikke have sit regnskab gjort op, det skulle vente, til han blev stedet for den sidste dommer.

Ved klokkegildet efter Marens begravelse blev Dorte forkølet og måtte gå til sengs med høj feber. En hel uge sled den i hende, og den niende dag sov hun rolig ind. Som hun havde levet et stille liv, fik hun også en stille død, og som hun med kærlige hænder havde hjulpet andre på det sidste, således var hun også under sin sygdom trofast blevet plejet af Birte og døtrene.

Efter hendes død holdt Klavs Sværke sig mere inde i stuen, end han ellers tidligere havde gjort, og ofte kunne han sidde lange tider i halmstolen, som om han sov.

Så tit han end havde overset Dorte, mens hun levede, var der dog blevet et tomt rum i hans tilværelse nu, da hun var gået bort. I al sin milde, rolige færd havde hun alligevel fyldt mere, end han vidste, og det var, som han ved hendes bortgang pludselig var blevet en gammel mand.

Den lille Niels fra Stanggården var nu til morgen kommet ind hos Sværkens, og Karen havde travlt med at passe både ham og deres egne tre smådreng, medens Birte var hos Stangens, hvor de igen ventede en arving.

Sværken sad med et par af børnene på sine knæ, og begge jublede højt over rideturen. Farfaderen lagde dog ikke rigtig mærke til deres glæde. Hans tanker var mere hos Lisbet. Det trak så længe ud denne gang, syntes han. En barselaffære var ellers noget han ikke tidligere havde regnet videre med, selv om der var mangfoldige koner, som barselaffæren tog, men nu i dag havde han fået en underlig uro over sig.

Han havde sidste nat drømt om Dorte, og det var ligesom hun svævede af sted med noget i sine arme. Han kunne ikke lide den drøm. Bare det ikke var et forvarsel for noget tungt og ilde.

Ude fra køkkenet hørtes nu snublende træskotrin imod det stampede lergulv, og Jens Stang ravede ind i stuen.

»Lisbet er død!« stødte han gurglende frem.

»Vorherre se i nåde til vos!«

Klavs Sværke lod drengene glide ned fra sit skød og rejste sig op. For sit indre øje så han atter Dorte, der havde varslet datterens død. Jens var helt forstyrret i sin sorg og jamrende løb han frem og tilbage på gulvet.

»Å Herregud — vun skal jeg arme menneske kunne leve, når jænne har Lisbet hos mig«, stønnede han gang på gang og vred sine hænder, så det knagede i leddene.

Den lille Niels blev helt bange for faderen og gav sig til at skringe højt.

Jens bukkede sig ned og tog den grædende dreng i sine arme.

»Å, din lille stakkel, nu har du ingen mor mere!« klagede han og knugede fortvivlet barnet ind til sit bryst. »Nu er hun gået bort fra vos to og så den lille søster derhjemme!«

Drengen forstod intet af det, faderen sagde, men skreg kun videre.

»Hjem! Mor!« råbte han og sparkede ud med benene for at komme af sted til moderen, da han hørte hende nævne.

»Nej, du kan ænne komme hjem til mor, min dreng«, hulkede Jens. »Hun er gået hjem til den anden lille Niels, og hun så ham osse nok, da hun døde; for ligesom hun slukte af, rakte hun armene op, som ville hun tage efter noget, og så hviskede hun: »Å, er du der, mit stakkels barn — du kunne junne gøre ved, at dit hår var rødt.«

Klavs Sværke greb om stolens ryg, som var han ved at falde, men Jens mærkede intet.

Alle hans tanker var hos Lisbet.

»Å — det var så forfærdeligt, så forfærdeligt, hvad hun måtte lide«, fortsatte han, »og ænne ret længe før hun døde, begyndte hun at snakke om, at jeg måtte tilgive hende alt det, hun havde forbrudt imod mig. — Å, det var så rædsomt at høre, for hun havde jo aldrig gjort mig det mindste ondt, men bare godt. — Men det var mig, der havde forbrudt mig imod hende ved at tro så dårlig, fordi den første lille Niels kom så meget for tidlig og så havde det røde hår.«

Jens havde sluppet drengen og kastede sig halvt om på bænken.

»Å — det var så stor en synd, som jeg den gang begik, så jeg kan aldrig tilgive mig selv og får heller aldrig fred i min grav.«

Klavs Sværke gik nærmere hen til ham. Han så, at Jens i sin sorg og fortvivlelse trængte til at blive sine selvbebrejdelser kvit, hvis ikke han skulle bukke under for slaget, der havde ramt ham.

»Hvad det angår med den tanke, som du havde om Lisbet, da hun fik den første lille dreng, så skal dunne pine dig mere med det, for hun har aldrig haft nun anelse om, hvad du sagde til mig — og jeg har glemt det for længe siden.«

»Men jeg tænkte ligegodt så ilde om hende, og det var så ondt af mig«, stønnede Jens.

»Men mere ondt er det, hvis du tager alt det frem igen«, erklærede Klavs Sværke med en underlig kraft, »og i dine egne tanker må du slå en streg over alt det fra den tid, hvis du æls vil hendes minde vel.«

»Men det er så forfærdeligt«, blev Jens ved, »for selv om jænne sagde noget til hende om det, så mærkede hun det kas dog ilejn — —.«

Sværken lagde beroligende sin hånd på hans skulder.

»Så sandt, der er en Gud i himlen, så sandt har du gjort godt imod Lisbet, og jeg ved, hun vil velsigne dig i sin grav«, sagde han højtideligt, »og lad det så være dig en trøst i din sorg og gør så din pligt imod Lisbets børn.«

Der var noget i Sværkens ord, der greb Jens, og der kom lidt mere ro over ham. Når Klavs Sværke på den måde tog Guds navn i sin mund, kunne der ikke være tvivl om sandheden, og at Lisbet havde været lykkelig hos ham var en trøsterig tale at høre.

I anstrængelserne for at få lidt ro ind i Jens' sind, havde Sværken for et øjeblik næsten glemt sin egen sorg over datterens død. At hun i sin kraftigste alder var kaldt bort fra sine små børn gik ham dybt til hjerte. Tanken om de moderløse små var ham det sværeste at komme igennem.

Selv om det også sved inde i ham ved at tænke på, at han aldrig mere skulle se hendes milde, gode øjne eller høre hendes bløde stemme, så blev det dog intet ved siden af det andet. Han var gammel og kunne snart vente at skulle mødes med hende,

hvor der ingen skilsmisse var, men for børnene var det hele deres barndom og ungdom, som ville komme til at lide derunder.

At de ikke skulle lære deres gode moder at kende, var en hård skæbne, der var lagt på deres barneskuldre. Han kendte det alt-sammen fra sig selv. Men som det var gået for ham og alle hans søskende, sådan ville det vel også gå for Lisbets børn.

Jens var nu også blevet mere rolig og gik så atter hjem til sit sorgens hus, medens Klavs Sværke blev tilbage for at passe alle smådrengene, der nu igen ubekymrede tulrede om på gulvet.

En stund senere kom Karen. Hun havde været et smut inde hos Stangens, og hendes øjne var røde og ophovnede af de tårer, hun havde fældet over søsterens død.

Sværken tog den lille dattersøn ved hånden og førte ham hen til mosteren.

»Nu tænker jeg, at du vil gå din søsters børn i moders sted«, sagde han dæmpet.

En let rødme bredte sig over Karens ansigt, men hun så frit op på faderen.

»Ja, det vil jeg«, hviskede hun bevæget og bøjede sig derpå ned over den lille Niels, der glad slyngede sine arme om hendes hals.

Karen trykkede ham fast ind til sig. Det var kun så rimeligt, at hun kom til at gå ind som moder for de to små søsterbørn, selv om hun ellers ikke brød sig noget om deres fader. Når hun hidtil havde tænkt på Jens, havde hun jo kun set søsterens skikkelige, lidt enfoldige mand, nu måtte hun pludselig betragte ham som den, hun skulle leve livet sammen med.

Det var en underlig tanke, og der var også meget, som hun ikke var glad for, men hørte Jens end ikke til de mest fremragende, var han dog selvejer-gårdmand, og det faldt ikke i enhver ung piges lod at komme til gårds, så her var dog altid noget, som ikke var værd at vrage.

Og Jens ville sikkert også nok blive tilfreds med at få hende. Det var jo altid skikken, at det ordnedes således, hvor der var ugifte søskende, men sørgeligt var det alligevel, at den gode Lisbet skulle dø så tidlig, og Karens oprigtige tårer gled stille nedad hendes kinder, imens hun byggede sine fremtidsplaner over søsterens kiste.

Klavs Sværke gik senere den kendte vej ind på Stanggården. Her havde han vandret mangfoldige gange. Lige fra sin barndom havde han slidt stien, men mest dog nu i de sidste år, da Lisbet havde fået sit hjem derinde.

Og han havde altid mødt venlighed der og mærket, at han var velkommen både først og sidst. Det var ting, der gjorde godt, når det gik lidt op i årene og særlig for den, der nu var blevet så underlig ene. Hvor mange der end var hjemme på gården, kunne ensomheden dog ligefuldt knuge ham, efter at Dorte ikke var der mere.

Men nu skulle han så ikke længer finde Lisbet, når han kom ind til Stangens.

Da han var der i går, havde hun tappet ham det sidste krus øl, og i dag skulle hun lægges på strå. Det var så uendelig trist altsammen.

Jens vandrede stadig fortvivlet om uden at vide, hvad han skulle eller burde.

»Å — jeg ved ænne, vun det hercefterdags skal gå for mig«, klagede han, »for jeg har jo altid været vant til, at Lisbet hjalp mig både at tænke og bestemme over al ting, men nu står jeg så ene og forladt.

»Men nu får vi allesammen støtte dig her i disse dage, så godt vi kan«, trøstede Sværken, »og så mener jeg, det er bedst, du siden får Karen herind for at hjælpe dig ligesom Lisbet har gjort.«

Et lille lysende skær gled henover Jens' sorgfurede ansigt.

»Tak skal du rænnok have«, sagde han taknemlig, »det var da noget af det bedste, jeg kunne få at høre.«

Else Galle og Morten var nu også kommet til stede for at hjælpe Jens med råd og dåd, og i de følgende dage kom flere andre til, så Jens manglede ikke den fornødne hjælp ved begravelsen.

Efter Klavs Sværkes ønske blev den lille pige døbt ved moderens kiste og fik hendes navn. Således havde det været, da hans første stedmoder var død, og han syntes, at her skulle der handles som i faderens ånd.

Karen holdt den lille over dåben, og enhver vidste, at hun senere skulle gå ind som børnenes moder. Men det var jo heller

kun, som det burde være. En enkemand skulle først og fremmest lade konens søstre komme i betragtning ved indgåelse af et nyt ægteskab, og de på deres side havde forpligtelse til at tage sig af søsterbørnene, så ordningen her var kun en ganske selvfølgelig ting.

Jens var bestandig dybt nedbøjet over Lisbets død, men som han havde sagt til Sværken var den bedste trøst ham i sorgen, at Karen ville tage søsterens plads. Det mildnede tabet af den kære døde, og savnet ville derved blive mindre både for ham og børnene. Karen var kanske knap så føjelig som Lisbet havde været, men hun var en meget skrap og rask pige, og just så striks som Else Galle var hun da vist heller ikke, så han måtte prise sig lykkelig ved at kunne få en sådan kone ind til sig, når han lige havde mistet Lisbet.

Morten var med til at sænke søsterens kiste i graven, og medens den langsomt gled ned i jorden, fulgte hans tilgivelse med. Siden hin dag ude på loen, da faderen meddelte ham, at han skulle giftes med Birte for at få dækket Lisbets skam, havde han ikke vekslet ret mange ord med hende.

Hvad han havde lidt for søsterens skyld, vejede mere end nogen kunne ane, og han havde også altid ment, at han til sin dødsdag ville hade hende. Men nu var hun gået forud for ham, kaldt bort fra sit hjem og sine to små børn, det var vel også en hård straf, og nu stod hun så for dommeren over alle dommere.

Her skulle han også en gang stå, og som hun ville han også få sit at svare til. Der var meget at tænke på, når de nærmeste blev kaldt bort. Og hvor hårdt et kors, hun end ufrivillig havde været med til at lægge på ham, så var hun dog hans søster, og så vist som han også ventede at finde tilgivelse for det, han skulle have gjort op, således måtte han lyse sin fred over Lisbets grav.

Udskiftningstanken og fællesskabets ophævelse begyndte langsomt, men sikkert at slå rod i folkets bevidsthed og blev nu stadig drøftet mand og mand imellem. Fra først af var ideerne slået hånlige hen og nærmest betragtet som urimeligt narreværk, det ikke var værd at spille snakken på, men efterhånden som tiden gik, kom det til at stå mere og mere klart for adskillige, at det vist var en vej, som de ikke slap udenom, men en gang før eller senere kom til at befare.

Særlig Morten og flere af de yngre mænd i byen var meget optaget af de nye tanker, men en stor part af de ældre holdt stærkt igen, og en af dem, der stod stejlest, var Klavs Sværke. For Morten var det stadig en bitter skuffelse, at faderen så blankt afviste alt det, der var oppe i tiden. På mange måder havde han dog været en foregangsmand og kunnet se videre end de fleste, men nu var han gået ind i de gamles rækker, hvor der ingen udviklingsmuligheder var.

Nu kunne han ikke mere se fremad, men kun tilbage, og nu fordrede han i lighed med de andre ældre, at de unge i et og alt skulle stå på skuldrene af de gamle, og var der en eller anden, der havde et lidt friere syn eller videre blik, skulle han helst knægtes og holdes nede.

Megen bitterhed skød sig efterhånden op i Mortens sind.

»Her går man og har lyst til at komme i lag med noget af alt det nye, som trænger sig på«, sagde han bittert til Else en dag, han var et ærinde henne på Gallegården, »men ænne så meget som en finger kan man røre, når ens får stadig stamper imod hver en smule, som kommer udefra.«

»Nej, her er far slet ænne, som man ved, han har været før«, bemærkede Else.

»Nej, og står man så end både med kone og børn, så er man dog kun som en dreng at regne«, blev Morten ved. »Dårlig nok har jeg rådighed over en skilling, og i alle tilfælde skal jeg først have ham hos min Far.«

»Nej, men sån er det jo alle steder.«

»Ja, men det er en jammerlig trøst, og det at blive ejer af sin hjemgård må tit betales i dyre domme.«

Morten strøg sig hen over panden. Han havde i hvert fald betalt en høj pris for at stå som arvtager af Sværkegården. Først havde han ofret Ane for at slide livet hen sammen med Birte, og nu voksede hans børn op, og stadig var han kun som et barn at regne under sin faders vilje og bestemmelse.

Det var en ydmygende tanke, selv om så ikke et eneste menneske så noget påfaldende eller urimeligt i hans stilling.

Hidtil havde han ikke givet sin harme luft overfor faderen, men i sønlig ærbødighed bøjet sig for hans bestemmelser. Han kendte, hvad børnene var fædrene skyldige, men forbitrelsen åd sig stedse dybere ind i ham.

Ikke mindst folkene fik hans vrede at føle, og alle var enige om, at når han en gang kom til magten, ville han ikke blive nådigere hersker end faderen. Imod Birte og børnene var Morten omtrent som mod folkene. Kun sjældent talte han til dem udover det højst nødvendige, og endnu havde han heller ikke glemt, at Birte var tvunget ham på. Men i det store og hele behandlede han hende som mangfoldige andre mænd behandlede deres koner — regnede dem kun for at være deres husholdersker og skabte til at føde de børn, der nu en gang fulgte med i et ægteskab.

Hvad Birte følte ved hans opførsel, fik aldrig nogen at høre. Ingensinde kom der et beklagende ord over hendes læber, og stille og fordringsløs vandrede hun om og styrede huset på samme rolige og uegennyttige måde, som Dorte havde gjort.

På Klavs Sværke var Mortens tiltagende kulde ikke gået upåvirket hen, og om han end ikke kunne komme med bebrejdelser imod ham for mangel på ærbødighed, kunne han dog mærke, at sønnen gled mere og mere bort fra ham.

For Sværken var der også meget bittert heri. Altid havde han foretrukket Morten fremfor nogen af de andre børn, og både

som dreng og ganske ung havde han fået lov at se og høre mere end de fleste af sine jævnaldrende.

Og nu gik han her mut og fornærmet, fordi han ikke måtte ryge ind i alt det nye og forrykte, som vakte så stor ståhej hos de unge, og det var som han halvvejs frøs ham tildøde med sit kolde, utilnærmelige væsen.

Sværken sad ofte flere timer i træk inde i halmstolen med tophuen trukket ned over øjnene, som om han sov, men tankerne arbejdede stadig, og om end trægt og langsomt gik det dog tilsidst op for ham, at hans tid var ude. Han måtte vige styret, så Morten kunne overtage gården.

Det havde aldrig været skik, at her blev regeret af svækkede eller affældige oldinge. Altid havde hans forfædre forstået at gå, inden alderen gjorde sin ubønhørlige ret altfor stærkt gældende, og den samme lov måtte han ind under.

En tid havde han ment, at når først han fik sundet sig lidt ovenpå alt det, der var styret ind over ham gennem de mange dødsfald og forskelligt andet, skulle han atter kunne rette sig noget og have en del gode år for sig, men nu var han blevet klar over, at det ikke mere ville gå frem, kun tilbage.

Han var gammel, måtte han indrømme for sig selv, og da han først havde det gjort op til bunds, var han også rede til at give magten fra sig. Ingen skulle kunne sige ham på, at han blev hængende ud over den tid, der kunne tilkomme ham.

Han lod sønnen kalde ind, og Morten kom lidt forundret over, hvad faderen ville ham først på formiddagen, når han nu ellers stod midt i noget trækkearbejde.

»Vil I mig noget?« spurgte Morten, da han havde lukket døren.

»Ja.« Klavs Sværke rettede sig en kende, »jeg mener, det er bedst, vi får snakket lidt om sagerne, så du kan komme til i stedet for mig.«

Et lysende glimt skød uvilkårligt frem i Mortens øjne.

»Ja, det kan jeg junne have noget imod,« tilstod han ærlig, »når man er i min alder og har flere børn, kan man nok have lyst til at være sin egen mand.«

»Ja, det er dænné noget at sige til,« sagde Sværken, »men så længe man er så nunlunde, har man heller ænne lyst til at gå på undertægt. Det vil du osse en gang komme til at sande, når

først tiden nærmer sig, at du skal til at lægge op. — Men de dele behøver vinne at snakke mere om i dag.«

Han trak sin snusdåse op af lommen og tog sig en pris.

»Se gården her,« begyndte han så igen, da han atter havde fået dåsen ned, »ham kan du få, som han står, og med de forpligtelser, som hviler på ham. Og til mig skal der naturligvis sættes en almindelig undertægt, og dine søskende skal du svare, hvad der kan være rimelighed for.«

»Ja, det er jo en selvfølge,« indskød Morten, »og jeg er da osse rede til at gøre min skyldighed både overfor jer og de andre.«

»Men så er der dette her med grøfter og gærder og udskiftning og fællesskabets ophævelse, og hvad det nu æls altsammen hedder af den slags, som du er så optaget af — det kan jeg junne sån forbyde dig at gå ind i, når først du er manden,« sagde faderen, da de en tid havde talt om forskellige ting vedrørende aftægt og arvegods, »men et vil jeg sige dig, at aldrig giver jeg lov til, at gården flyttes ud, så længe mine øjne er åbne. Vil du have ham, må du forpligte dig til i min tid at lade ham stå, hvor han vel har stået i flere hundrede år.«

»Når I forlanger det, skal dænne ske nun forandring med gården i jer levetid,« lovede Morten, »men æls må jeg i lag med noget af det nye.«

Klavs Sværke gav tophuen et lille skub.

»Ja, I yngre mener jo, at som det er nu, så er det så forskrækkeligt slemt, men I skulle have prøjt, vun det var i forrige tider, så ville I kanske være lidt mere fornøjt med det, som vi æls er inde i.«

»Men fordi I ældre har kendt noget endnu dårligere, er der junne grund for, at vi ænne skulle forsøge at skaffe vos selv og vore børn lidt bedre forhold at leve under. — Og når mænd som ham Reventlow på Lolland og Bernstorff og monne andre store og kloge herrer holder på, at vi bønder skal tage anderledes fat, så må vi osse rette vos lidt efter, hvad de siger.«

»Ja, jeg kender ænne noget til den greve eller nun af de andre store karle, som I snakker så meget om, men det gør du vel heller ænne. — Og jeg ved i hvert fald, at der æls ænne kommer ret meget godt til vos fra de store.«

»I de fleste tilfælde har herremændene jo nok været bøndernes værste fjender og er det vel osse endnu,« indrømmede Morten, »men så meget mere prisværdig er det da så, når nun af dem vil søge at gøre lidt af uretten god igen.«

Klavs Sværke tog sin kæp, som han havde stående ved væggen, og stillede ind imellem sine ben.

»Ja, det kan lade meget kønt, men der er endnu ingen, der ved, om det bliver til andet end snak.«

Morten satte sig længere ind på bænken.

»Al ting skal vel osse have sin tid, og I har vel heller aldrig tænkt at høste, førend I såede.«

Klavs Sværke flyttede kæppen lidt.

»Nej, men jeg har osse vidst, hvad jeg såede, og kunne derfor osse så nunlunde vide, hvad der ville blive at høste.«

»Adskillige gange har I kas nok, men ænne altid,« påstod Morten. »Da I fik bymændene til at gå væk fra trevangsbruget og til at købe sig selv, havde I ingen sikkerhed for, vun det ville gå.«

Sværken lod sin hånd falde tungt ned på stolens arm.

»Jeg havde den sikkerhed, at jeg igennem min tro og forståelse af sagen kunne indse, at det var det bedste for fremtiden.«

»Men den tro og forståelse, som I havde til jert, har vi osse til vort,« sagde Morten, »og jeg er ænne bange for at give mig ind under en del af det, som tiden har bragt frem.«

Den gamle sad og ridsede lidt med kæppen i sandtoppene på gulvet. Der var noget i sønnens ord, der gav genklang hos ham, og han mindedes kampen og modstanden, han havde mødt på sin vej. Der var noget friskt og tiltalende ved at stå forrest og være som i ildlinjen for en stor sag, men det kunne også være farligt, når de unge brushoveder vovede sig for langt ud. Og alt det med udskiftningen og hvad dertil hørte, var bundløst dynd at befare. Men nu havde han lagt roret i Mortens hånd, og denne måtte så tage ansvaret for sine tåbeligheder.

Ved middagsbordet meddelte Klavs Sværke, at der snart ville komme en ny mand på gården. Birtes bryst hævede sig i dyb taknemlighed. Uden at Morten havde talt særlig med hende derom, kendte hun dog nok, hvor det pinte ham, at han ikke rådede over sig selv. I modsætning til folkene håbede hun også

på, at han skulle blive lidt mildere stemt, når han ikke længer skulle gå som tjenestekarl hos faderen.

Ingen delte dog hendes lyse tro, og ikke længe efter at de havde spist, kom Søren ind i stuen hos Klavs Sværke.

»Jeg ville gerne høre, om I har noget imod, at jeg tager ned hos Else?« spurgte han. »For nu, da Kristen skal giftes og ænne kan styre gården for hende mere, så har hun sagt, at jeg kan komme i stedet for — og jeg vil osse helst være fri for at arbejde under Mordin.«

Faderen rynkede brynene lidt. Han led ikke, at nogen ikke ønskede at arbejde på Sværkegården, men på den anden side ville sønnen sikkert få det bedre hos søsteren end hos broderen, så der var ingen mening i at forbyde ham at flytte.

Da Morten senere hørte om broderens påtænkte flytning, gik der en stram trækning henover hans ansigt, men han sagde ikke noget. Forøvrigt var det også ret naturligt, at Søren gik i Kristens sted hos Else, og i det hele blev alle de forskellige småtterier med et så ringe i sammenligning med det store, der var vældet ind over ham selv nu i denne dag.

Han skulle en tur ned på overdrevet for at hente et par heste, og næsten inden han vidste af det, var han derude. Aldrig før havde vejen faldet ham så kort. Ellers havde han altid fundet, at det tog en urimelig tid, når de skulle derud til, men i dag havde han haft så meget lyst og herligt at tænke på, så han slet ikke havde ænset vejens længde.

Men langt var der, det vidste han alligevel nok, selv om tiden var fløjet for ham nu, og et uhyre tab og tidsspilde var det at have jorden så langt fra gården. En mægtig fordel ville det være, hvis udskiftning og udflytning kunne finde sted, så hver gårdmand kunne få sin jord i nærheden af hjemmet og dyrke den, som han ville.

Men nu kunne de blot vente, til han fik alt i lovformelig orden med sit derhjemme, så skulle dette blive taget op i bymandslavet både først og sidst. Han helmede ikke, før han var ude af fællesskabet og havde sin egen jord helt at råde over.

Med et vældigt spring satte han over gærdet og kom ind på det store, indhegnede jordstykke med byens stedsevarende græsning. Her gik både ungvæg og malkekøer, heste og får og gna-

vede i skøn endrægtighed. Det var mange gange vanskeligt for pigerne at finde de rette køer, når de skulle malkes, og sendte husbonden en karl af sted for at hente en hest eller to, var ingen sikker på, når de fik dem at se. Ofte var det forbundet med stort besvær at få fat i de forskellige kreaturer, og heller ikke sjældent benyttede folkene lejligheden til at drive tiden hen.

Til gengæld havde også mangan en stakkels dreng tit rendt sig halvfordærvet for ikke at få prygl, hvis et kreatur havde gjort sig utilbens, så enten det sås fra den ene eller den anden side, var her et forhold, der burde ændres.

Så vist som fællesskabet havde sine gode sider og havde skabt et godt og stærkt sammenhold indenfor bymandslavet, således havde det også mange skavanker, og tiden måtte være inde til at få dem ryddet bort.

Da Morten var kommet et stykke ind på græsningen, fløjtede han højt og gennemtrængende. To mørkebrune, langhårede øg nærmede sig nu langsomt, og idet Morten tog en tyk humpel brød op af lommen, lod de sig også villigt fange.

Da han var ved at ride bort, hørte han henne fra en af udkanterne en ynkelig stemme råbe: »Blis! Blis!«

Det var Spurrens 11-årige tjenestedreng, som her travede rundt i sit ansigts sved og forgæves søgte at få fat i en yngre blisset hoppe.

Morten holdt stille et øjeblik. Her var just en af dem, han før havde tænkt på — et stakkels barn, som ikke med sin bedste vilje kunne fange det dyr, han skulle, og som derfor sikkert ville få varmet sine rygstykker, når han kom hjem til Spurren, der ikke plejede at lægge fingre imellem.

En underlig blød følelse steg op i Morten.

»Nu skal jeg se, om jeg kan hjælpe dig lidt.«

Af medlidenhed med drengen red han længere frem, og efter et øjeblik forløb lykkedes det ham også at få fat på hesten.

»Tak — monne tak skal du rænnok have!« udbrød drengen, der var både svedt og forbrølet af rendeturen og angsten for de ventede prygl.

Morten næsten undrede sig over sig selv. Havde det været i går, ville han måske slet ikke have taget hensyn til drengen, men i dag nænnede han ikke at overlade ham til sin egen

skæbne. Det var, ligesom han havde fået et helt andet syn på tilværelsen, fordi der havde åbnet sig en større mulighed for ham.

I dybe tanker red han nærmere henimod leddet, da han fik øje på en skikkelse, der lå sammenkrøbet ind imod en busk ved hegnet. Han drejede hestene og kunne lidt efter se, det var en af Brodrens karle, der lå og sov.

»Hvad ligger du her efter, din drivert!« råbte han hårdt. »Kan dunne se at få røgtet, hvad du skal!«

Karlen for forvildet op, og uden at agte på, hvad der mere råbtes efter ham, stak han i rend hen over græsningen for at få sine heste fat.

Morten fik leddet lukket op og red videre hjem i dybe tanker. Her havde han nu haft et andet bevis for det uheldige og dårlige ved ordningen af disse forhold, og altsammen var det ganske dagligdags ting, som fandt sted hele sommeren igennem, mens kreaturerne var samlet på fællesgræsningen. Og som det var her, var det på mangfoldige andre områder.

Ikke længe efter var alt vedrørende gårdens overtagelse i orden, og Morten Sværke kunne begynde at skalte og valte, som han ville. I selve hjemmet gik alt omtrent, som det altid havde gået, men udadtil drev han på med alle de nye tanker og ideer, som så længe havde ligget og gæret i hans sind.

Det ene bymandsmøde fik han afholdt efter det andet, og de fleste af sine aftener tilbragte han med at gå rundt i gårdene for at drøfte og klarlægge de forskellige spørgsmål, som han ville have ført ud i livet. Besværligt var det så længe at skulle slide sig igennem, men han ville ikke give op.

Hos præsten og degnen var han også for at rådføre sig med dem, og heller ikke var han bange for at søge andre steder hen for at finde de nødvendige oplysninger. Flere gange var han udensogns for at tale med den hjælpsomme og nidkære Gunslevpræst Diderik Nikolaj Blicher, der med stor iver og dygtighed arbejdede for at vække folks interesse for selveje og bedre landbrug, og beriget og optaget drog han altid bort fra ham.

Flere købstadsture måtte Morten ligeledes spilde, og i adskillige tilfælde fik han tillige en hel del udgifter under sit arbejde,

men han så bort både fra bekostning og tidsspilde og alle besværligheder for at nå det ønskede mål.

Megen modstand mødte han stadig både såvel åbenlyst som i det skjulte, men intet kunne standse ham, og endelig stod han der, hvor han ville være. Udskiftningen og fællesskabets ophævelse var vedtaget indenfor hans bymandslav, og en ny tid skulle nu oprinde for byens bønder.

Morten Sværke havde her vundet en sejr i lighed med faderen, da han havde fået bymændene til at købe sig selv.

Morgenen efter det sidste afgørende møde meddelte Morten resultatet, mens de spiste davre. Klavs Sværke sad mørk og tavs og hørte på alt det, sønnen havde at berette.

Selv om han havde hørt derom mangfoldige gange i forvejen, virkede meddelelsen alligevel på ham med en forunderlig magt. Det var jo et fuldstændigt brud med den tid, han havde tilhørt. Hvad der nu var sat i stedet, kendte ingen noget virkeligt til, og han kunne ikke her følge med. Han var ligesom sat helt udenfor ved den store omvæltning.

»Du siger, det er en fordel, at I senere hen kan begynde at dyrke jer jord, som I vil,« sagde han til Morten, da folkene havde spist og var gået til deres arbejde, »men har du kas så ænne tænkt på, at der er gået meget tabt for jer, der æls kunne egne jer til at styre.«

»Jo — men det kan vel så oprettes på andre måder.«

»Ja, det ved jeg done!«

Klavs Sværke lod i tankerne en række minder fra sine velmagtsdage glide sig forbi, og han så sig selv give bymændene ordre både om pløjning og såning og andet mere, som de måtte bøje sig for. Og Morten var som han og faderen og Sværkerne før dem, og i den korte tid, han havde siddet i bymandslavet, havde han også som budt over de andre og kunne sådan blevet ved, men nu var det helt forbi på dette punkt. Nu kunne de andre så og høste og gøre deres arbejde, ganske som de ville. Den gamle rettede sig iltert. Det var stadig her magtspørgsmålet, der stod over alt andet, og han kunne ikke se rettere, end at førerstillingen tildels var gledet sønnen og dermed Sværkerne ud af hænderne.

Ganske vist var der endnu en del at forhandle om indenfor bymændenes kreds, men det var for intet at regne imod det, at de stod fælles om jorden og dens dyrkning. At hver ville få sit samlede stykke i stedet for som hidtil en ager hist og en ager her med en skelsten ind imellem, kunne måske fra en vis side set have sin betydning, men han, og mange af de ældre med ham, måtte dog som græde blod ved fællesskabets op-hævelse.

Morten Sværke var en dag i Nykøbing for at ordne en del vedrørende udskiftningen. Da han kom tilbage til købmandsgården, hvor han staldede ind, traf han sammen med en gårdmand, der hed Niels Skytte og boede en god mils vej fra Sværkegården. De kendte ikke stort til hinanden, men faldt i snak, mens de spiste deres medbragte mad.

Sværken fortalte stolt og lidt overmodigt op om det, han havde nået i sin hjemby.

Under snakken fik de nogle snaps og et krus stærkt øl, og Morten drak lidt mere end sædvanlig.

Skyttens Kone og ældste datter var også med i købstaden og kom nu til. Morten Sværke havde ikke set datteren før, og som betaget stirrede han på den skønne, knap 19-årige pige. Aldrig nogensinde havde han set noget så smukt, syntes han. Høj og slank med mørkt hår og et par forunderlig strålende sorte øjne overgik hun langt Stangens Ane, som hun havde været i sin fejreste ungdom, og som han ellers havde ment, var den kønneste ud af alle kønne piger.

Men med Bodil her kunne hun aldeles ikke måle sig. Og som pigen dog kunne snakke.

Morten plejede ellers ikke at interessere sig for fruentimmer-snak og førte kun sjældent op med de unge piger, men her kunne han ikke lade være. Den dejlige Skyttedatter var ikke til at modstå, når hun rettede sine store, flimrende øjne på ham og smilede med sin lille, røde mund, så de to rækker små, hvide tænder kom tilsyne.

Han var helt forstumlet af øllet og snakken, da de endelig brød op, og på vejen hjem så han bestandig den skønne, forføriske skikkelse for sig. Han gned sig flere gange henover panden. Det var dog mærkeligt, så han følte sig. Ganske vist havde han druk-

ket lidt rigeligt, men den smule skulle dog ikke gøre ham så omtumlet i hovedet. Til tider anede han knap, om han kørte midt på vejen, eller han var ved at styre i grøften.

Da vognen rullede ind i gården, kom Klavs Sværke underlig snublende ud af køkkendøren. Han havde ingen hue på, og hans lange, grå hår flagrede for vinden. Trods sin omtågethed kunne Morten straks skønne, der var noget usædvanligt på færde.

»Her er lige ramt vos en stor ulykke,« sagde den gamle med rystende stemme, idet han kom nærmere. »Bærde døde just for et øjeblik siden.«

»Er Bærde død!«

Morten blev halvdinglende stående med det ene ben på hamlen, det andet oppe i vognen.

»Ja, hun har junne været rask i de sidste dage, og hun blev så mere syg, lige da du var taget af sted — og nu er det hele forbi.«

Morten Sværke kastede linerne op på ryggen af hestene og kom ind i stuen hen til sengen, hvor Birte lå. Han stod en stund og så på hendes uskønne, rolige træk, men pludselig var det, som Bodils leende ansigt skød sig ind ved siden af Birtes. Med et ryk drejede han sig om og gik ud i gården. Han kunne ikke længer se på sin døde hustru, og han kunne heller ikke blive Bodil kvit. Uafbrudt var det, som dansede hun som en tøjlesløs trolld rundt om Birtes lig. Det var et uhyggeligt syn, men hvor ofte han end jog det væk, kom det dog igen.

Han tog sin hue af og strøg sig henover panden, der var brændende hed. Det fordømte stærke, tyske øl og de mange snapse gjorde bestandig på ubehagelig vis deres kraft gældende. Mærkeligt også, at han, som ellers altid plejede at drikke til måde, skulle få for meget på en almindelig købstadtur, hvor det blot drejede sig om nogle få timer. Havde det endda været i et gildeslag, hvor der blev drukket en hel dag og en hel nat i træk, kunne han bedre forstå det.

Men han havde fra første færd været så overstrømmende glad, fordi han havde nået sine ønskers mål vedrørende jordspørgsmålets løsning og siden, da han sad i laget, var Bodil kommet til, og dermed flød det hele ud i et for ham.

Og så skulle Birte dø just nu. En hård straf havde det været

for ham, da han måtte give hende en plads ved sin side, og aldrig var han kommet til at holde af hende, knap nok havde han skænket hende en venlig tanke, men nu, da hun var død, stemte det ham alligevel så underligt for brystet; og han måtte også give hende det lov i døden, at bedre og mere opofrende hustru kunne ikke tænkes. Stille og tålmodig havde hun gået sin gang gennem livet og gjort sin pligt til det yderste og vist andre al den hjælp, hun formåede uden nogensinde at fordre noget til gengæld. At hun var ham påtvunget, havde hun bittert måttet føle i alle de år, de havde været gift, og som hun intet havde krævet, havde hun intet fået.

Men nu var så alt forbi. Hendes flittige hænder skulle ikke mere virke til gavn for dem alle. Her ville han komme til at savne hende. En god og stræbsom kone havde hun været ham, og med den ros skulle hun hvile i sin grav, men sørge over hende kunne han ikke. Al den vrede og bitterhed, der havde behersket ham fra den første stund, da han som purung karl havde taget hende, den halvgamle pige, ind til sig, havde sat for dybe mærker i hans sind til, at alt kunne slettes ud end ikke ved hendes død, men et tab for hjemmet og de fire børn var det, og i mange henseender ville hun ikke blive god at erstatte.

Påny var det, som Bodils skikkelse sprang frem og fik ham til at lukke øjnene for alle vanskeligheder ved Birtes bortgang. Og Bodil var så ung og frisk — og selv var han også ung endnu. Ved den mange år ældre hustrus død var det, ligesom et stykke af hans ungdom derved kom tilbage. Så tidlig han var blevet gift og kommet ind i de ældres rækker, havde han intet kendskab til den fuldmodne ungdomstid. Det hævnede sig måske nu.

Over Ane havde han sørget dybt, og mange tunge tanker var i årenes løb gået op til Troengården, hvor hun nu sad som Stefens kone, men tiden havde alligevel fået græs til at gro henover såret, og i øjeblikket havde han slet ikke tanke for hende. Alt drejede sig kun om Bodil.

Da Birte næste morgen var vasket og klædt, bar Morten og søstre hende op i stadsstuen. Her var brændestidøren lagt på et par bukke, og over denne spredt lidt langhalm, så hun skulle nu ligge på strå, til de fik lavet en kiste.

»Hun var mig altid en god sønnekone, og jeg havde ment, at

hun skulle blive mig en god plejerske på mine gamle dage,« mumlede Klavs Sværke, idet han stavrede bagefter de andre op i stuen.

Birtes død havde taget hårdt på ham, og det tyndede stadig ud i rækkerne på de kvinder, han havde tænkt skulle blive ham til hjælp og opmuntring i hans alderdom. Først var der Dorte, som trolig havde stået ham bi både i onde og gode dage. Havde han end ikke elsket hende, som måske nogle mænd elskede deres koner, så havde han dog skattet hende for sin ydmyge og trofaste færd.

Og der var Lisbet.

Trods al sin hjertensgodhed havde hun voldet ham den bitreste sorg, men så forunderlig hurtig var der blevet strøet sand derover, og det havde også tynget stærkt, da han skulle følge hende til graven.

Som den tredie i rækken skulle så Birte føjes ind. Stod de andre end ham nærmere, ville hendes bortgang måske blive det hårdeste stød for ham. Ingen vidste, hvem der blev hendes efterfølgerske, og hvem det så end ville blive, kunne hun næppe komme til at stå mål med Birte i godhed og dygtighed. Da hun trådte ind efter Dorte, var der så godt som ingen forandring i husets daglige dont, men nu var der ikke nogen i hjemmet til at tage posten op. Her skulle nok fremmede til.

Ganske vist var der Grete, der også straks havde givet søsteren lov til at være hjemme foreløbig, men hun og Morten havde aldrig ret godt stemt sammen, så det ville nok ikke gå med dem.

Desuden havde Klavs Sværke også som en forudfølelse af, at sønnen ikke ville slide sin tid hen som enkemand. Han var jo så ung, og den påtvungne hustrus død ville sikkert ikke binde ham så stærkt, at han af den grund ville vandre sin vej alene. Og det var der heller ingen, der kunne forlange. Som ejer af en god gård og rask og stærk og af et stateligt udseende ville der uden tvivl nok også være mange, der heller end gerne ville slå følge med ham, så spørgsmålet var vel blot, hvem han ville vælge.

Da Birte var lagt på strå, trådte Klavs Sværke hen ved lejet og betragtede et øjeblik tavs hendes hvide ansigt.

»Hun og jer mor var både skabt ved en Gud og ved en konder-

vit,« sagde han så ud imod døtrene og Morten, »og de er nok begge to henne, hvor der er godt at være.«

Han drejede sig om og gik bevæget ud. Ved at sidestille Birte med Dorte, havde han givet hende en høj plads og sat hende et eftermæle, som ingen af de tilstedeværende nogensinde ville glemme.

Henne i døren tittede de tre smådrengene forundrede op i stuen.

»Mor sover,« sagde den lille Kristen, der kunne se, at moderen lå med lukkede øjne.

»Ja, Mor sover — den evige søvn,« mumlede farfaderen og strøg børnene henover de lyse hoveder.

Havde han tabt meget, var deres tab dog større.

Morten Sværke skulle nu af sted for at melde dødsfald til præsten og få begravelsesdagen bestemt. På vejen op til præstegården mødte han Niels Skytte.

»Ved en ren tilfældighed hørte jeg lige nu i morges, at din kone var død i går,« sagde Skytten, da de havde standset hestene, »og jeg ville så op hos dig for at fri for vor Boel. — Du så hende jo i går i Nykøbing, så du ved, det er en pige, der tager sig ud.«

Jo, Morten havde nok set, at hun tog sig ud, og nu igen trådte hendes billede frem med en egen klarhed, så han så hendes slanke, myge krop og det fintformede hoved og fremfor alt hendes store, sorte øjne.

»Jeg skal komme op og snakke med jer, når jeg får alt dette til side,« lovede han så.

Han kunne ikke få sig selv til at tale om giftermål, just som han var på vejen for at melde Birtes død, men han kunne heller ikke vise tilbudet bort.

Birte blev stedet til jorden, som det sømmede sig for en bondekone. Ingen skulle kunne sige Morten Sværke på, at han ikke viste sin afdøde hustru den ære og skyldighed, han burde.

Få dage efter begravelsen skulle han et ærinde til en af naboerne og ville så med det samme lægge vejen over hos Skyttens, men hverken faderen eller nogen andre havde mindste anelse om, hvad der var i gære. De vidste kun, at han allerede havde afslået et par ret fordelagtige tilbud, og flere tænkte derfor også, at han måske lidt foreløbig beholdt søsteren som husholderske.

Hos Skyttens var han ventet med længsel, og sulebøtten havde

stået parat i nogle dage. En grydekage var der også bagt, og både Ellen Skytte og Bodil havde nyredt sig hver morgen for at kunne være pæne og velskikkede til at tage imod frieren, når han fik i sinde at komme.

Morten Sværke havde heller ikke opholdt sig ret længe i stuen, før bordet var dækket og den første snaps skænket. Under måltidet vimsede Bodil ud og ind ad dørene og lod sine øjne spille hen efter Morten, så han igen blev helt ør i hovedet. Han kunne også mærke, at øl og brændevin begyndte at gøre virkning. Ikke just sådan, at han var svirende, men der kom alligevel noget underligt fortumlet over ham, akkurat som da han var sammen med Skytten i Nykøbing. Et kort nu var det, som der uklart foresvævede ham noget om, hvad han en gang havde hørt, at Niels Skytte var kendt for at kunne liste noget i folks drikkevarer, så de blev fulde og tossede af så godt som ingen ting; men tanken gled bort ligeså hurtig, som den var kommen. Han var altfor optaget af Bodil til at kunne rumme stort andet i sit sind, og når hun var inde, var han lige ved at glemme, hvad han og Skytten ellers talte om.

Et var han dog klar over, at inden de rejste sig fra bordet, havde de truffet aftale om trolovelse og bryllup mellem ham og Bodil.

Niels Skytte gik nu hen til køkkendøren og kaldte datteren ind for at meddele, hvad der var bestemt. Med et bedårende smil rakte hun straks Morten hånden. Den var lille og blød og blev næsten som borte i hans store, grove næve.

»Hvis I æls har noget, I vil snakke om selv, kan I godt gå op i stadsstuen,« tilbød Skytten med et svedent grin ved at se Morten Sværke som fortryllet blive ved at klemme Bodils hånd.

»Ja, lad vos det!«

Bodil trak ham ivrig med op i den anden stue, og døren var næppe lukket, før hendes arme lå om hans hals. Som i en tåge mindedes Morten, da han i sin pure ungdom mødtes med Ane under den gamle hyld. Hun havde da også været blød og varm, men der havde ikke været dette hede, hidsende over hende som nu over Bodil.

Sammen med Ane havde han da også altid kunnet holde hjernen klar, men her hos Bodil gik han ganske fra sans og samling.

De blev længe oppe i stadsstuen, og da Morten Sværke endelig tog af sted, var han ikke fri for at skamme sig over sig selv. Men dunsterne fra den dobbelte rus stod ham dog stadig i hovedet, da han kom hjem til gården og meddelte faderen om sin bestemmelse angående giftermålet med Niels Skyttes datter.

»Med Skyttens Boel!« Klavs Sværke så rædselslagen på sønnen. »Det kan dog vel aldrig være din mening?«

»Jo vel er det min mening!« for Morten iltert op. »Det kunne falde mig ind at spase med sligt.«

Af faderens hele holdning kunne han se, hvor stærkt et indtryk meddelelsen havde gjort på den gamle, og han var klar nok til at forstå, at faderen så både med forfærdelse og foragt på det valg, han havde foretaget. Det var en forsmædelig tort, der kaldte såvel skam som harme frem, og det begyndte straks at koge i Morten. Når faderen tog således på vej, var det naturligvis, fordi han havde ment, at han igen skulle have ordnet et parti for ham, og antagelig havde han haft et eller andet gammelt fruentimmer at smede ham sammen med.

Men denne gang ville han selv vælge sig en kone. Nu var han gammel nok til i så henseende at råde over sit eget. Spørge sin fader om forlov til at gifte sig igen, ville han ikke. Det var naturligvis det, der var galt! Den gamle havde selvfølgelig tænkt, at han som en skoledreng skulle have stillet hos ham og ydmygt bedt om tilladelse til at indgå en ny forbindelse.

Med rasende hast og i halvt usammenhængende sætninger slyngede han faderen hele sin indestængte harme i synet og alt, hvad der i mange år havde ligget af bitterhed på bunden af hans sind over det påtvungne ægteskab, fulgte med.

Klavs Sværke kom tæt hen foran sønnen.

»Du er jo fuld, dreng!« sagde han hånligt. »Men det undrer mig heller ænne, når du kommer fra Niels Skytte.«

Morten søgte at komme til orde, men faderen vendte ham ryggen og gik hen til døren.

»Jeg har altid holdt mig for god til at skælds med fulde folk,« sagde han, da han stod på tærskelen, »men vi kan siden snakkes ved, når du får lidt rede på dig selv.«

Der var myndighed og kraft både i ord og bevægelse, og som en slukøret dreng blev Morten tilbage i stuen. I hans uklare

hjerne tumlede tusinde forvirrede tanker, og han kunne dårlig tage sig sammen til at gå ud og se til folkene. Bedre at smide sig et øjeblik i sengen og se at få et lille blund. Hans hoved var tungt som bly, og det sved i hans øjne, så det ville være godt at hvile sig lidt ovenpå alle ophidselserne.

Med et smeld lukkede han alkovedøren efter sig og faldt straks i søvn. Da han vågnede, havde han stærk hovedpine og var lige ved at kaste op i sengen, men slap dog ud i køkkenet, før kvalmen brød løs. Et stort skvalp gylpede han op på gulvet, men kom så videre ud i gården, hvor en del mere måtte op.

Henne i køkkendøren stod nu Grete med en stor riskost. Hun havde strøet aske hen over det, han havde afleveret inde i køkkenet og var ved at feje hele bunken ud.

»Du har nok fået godt med drampe, hvor du har været,« fnøs hun foragteligt, imens hun stødte asken af risene, »og når jeg gjorde dig din ret, skulle du selv få lov at rense op efter dig.«

Morten svarede ikke. Halvsyg og flov, som han var, ønskede han ikke at give sig i kast med søsteren, men hellere søge at komme bort fra hendes nærhed. Han gik om bag laden, og efterhånden som han fik sundet sig lidt, steg en følelse af lede og skam op i ham.

Kun få gange i sit liv havde han drukket mere, end han kunne tåle, og aldrig havde han fået mere, end han kunne bære sin rus. Men her i dag var det, som alt ramlede for ham, og han følte sig syg og led ved det som aldrig nogensinde før.

Faderens ord om Niels Skytte randt ham i hu, og i forbindelse med det, han tidligere havde hørt, og det, som nu var overgået ham, kunne det ikke andet end gøre indtryk.

Der måtte være kommet noget i det, han havde drukket, ellers kunne han ikke blive så forstumlet af den ringe mængde, han havde nydt. Det var ikke noget godt minde at have om sin tilkommende svigerfader eller sit første besøg i Bodils hjem. Hvad grund Skytten kunne have til at drikke ham fuld, når han kom som bejler, kunne han dog heller ikke forstå, men noget måtte der vel stikke under.

Morten Sværkes tanker kredsede bestandig om det, der var foregået under hans ophold i Skyttegården, og havde end meget af det efterladt en ram smag, virkede Bodil dog lige hidsende

på hans sanser og gød ild i hans blod. I hvad så end hendes fader havde forbrudt, ville han alligevel ikke have undværet denne dag, der havde bragt ham den unge, dejlige pige i eje.

For at komme lidt til ro var Klavs Sværke gået en lang tur ud imod græsningen. Som Morten havde sagt, havde han ventet, at sønnen ville rådføre sig med ham om et nyt giftermål. Det var en dyb krænkelse at tilføje ham ved at gå ud på frierfærd bag hans ryg.

Hvad Morten forøvrigt havde kastet ham i synet, kunne der ikke helt lægges vægt på, da han nu var halvt utilregnelig, men da han red hjemme fra, fejlede han intet, og efter det, faderen kunne tælle og lægge sammen, var det hele nok ikke kommet på just i dag. Tilfældigvis havde han fået at vide, at sønnen havde været sammen med Skytten i Nykøbing, og han vidste ligeledes, de havde mødt hinanden på vejen, da Morten skulle op at melde Birtes dødsfald. Derfor havde denne sikkert været på det rene med, at han ville ud som frier, da han tog af sted, og når han havde tiet, var det kun for at berede faderen en bitter ydmygelse.

Men sådan var det at komme på undertægt. Havde han gjort Morten sin ret, skulle han beholdt sin gård endnu en tid, så kunne det hende, at sønnen havde været til at få i tale, når han skulle vælge sig en kone.

Men det fik så endda også være med al den forhånelse, som var vist ham. Langt værre var det, at Morten havde valgt en datter fra Skyttegården. Og Bodil hed hun, så nu skulle det forhadte navn ringe ham i ørerne til hver en tid, og ikke endt med det, men det var jo hende, den anden Bodils øjne, som også her skulle gå igen og vel forfølge ham til hans sidste stund.

Han huskede, hvordan snakken for godt en snes år siden havde gået om Jens Skyttes datter Ellen og Bodils ældste broder Knud, der tjente hos Skyttens. Udenfor skiftetid måtte Knud flytte, og Ellen var blevet gift med Pyntens Niels. Et halvt år efter brylluppet var der kommet en pige, der ikke lignede Niels, men Knud. Klavs Sværke havde set hende et par gange, mens hun var barn, og han turde sværge på, at hun var Stodder-Knuds datter. Han kendte familien på øjnene. De løj sig ikke deres ophav fra. Sin mormoders navn havde pigen fået, men dermed

også sin virkelige fasters, og nu havde hun så fanget Morten ind. Det var næsten ikke til at bære!

En tid havde han troet, at han og stodderslægten endelig var kvit, men nu forstod han, at han aldrig slap ud af dens vold. Megen bitter sorg og mange tunge timer var der rundet ud af kendskabet til den familie, men det sværeste var måske endda tilbage. Hvad der hidtil havde været dem imellem, havde ligget skjult i mørket, nu skulle alt frem i lyset. Det ville sikkert blive dobbelt hårdt.

For hans eget vedkommende ville det blive en daglig kval at have som den anden Bodils øjne over sig, og en dårlig kone og moder for sine børn ville Morten nok få. Hun var jo kun som en tøs, og ikke alene fra sin dulgte faders slægt kunne hun have taget en dårlig arv, men heller ikke hverken fra moderens eller den udlagte faders side kunne der være givet hende noget særlig godt.

Skytterne havde altid været hidsige og stridbare, og Ellen og hendes moder var aldrig blevet regnet for dygtige koner i deres hus, men stået som lade og ligegyldige i al deres færd. Og Niels Skytte var en mand, som Sværken helst holdt sig borte fra. Sød i sin snak og lumsk i sit væsen kendetegnede ham mest, og at han kunne få i sinde at drikke sin vordende svigersøn fuld, mens der taltes om trolovelse og bryllup, var et klart bevis på hans sande karakter.

Men drikke et menneske fra samlingen var jo en af hans bedste fornøjelser, og vel næsten utallige gange havde han ved hjælp af lidt pibesovs eller neglekrads fået en ellers sober mand til at skabe sig som besat. Og der skulle også tages meget fejl, hvis ikke Skytten havde haft et eller andet for den dag i Nykøbing, siden Morten var så mærkelig, da han kom hjem, men ved Birtes død havde han tildels glemt det indtil nu, hvor han hørte og så det andet.

Og en sådan familie skulle Morten og de alle knyttes til.

Klavs Sværke tørrede sig med ærmet hen over panden. Det var, ligesom han ikke rigtig kunne fatte, at sønnen skulle ind i al den ulykke.

Tidlig næste morgen søgte Morten at få faderen i tale. At han måtte give det første ord, indså han nu, da han havde sovet

rusen ud, men derfor var han ingenlunde til sinds at ville gøre en undskyldning for det, han havde sagt. Var end ordene faldet på en måde, han gerne ønskede usket, så var de dog sande, og det var ingen skade til, at faderen for en gangs skyld fik sandheden at høre til bunds.

»Ja, jeg fortalte jer jo i går, at jeg havde i sinde at gifte mig med Skyttens Boel,« begyndte Morten rolig, »og det er meningen, at vi skal sammenskrives fredag otte dage, så jeg vil spørge, om I vil tage med til præsten.«

»Nå — det er jeg dog god nok til,« udbrød den gamle bittert, »efter alt det, du kom med i går, skulle manne tro, du kunne være din får bekendt.«

»Jeg havde fået en snaps for meget,« indrømmede Morten, »men det kan vel ske for den bedste — og det har vel osse overgået jer.«

Klavs Sværke rømmede sig lidt.

»Jeg har kas nok kunnet tage mig et højt glas, når jeg er kommet til gilde eller har siddet i bymandslavet, men jeg er aldrig kommet svirende hjem, fordi jeg en formiddag har været ude i et ærinde.«

»I får sige om det, hvad I vil,« afbrød Morten, »men jeg spurgte jer, om I ville tage til præsten for mig — eller skal jeg kas høre til en anden?«

»Jeg har altid tænkt mig at skulle være får, når et af mine børn skulle giftes,« svarede Sværken, »men jeg må sige, det er mig en stor sorg at hjælpe dig ind i Skyttefamilien.«

»Ja, jeg ved nok, at Inne kan lide Skyttin — men Boel kan junne gøre ved, vun hendes får er.«

»Hendes får!« gentog Klavs Sværke foragteligt. »Så du tror, at Niels Skytte er får til Boel.«

»Ja, hvem skulle det vel æls være?«

»Ja, det skulle være Skytten, men det er Stodder-Knøv.«

»Stodder-Knøv!«

Det gav et helt sæt i Morten.

»Ja, han tjente i sin ungdom på Skyttegården og spillede så kærest med Ælne, men den gamle Jens Skytte fik opdaget det i så nunlunde ret tid — og Pyntens Niels tog så skyld for det hele.«

»Ja, så er det jo gået der ligesom med Lisbet og Jens Stang,« sagde Morten med en egen betoning.

Klavs Sværke sank så underlig sammen i sædet. I sorgen og forbitrelsen over det forestående familieskab med Skyttens havde han kun haft tanke for alt det lave og nedsættende, han vidste om dem uden at tænke på, at de samme sten, som han her kastede imod andre, kunne slynges tilbage imod ham og hans.

Et øjeblik sad han sammensunkenet og knuget under vægten af den kummer, der ved Bodils søn var ført ind over hans stakels Lisbet, og ved tanken om hende førtes han videre imod sig selv, da Bodil havde ruset ham.

Jo, der var nok at mindes i denne forbindelse, og når alt blev trevlet op til bunden, var han vel heller ikke den rette til her at kaste med sten. Men hvor meget der end så kunne siges om ham og Lisbet, så ville det lige fuldt blive en ulykke for Morten at gå ind i de slægtskabsforhold, og det var hans pligt at holde ham tilbage, hvis han kunne.

Men her var intet at stille op. Bodil havde bundet Morten Sværke så stærkt, så han hverken ville eller kunne slippe hende. Hvor meget, der end klæbede ved hele familien, så kaldte hendes farlige øjne dog lige dragende.

Klavs Sværke så også temmelig hurtig, det var håbløst at give sønnens tanker en anden retning og drejede så ind, hvor Morten stod.

»Hvad skal du så have med Boel?« spurgte han efter en stunds tavshed.

Det rykkede atter i Morten.

»Hvad — jeg skal have med hende — —«

Han hakkede i det og søgte at undgå faderens spørgende blik. Som et lyn var det slået ned i ham, at den side af sagen var slet ikke bleven berørt mellem ham og Skytten. Kun var han holdt hen med snak om trolovelse og bryllup, og for at få ham til at glemme medgift og hvad andet, der ellers kunne være af betydning, havde Niels Skytte så drukkert ham på pelsen.

En mørk vredestrømme steg Morten op i ansigtet ved tanken om Skyttens træskhed. Ikke alene, fordi han nu var undergivet hans nåde om, hvor vidt Bodil skulle have noget med sig hjemme fra eller ej, men næsten endnu mere, fordi han skulle indrømme

sin ubegribelige dumhed og forblændelse overfor faderen. Som en fjoget skolepog sad han her og vidste næsten hverken ud eller ind. At Niels Skytte havde taget ham grundigt ved næsen, var det eneste, der forelå. Det var en ydmygelse, der havde både næb og klør, og med rette kunne faderen mene, at han havde haft brug for ham, når han gik ud på frierfærd.

»Ja, når dunne er lovet noget, skal du sikkert heller ænne vente noget,« sagde Klavs Sværke, da Morten havde indrømmet, hvorledes det hang sammen, »for Niels Skytte skal nok vide at holde på sit, og pigen her ligger ham vist ænne så meget på hjerte, så han frivillig giver hende noget, der så skal gå fra hans egne børn.«

Morten havde intet at svare. Efter hvad han nu kunne dømme, ville det nok komme til at gå, som faderen mente.

»Men når du bare får pigen, er du vel osse mere end nøjt,« føjede den gamle spydig til.

Det var også en snært, der bed, men Morten måtte ligeledes tage derimod uden at kunne give igen. Det var jo sandt, at Bodil var ham mere værd end den medgift, som Skytten rimeligvis ville snyde ham fra.

»Og skal hun så bare blive ligeså skrap, som hendes mor og mormor har været, så skal hun nok blive en god hjælp for huset,« hånede Klavs Sværke videre, »og skrap til at pynte sig er hun nok osse!«

Mortens ansigt skiftede farve, og dirrende vendte han sig om mod faderen.

»Nu får det være nok!« truede han. »At jeg skal høre for min egen forseelse og for, hvad hele Skyttefamilien har begået, må jeg finde mig i — men Bodil kommer I til at lade være i fred!«

Sværken så, at nu kunne han ikke trække forbindelsen længere ned. Her var grænsen foreløbig sat. Morten tålte ikke, at der blev kastet yderligere smuds på den, han havde valgt, og der var også mere end nok i det, som var draget frem.

Og herfor fik han bøje sig og se at tømme den bitre skål i stilhed. Det tjente ingen af dem til ære, at fremmede fik nys om det, der var forefaldet mellem ham og sønnen, og som gårdens gode navn og rygte altid havde ligget ham på sinde og været ham noget af det dyreste på jord, således var det også nu.

På den fastsatte dag kørte Morten og Klavs Sværke over til Skyttens for at få troløvelsen i Orden. Bodil stod i køkkendøren for at tage imod dem, da de kom, og selv den gamle måtte indrømme, at så smuk en kone var måske aldrig gået ind på Sværkegården, så det var her igennem forståeligt, at hun havde fået Morten i sin magt. Hun havde både væsen og skikkelse til at virke dragende på mændene, og først og sidst havde hun disse ulyksalige, fortroldede øjne, som han måtte frygte ville bringe ulykke over dem alle.

Morten Sværke kørte for faderen og Skytten op hos præsten. Bodil holdt ellers på, at de gamle skulle køre selv, så Morten kunne blive hjemme hos hende, men han mente, det var rigtigst, at han var kusk. Undervejs snakkede Skytten løs både om gammelt og nyt. Klavs Sværke fandt ellers, at her havde været en passende lejlighed til at drøfte det forbigaaede medgifts-spørgsmål, men når Morten ikke begyndte, ville han intet nævne. Når aftalen om forbindelsen var truffet, kunne det jo heller ikke nytte nu at komme med baghåndssnak. Hvis Skytten ikke senere ville give, som der var rimelighed for, kunne ingen tvinge ham dertil, og i hans egen tid ville der forhåbentlig også være mere end nok, enten så Bodil førte noget med sig eller ej.

Ved tilbagekomsten var der samlede flere af de nærmeste slægtninge på begge sider, og de blev straks budt til bords. Både Morten og Klavs Sværke passede nøje på, hvad de drak, og kolde og klarhjernede, som de mest plejede at være, gik de også fra bordet.

Jens Stang blev derimod noget vrøvlet hen på aftenen og hikkede og grinede ustandseligt til stor ærgrelse for Karen, der altid irredes op ved at se ham under påvirkning af spiritus. Ellers levede de godt sammen, og hun var veltilfreds med at være kom-

met ind på søsterens plads. Kun var hun vred, når Jens drak mere, end han kunne tåle. Hun skældte ham da også regelmæssigt ud, og han tog ligeså regelmæssigt stiltiende derimod, men samtidig undslap der ham da gerne et lille suk efter Lisbet.

Hun havde aldrig skældt ham ud, selv om han kom lidt over strengen.

Men når Karens vrede havde lagt sig, og de igen var kommet ind i de gode, gamle folder, så længtes han slet ikke mere efter hendes søster, men var overmåde lykkelig for sin anden kone, der nok vidste, hvordan alt skulle være både ude og inde og kunne hjælpe ham at bestemme over hver en ting, så det hele blev til held og gavn for dem. Når ret skulle være ret, selv om hun så ellers nok var langt mere stram end Lisbet.

Ud på aftenen søgte Bodil at liste Morten Sværke med sig ind i ølkammeret, men han ville ikke. Han havde i dag fuldt herredømme over sig selv og skulle nu ikke kalde andres spot ned over sit hoved. Bodil rynkede lidt fornærmet på næsen, men det klædte hende også, som det meste andet, hun foretog sig, og om end Morten snakkede med de andre, var tankerne dog hos hende.

Mændenes samtale drejede sig for en tid om Guldberg, der var gået af som minister og blevet amtmand i Aarhus.

»Ja, det kunne jo være meget godt, at han var en dansk mand og ænne så en tysker som ham Struense, men den danskhed hjalp æls ænne vos bønder ret meget, når han stadig holdt på, at vinne måtte komme frem hverken i den ene eller den anden retning og heller ænne få nun oplysning,« sagde Morten Sværke, der sad øverst på langbænken oppe ved bordenden.

»Er der nun, der kender noget til det talloteri, som Struense fik i gang?« spurgte Skytten lidt senere.

»Jeg gør danne,« sagde Klavs Sværke, »og det er nok osse noget, som vi bønder helst må holde vos fra.«

»Kongen er vel lige tosset«, sagde Else Galle henne ved dørsengen, hvor hun sad med sin lænkehose sammen med de øvrige koner.

»Ja, det er vist det samme siges der,« svarede Morten, »men vi venter vos jo alle sammen meget af kronprinsen. — Og Reventlow og Bernstorff og Colbjørnsen vil nok osse gøre vos alt det

gode, de kan.« fjøjede han til med et blik hen imod faderen, der dog blev siddende, som han intet forstod.

»Ja — jo — det vil de kas æls nok —« kom det så forsigtigt fra Skytten, »men æls forresten er det junne godt for vos bønder at bedømme, hvad de karle laver.«

Endnu en tid fortsatte samtalen om den smule politik og udenbys forhold, som de havde hørt lidt om, så gled de atter ind på det mere hjemlige og kendte, og særlig blev det nu de mange grøfter, der var tænkt på at grave, som snakken kom til at dreje sig om det meste af tiden. Det var et stort arbejde, som ville komme til at koste meget slid, men de fleste var dog enige om, at det nok kunne lønne sig at få noget af vandet ledet bort fra jorden.

Da der ud på aftenen blev brudt op, tog Grete med Else Galle hjem. Når der nu skulle en kone ind på Sværkegården, ville hun ikke være der længere, men atter tilbage til søsteren, der hele tiden havde haft en eller to af sine søskende hos sig.

Klavs Sværke tog plads på det bagerste halmknippe, da de skulle køre. Han kunne mærke, at Bodil ville op hos Morten, og han holdt sig for god til at ville strides med hende om sædet på vognen, men de havde ikke kørt ret længe, før han vendte sig på knippet, så han fik ryggen til dem. Det kogte i ham ved at se Bodils kælnе fjanteri, og at sønnen fandt sig deri viste, hvordan hun havde forhekset ham.

Da det næste morgen var tid at begynde dagens gerning, kaldte Morten Sværke på pigerne, der skulle ud at malke. Selv blev han liggende lidt og ventede på, at Bodil skulle vågne, men hun sov stadig videre, ubekymret om, at det snart lakkede ad davretid.

Han tog nu lempelig om hendes ene arm og drejede kildrende et lille halmstrå rundt under hendes næse. Vrissende slog hun efter hans hånd. Hun var ikke oplagt til nogen fjasen på denne tid af dagen.

»Pigerne må vel nok kunne lave den davre,« surmulede hun, da han påny mindede hende om, at det var tid at stå op, »og jeg er osse altid vant til at ligge lidt om morgenen, når jeg er kommet sent til sengs.«

Hun vendte ryggen til ham, og han lod hende så i fred. Han kunne skønne, at faderen var vågen, så denne skulle ikke høre

mere herom, og når Bodil var vænnet til at få en lille morgen-skraber, når hun havde været længe oppe, var det kun så rimeligt, at hun også ville have den i dag. Hun var jo ikke ret gammel, så det kunne heller ikke ventes, at hun var så ivrig efter at komme i gang med arbejdet som de ældre. Senere gik det nok bedre, og den første morgen skulle hun have lov at sove, som hun ville.

Men det kunne ikke gå an, at de begge blev liggende. Der var så meget, som han skulle have til side, så han var nødt til at stå op. Sansedrukken og betaget af al Bodils skønhed lukkede han lidt senere alkovedøren for hende, så hun kunne hvile i ro, men stolt eller glad var han ikke, da han skulle give pigerne besked om davren. Hverken i Birtes eller moderens tid havde det hændt, at andre skulle tage sig af maden, mens husmoderen sov, når der ikke var sygdom til stede, så der var noget pinligt heri. Men nu blev det ikke anderledes i dag, og siden gik det nok, som det skulle, trøstede han sig atter og atter med.

Noget efter davretid havde Bodil udsovet og var nu oplagt til at spase lidt med Morten Sværke, da han for femte gang kom for at se, om hun var oppe, og inde i skorstenen, hvor hun stod og ragede op i gløderne, fik han sin løn, fordi han havde biet så tålmodigt på hende.

Da de senere kom ind for at få klokkenti, blev han ubehagelig berørt ved at se hende sidde med håret ned over pande og hals, omtrent som da hun lå i sengen.

At et fruentimmer skulle tage sig tid til at rede sit hår igennem til hverdag, kunne der ikke være tale om, men i Sværkegården havde det altid været fast skik, at både kone og piger straks efter davretid glattede forhåret stramt ind under huen, og han kunne også se, at såvel karlene som arbejdsmanden lagde mærke til Bodils udseende.

Klavs Sværke spiste sit brød uden at mæle en stavelse. Ved ikke at stå op straks om morgenen og nu sidde her ved klokken-tisbordet uden at have smøget håret tilbage, lovede Bodil ikke godt for fremtiden. Men Morten havde hun som forhekset. Det var de øjnes skyld. De kunne drive en mand som fra vid og sans.

Om middagen var maden ikke sat på bordet, da mandfolkene kom for at spise.

»Men nu skal den snart komme,« meldte Bodil med den frejdigste mine af verden og uden at vise mindste tegn på blusel, fordi hun ikke havde gjort sin skyldighed.

Morten undgik at se på faderen, der sad med sin ske i hånden og stødte enden af skaftet ned imod bordet i små takfaste slag. Ude fra køkkenet lød Bodils stemme stadig væk, men der var intet hastværk at spore, endda de sad der og ventede på at komme i lag med maden. Det var nogle pinlige minutter, men omsider kom da bøtterne. Der var grå ærter og røget flæsk. Grete havde sat ærterne i støb, inden hun dagen i forvejen drog af sted, men de var ikke blevet møre, og sulet heller ikke kogt igennem.

»Jeg har nok fået ærterne for sent på, men så skal jeg se at få givet dem lidt mere i morgen,« lovede Bodil med en klingende latter og lod samtidig sine øjne spille imod Morten, så han rent glemte det sejge sul og de hårde, raslende ærter.

Tidlig på eftermiddagen hægede hun sig og gik ind til Stangens.

»Jeg har nok lyst til at se, hvordan familien bor,« sagde hun til Karen, der straks måtte rundt med hende over hele gården.

Hun ville også gerne snakke lidt bagefter, og det trak ud med besøget, så det var omtrent medaftenstid, før hun kom hjem, og lillepigen måtte straks lægge kartene for at hjælpe hende med at smøre de mange rundtenommer. Som sædvanlig var det kun grovbrød, der vankede, men i al hemmelighed skar Bodil sig et stykke sigtebrød, som hun spiste inde i ølkammeret. Når hun var kommen ind som kone på den store gård, ville hun også nok sørge for at hugge sig lidt godt en gang imellem.

Andendagen gik omtrent som den første, kun var ærterne nu svedne, og om eftermiddagen var Bodil nede hos Gallens. Da hun havde været en ugestid på Sværkegården, ville hun hjem for at se til moderen.

»Der er noget, vi skal snakke om,« sagde hun, og Morten måtte så spænde for og køre hende af sted, som hun ønskede.

Men glad for det var han ikke. Det var nu som før en uskik at age af by en søgnedag uden at have nogen særlig grund derfor, men med det forestående bryllup for øje og i betragtning af Bodils store ungdom, kunne det jo være lidt betimeligt, at hun fik lejlighed til at tale med moderen, så han måtte lade hende få sin vilje. Atter og atter kom han tilbage til, at hun

var så ung, og hans håb stod stadig til fremtiden, når han så hendes fejl og mangler. Hvad der ellers kunne være af selvklogskab og ligegyldighed og meget andet, som skæmmede hende, måtte der ses lidt bort fra. Var han sammen med hende, så han også mest kun, hvor ung og smuk hun var og glædede sig over det snit og håndelag, hun var i besiddelse af, når hun virkelig tog fat på noget. Så fløj det fra hende, så hun i løbet af et kvarter ofte kunne gøre mere end de fleste i en time. Lave op og rette an, kunne hun også, så ikke mange gjorde det bedre.

For Klavs Sværkes øjne tonede alt sig anderledes, og som han sad halvblundende lange tider om dagen inde i stuen, kunne han klarere end Morten følge med i de indvendige sager.

»Her går meget i svang nu, som ænne har været kendt hverken i Bærdes eller din mors dage,« sagde han også en aften til sønnen, da de var ene, »for nu kan alle mulige fødevarer stå og blive fordærvede — og hvad Boel stikker til sig af kage og andet kræs, er ænne godt at holde rede på.«

Morten lod halvt, som han ikke hørte, hvad faderen sagde. Han havde intet rigtig at forsvare Bodil med, så det var bedre at tie, men at husholdningen kostede mere nu end tidligere, kunne han ikke benægte. Kom der nogen, blev der bakket op, så der næsten ingen grænser var, og kun sjældent blev der budt noget så svært andre steder. Stadse sig op og tage sig ud, hvis hun skulle i byen, forstod hun også, men i det daglige kunne hun være utrolig sjusket.

Som hun havde mødt med uredt hår den første morgen, således fortsatte hun, og mange gange var hun end ikke ordnet til middag. Morten Sværke havde ofte lempelig søgt at få hende til at tage Birtes og moderens skikke op både på dette som på andre områder, og en dag trak han hende spøgende i håret, der hang hende ned over øjnene og spurgte, om han måtte prøve at flette det.

Med en hidsig bevægelse rev hun hans hånd bort.

»Du skanne bryde dig om at blande dig i mine sager eller sætte mig i rette hverken med det ene eller det andet. — Og jeg er gammel nok til at kunne rede mig selv.«

Hendes øjne lynede, og af frygt for, at hun skulle få i sinde at råbe mere op, som andre ikke gerne måtte høre, luskede Mor-

ten så af omtrent som en skoledreng, der var bange for at få prygl.

Da de senere kom ind til middag, var maden ikke på bordet, trods det, at pigerne havde lavet den færdig. Hun ville vise ham, at han ikke ustraffet skulle rette på hende, og ikke et ord kunne han den hele dag vriste ud af hendes mund.

Morten Sværke fik nu lært, hvad han aldrig tidligere havde prøvet, at rette sig efter en kvindes luner og så vidt mulig dække over hendes skavanker. Mangfoldige var de gange, hvor han ret før middag listede ind i køkkenet for at se, om maden var færdig, og mærkede han, det ville vare en stund, før den var klar, kunne han på forskellig vis holde folkene tilbage, så ventetiden inde ved bordet derved kunne afbødes noget.

Med en blanding af foragt og medlidenhed så Klavs Sværke, hvor forandret sønnen var blevet. Før havde han ikke, ligeså lidt som han selv, tålt den mindste efterladenhed hos kvinderne, men stift fordret, at alt til punkt og prikke skulle være på pladsen til den fastsatte tid. Knap nok havde han ydet fruentimmerne simpel retfærdighed, hvis der indtraf et eller andet hændeligt uheld, så der var lidt, der glippede for dem; men her fik han for alvor lært både at tie og at vente, og det harmede og pinte faderen at se sønnen således liste rundt for at skjule og dække og få Bodil mild igen, hvis hun var i det onde hjørne.

En gang imellem lykkedes det Morten Sværke at få Bodil op fra morgenstunden af, men de fleste tider holdt hun på, at hun var syg og dårlig, så han måtte lade hende ligge og se at få pigerne til at lave davre.

»Hun er dog et forskrækkeligt stykke fruentimmer til at sove,« sagde Klavs Sværke også en dag, »for selv om hun næsten ænne kommer op, førend hen ved klokkestid, så kan hun jo endda sove til mits godt og vel så længe som nun andre — og har hun det hoved på, generer hun sig jo heller ænne for at krybe i kassen i mørkningsstunden og så blive der, til hun skal have nadver.«

Morten kvalte et dybt suk, men svarede intet. Det var jo stadig det letteste at lade, som han ikke ville høre på faderens klager over Bodil, når han dog ikke kunne rense hende for de nedsættende beskyldninger.

Klavs Sværke så også klart, at det heller ikke blev til noget

hverken med spinding eller andet siddende arbejde. Selv om Bodil en enkelt gang fik nykker om at spinde løs ud over det almindelige aftensæde og gerne ville give det udseende af, at hun hængte svært i, så battede det dog ikke noget.

Morten så det også nok, men han så bestandig først og fremmest, at Bodil havde alle betingelser for i enhver henseende at kunne stå som en af de første, når blot hun selv ville. Og rusen var heller ikke svundet endnu. Var den end kølet lidt, øvede Bodil stadig en ejendommelig magt over ham. Og hvor den brusende forelskelse ikke forslog, trådte æresfølelsen til, så han måtte kaste et dække over mangt og meget. Æren og skinnen ville han redde så vidt muligt.

Som Klavs Sværke havde tænkt, blev der kun Bodil en meget ringe medgift til del.

»Så fattig en kone er der vist aldrig før kommet til gårds hos vos,« måtte Morten ligeledes en dag høre, og i stilhed kunne han ikke andet end give faderen ret.

At børnene var Bodil i vejen, havde Klavs Sværke mange vidnesbyrd om, selv om hun ikke havde gjort dem noget egentlig ondt, og det sved ofte i ham ved at se de små stå skræmte og forsagte i en krog. Bodil turde de ikke nærme sig, og faderen havde de altid frygtet, så nu havde de ingen steder rigtig at ty hen.

Et eget forkuet præg var også kommet over dem, særlig over Klavs og de to mindste; derimod var Niels mere trodsig og uforknyt. Morten Sværke brød sig tilsyneladende ikke noget om børnene. I kulden overfor deres moder var de fra først af blevet ham som fremmede, og i sin optagethed af Bodil og meget andet både i og udenfor hjemmet, blev der nu ligesom slet ikke rum for dem. Han så kun, at de fik mad og drikke, og mere kunne ikke forlanges. Børn skulle heller ikke trækkes frem i forgrunden, men beskedent holde sig tilbage.

På mange måder var Klavs Sværke enig med sønnen om børneopdragelse, og som denne stod overfor børnene her, havde han selv tildels som yngre stået overfor sine — og sådan havde hans fader igen været imod ham og hans søskende — men nu var det, som han måtte se lidt anderledes og mildere på det hele.

Som gammel farfar var han gledet ind på et noget andet følel-

sestrin i forholdet til børnebørnene end han som ung fader havde kendt det, da hans egne børn var små, og ganske særlig måtte han have medlidenhed med disse, fordi de ingen moder havde. Fra sine egne barneår huskede han tydeligt, hvor svært det var at stå moderløs.

En eftermiddag kom der et par mænd for at tale med Morten Sværke om kortlægningen og udskiftningen af byens jord, og Bodil dækkede straks op for dem i store måder.

Klavs Sværke satte sig som sædvanlig hen tilligemed de fremmede. Han havde ellers flere gange ligesom haft en fornemmelse af, at Bodil helst så, han holdt sig tilbage ved slige lejligheder, men det ville han ikke bøje sig for. Kunne hun end tilføjede ham mangel en bitter krænkelse ved ikke at vise ham den skyldige hensyntagen, han havde krav på, og som det ned gennem tiderne altid havde været skik på gården at yde de gamle, så skulle hun dog ikke jage ham bort fra den plads, der tilkom ham. Han ville ikke som en anden stympet sidde i kakkelovnskrogen og se til, mens de andre sad til bords, og var han end ikke særlig sulten, ville han dog tage sin part af det gode, der blev budt.

Ville Bodil så misunde ham den bid mad, han tog, fik hun gøre det, men hun skulle ikke få den glæde at kunne smide et nådsensben hen til ham.

Henne ved alkoven stod de tre smådreng og den lille Maren. Med lange øjne fulgte de af og til stjålent de andre, der tog for sig af de gode sager. Var de end fra moderens tid vant til at vide, at de ikke kunne få som de fremmede, havde der dog af og til faldet en lille godbid, men den nye moder lod dem altid stå helt tørmundede.

Det brændte i Klavs Sværke ved at se deres syge, tryglende øjne, og med et rask snit skar han en stor skorpe af sin sigtebrøds rundtenom og delte den i fire bider. Han kaldte derpå Klavs hen til sig og gav ham stykkerne.

»Her er en muffel til dig og hver af de andre,« sagde han, og lykkeligt løb drengen tilbage til de mindre søskende.

Bodil målte dem alle med et gnistrende blik, og Klavs Sværke kunne se, hun havde møje med at beherske sig. Men det fik ikke hjælpe hende, og ville hun sige noget, skulle han være rede til at tage imod det. Han blev inde, da Morten gik ud med mændene,

så hun kunne få lejlighed til at give sin forbitrelse luft, hvis det passede hende. Ret længe kom han heller ikke til at vente.

»I skal æls ænne bryde jer om at fylde noget i børnene,« brød det løs, så snart døren havde lukket sig efter de fremmede, »jeg skal nok give dem deres pulsjun.«

Sværken gav tophuen et hastigt skub.

»Men jeg skal vel ænne spørge dig ad, hvad jeg må gøre ved mine skorper.«

»Men I må huske på, at skorperne er mine,« kom det giftigt igen, »og I har ænne noget med at give af andres sager.«

Klavs Sværke sank sammen, som var han ramt af et kølleslag. Bedre kunne hun ikke træffe end ved at lade ham høre, at han ikke havde rettigheder over en skorpe. Han var kommet på undertægt, kunne han mærke. Det var pludselig, som blev han en helt afmægtig olding under dette.

Efter medaften skulle Morten et ærinde ned hos Brodtsens. Bodil var endnu i ondt lune, og kort efter bød hun børnene at gå i seng. De satte straks et ynkeligt ansigt op.

»Må vinne blive og få nadver?« bad lille Klavs.

»Nej, farfar gav jer i eftermiddags, så I kan hjælpe jer for i aften,« lød det skærende i Klavs Sværkes øre.

De små peb sagte. Ikke at få nadver var en meget streng straf, som ellers kun blev tildelt dem, hvis de havde været utidige, men de var sig ikke bevidst at have gjort noget forkert i aften, så det hele blev dem dobbelt svært. Men her hjalp hverken tårer eller bønner. De skulle i seng uden nadver, kommanderede Bodil påny, og grædende puttede de sig ned under dynen.

Underlig tilmode så folkene på hverandre. Det gjorde dem helt ondt for børnene, der havde leget så pænt stille på gulvet, og med en særlig medfølelse hørte hver enkelt de snøftende kluk inde fra dørsengens midterrum.

Men sværest var det for Klavs Sværke at høre derpå, og efter at han havde siddet en stund, rejste han sig og gik udenfor.

»Aa — herregud, hvor er det dog synd for de arme børn!« mumlede han, imens han et par gange stavrede rundt i gården.

Med den stakkels skorpe havde han først sendt som en lille lysstråle ind over de små, men nu skulle det hævnes, næsten blodigt. Selv om børnene ikke led nogen særlig skade, fordi de

ingen nadver fik, så var det dog synd at behandle dem således, og hele måden vidnede om, hvad de kunne have i vente i fremtiden.

Men sammen med børnene skulle han jo også rammes. For alvor skulle han vises, at han ingen skorper havde at give bort, og vovede han at tage af de andres, ville straffen tidobbelt vælte ned over både ham og dem, han lod nyde godt af sin gavmildhed.

Havde han ikke vidst før, at han var kommet på undertægt og at børnene havde fået stedmoder, var det i alle tilfælde gået op for ham i dag og særlig i denne aften. Sin egen afmægtighed havde han også som fået bevis på. Ville han træde op imod Bodil til fordel for de små, havde hun midler i hænde til at give hans handlemåde sviende bagslag.

Hendes hævn ville i første række gå ud over de uskyldige børn, og igennem dem kunne hun som slå alle våbnene fra ham. Ude af stand til at værge sig, måtte han sløvt og magtesløst lade stå til og tage imod det, der ville komme. Det var som han i dette øjeblik bedre forstod, at Morten lirkede sig frem med hende. Hun var af dem, man skulle tage sig i agt for, og selv var han overfor hende blevet den svage og ringe. Han såvel som Morten var nødtvungne til at rette sig efter den sortøjede heks. Den gamle kom til at ryste over hele kroppen. Så vidt var det altså kommet, at Sværkerne skulle bøje sig for én, der var rundet af stodderkongens æt.

Kortlægningen og opmålingen af byjorden var nu til ende i Morten Sværkes bylav, og udskiftningen også tildels gået i orden. Jordstykkerne, som skulle høre hver gård til, var af nogenlunde ens størrelse, dog mindst oppe ved byen og lidt større, jo længere de kom ud imod byskellene. Særlig store arealer kunne der ikke blive her, hvor de var mange til at dele jorden. Det var ikke som i en af nabobyerne, som havde langt mere jordtilliggende og kun få gårdmænd. Der ville avlingerne blive meget større.

For Morten var det dog ikke selve gårdens størrelse, som det særlig drejede sig om. Det vigtigste for ham var, at hver fik sit eget bestemte at råde over, så de ikke mere skulle drive jorden i fællig.

Rundt omkring i forskellige byer var man også mer eller mindre i gang med at glide bort fra fællesskabet og gået i gang med udskiftningerne, men kun få steder var man nået så vidt som her, hvor Morten Sværke fra første begyndelse havde drevet på med en aldrig svigtende energi.

Her var de snart færdige til at føre det hele ud i livet. Lodtrækningen havde de dog tilbage, så ingen vidste, hvem der skulle flytte ud på markerne, eller hvem der kunne få lov at blive inde i byen, og de fleste gik også i den stærkeste spænding over, hvordan udfaldet ville blive.

Der skulle trækkes lod inde på Sværkegården, og en eftermiddag samledes alle bymændene dér for at få deres fremtidige skæbne afgjort. Det var straks let at mærke, der var noget usædvanligt på færde, og den almindelige højkrøstethed, som ellers plejede at kendetegne bylavets møder, var der intet af. Alles ansigter var også præget af en dyb alvor, og når de indbyrdes talte til hinanden, dæmpede de uvilkårligt stemmerne.

Det var det højtideligste bymandsmøde, som de yngre havde overværet. Nogle få af de ældste havde været med på stævnen, da det blev vedtaget, at de skulle købe sig selv. Det var af lignende art som her i dag.

Lidt efter mændenes ankomst, mødte Else Galle op.

»Ja, jeg vil selv trække mit lod,« sagde hun højt og fast som forklaring for sit uventede komme.

Når der ellers var noget særligt at vedtage indenfor bymandslavet, lod hun det altid afgøre igennem faderen eller broderen, men i dag ville hun selv personlig tage del i det hele.

Klavs Sværke havde rejst sig halvt op i sædet, da han så datteren træde ind i mændenes kreds. Se et fruentimmer på den måde i bylavet var noget ukendt og ganske usædvanligt, og han havde heller aldrig tænkt sig, at noget sådant kunne ske.

Fruentimmerne havde deres plads ved gryder og rok, men i bylavene havde de intet at gøre. Der var det ene mændene, som hørte til.

Men nu stod datteren der så godt som nogen og på lige fod med hver enkelt mand, og samtidig sad han her uden at have det mindste at sige. Det var en mærkelig verden, han nu var inde i. Men han var jo også på undertægt, medens Else var ejer af en gård. Det gav forskellen.

En underlig ensomhedsfølelse greb ham, og det var, som blev han så usselig et fnug ved siden af de andre. Her i dette øjeblik var der jo ingen, som regnede med ham, så han følte sig helt sat udenfor livet, som levedes.

Han, der før havde budt over alle de øvrige, var skubbet til side, og ingen brød sig om, hvad han mente eller sagde. Det var den gamles bitre tilsidesatte lod, han her havde trukket sig til.

En stund sad Klavs Sværke fordybet i sine egne mørke tanker uden ret at lægge mærke til det, der foregik om ham, men ind i tilsidesættelsens bitterhed trængte der sig lidt efter lidt en stille ro.

Han måtte jo sige sig selv, at han ikke altid kunne sidde ved roret, og som hans fader havde vejet pladsen for ham, da tiden var til det, således var det også kun rimeligt, at han havde ladet andre komme til. Og når han nu havde både en søn og en datter

her i lavet og så dem begge hver på sin vis som de første, så måtte han også glæde sig over, at grenene på det gamle træ stadig havde livskraft til at stille andre i skygge.

Når han så på Morten, var det livagtig, som da han som dreng havde set faderen — og selv havde han stået som denne. Det var stolte minder, han her kunne lade glide forbi, og på dem ville han leve videre i den tid, han havde tilbage.

Med de klingende toner i sit øre kunne han så også følge det, der foregik om ham og uden bitterhed tilstå, at han og nutiden hørte ikke sammen. Han ville aldrig kunnet fulgt med i det, der var fremme, og når han ikke havde kunnet holde trit med tiden, var den måske løbet fra ham, så han var kommet til at sidde mere ensom, end han gjorde nu. Han var dog gået, inden nogen trak ham ned.

Der var både trøst og tilfredsstillelse heri.

Morten Sværke havde købt et stykke papir i Nykøbing og heraf lavet de fornødne lodsedler. Han puttede dem nu i sin tophue, så enhver kunne trække sit lod. På sedlerne havde han skrevet jordstykkets matrikelnummer og hovedagerens navn, så der ikke kunne tages fejl af, hvor de skulle have deres fremtidige ejendom.

Lodtrækningen skulle foregå efter alder, og den gamle Jens Brodt var den første, som huen blev holdt hen foran. Med rystende fingre fik han fat i en seddel, men han kunne ikke læse, hvad der stod skrevet, så Morten måtte hjælpe ham tilrette.

»Du skal ud ved skoven,« sagde Sværken lavt, da han havde åbnet papirlappen og set dens nummer og dens navn.

»Herregud — skal jeg gamle menneske dog flytte fra min fødegård nu på mine sidste dage!« klagede Brodten, og uden at gøre noget forsøg på at skjule sin sorg lod han tårerne have frit løb ned over sine runkne kinder.

»Men du får så en ny gård, og der gives jo fra 50 til 100 rigsdaler i bygningshjælp,« trøstede Morten.

»Ja, jeg er lige glad, om jeg så kan få et helt tusind,« udbrød Brodten, »for så ville jeg dog hellere blive i den gamle gård, hvor jeg er vant til at være, og hvor hele min familie har boet fra ældgammel tid.«

»Jamen du behøver jo heller ænne at flytte, hvis dunne vil,«

lød det pludseligt henne fra Klavs Sværke, der hidtil i tavshed havde fulgt med i det hele, »for hvis du synes det, har du jo da lov at blive, hvor du er.«

»Ja —« kom det langtrukket, »man har jo nok lov til at blive inde i byen, men når så jorden ligger så en rædsom vej borte, så er det da næsten ænne til at få gjort sit arbejde.

»Nej, det ville blive meget besværligt,« indskød Morten.

Han gruede halvt om halvt for, hvordan det skulle gå ham, hvis han trak sig til at få noget af den længst bortliggende jord. Når han ikke måtte flytte gården ud, mens faderen levede, kunne det blive drøjt nok at komme igennem, dersom han i en længere årrække skulle drive en udflytter-avling inde fra byen. Men det fik blive hermed, som det ville. Hvilke besværligheder, der end kunne komme, så var det alligevel den rette vej, de her var inde på.

Den næste, der skulle trække, var Spurren. Han trak sig til at blive nabo med Brodten. Bandende smed han sin seddel, så den fløj langt henad bordet.

»Sån noget forbandet nymodings skab!« rasede han op. »Nu har man levet inde i byen i så monne år, og så skal man tilsidst smækkes ud på jorden ligesom en anden klat skidt!«

Trods alvoren kunne de andre dog ikke lade være med at more sig over Spurrens ubeherskede raseri, og alle undte ham, at han havde trukket sig til at flytte ud.

»Og der er heller ingen mening i, at du har fået begyndt på alle disse hundekunster,« fortsatte han i stigende galskab henimod Morten, »og i det mindste kunne du vel have ventet til alle vi gamle var krapert.«

»Selv om vi havde ventet aldrig så længe, ville der jo altid blevet en hel del ældre — og vel yngre med — som ænne var blevet glade for at flytte ud,« svarede Morten, »og æls forresten kan denne nytte, du lægger mig noget til last her, for jeg er ænne stor nok til at kunne tage æren for udskiftningstanken.«

»Men det er vel da dig, der har rendt her og pøjde rundt for at få vos i gang med det hele! Og havde du ænne været så endeklemt efter at komme i lag med den forandring, så havde vi kas da endnu i nun år kunnet left i fred og ro.«

»Jeg har fra først af ment, at det så snart som muligt var det bedste at komme i gang med vort eget — —.«

»Vort eget!« fnøs Spurren. »Det var vel osse nok vort eget, som det er nu.«

»Ja, vort i fællesskab, men det er ænne det samme, som når hver enkelt har sit,« fastholdt Morten.

Medens Spurren rasede videre, fortsattes lodtrækningen. De to følgende trak jordstykker nærmest byen og kunne dermed blive på deres gamle gårde. Et lettelsens drag gled hen over begges ansigter, og småhviskende vekslede de nogle ord om heldet, der havde fulgt dem.

Turen kom nu til Jens Stang. Han skulle et godt stykke ned imod stranden. At det var ham en stor sorg, lagde han heller ikke skjul på, men græd som Brodten ved at skulle skilles fra sin gamle slægtsgård og flytte helt ud på den øde mark, hvor der ville blive langt til andre mennesker. Over en halv times gang ville han sikkert få til den nærmeste nabo. Det var ikke som her i byen, hvor de altid kunne se folk, og kom der noget i vejen enten med mennesker eller kreaturer, ville de blive ilde farne, når de boede sådan helt ude på marken for sig selv.

Og herinde lå de så lunt mellem de andre gårde og huse og med lidt træer rundt omkring. Derude var der hverken ly eller læ. I alle måder ville det være som at komme ud i en hel ørken. Og der kunne de også være udsatte for, at alle mulige skarnsfolk og landstrygere ville finde på at hjem søge sådan en afsidesliggende gård, og i det hele var der efter Stangens mening næsten ikke den ulykke, som ikke kunne slå ned på disse stakkels udflyttere.

Karen Stang var nu også kommet til stede for at høre, hvordan det gik med lodtrækningen. Som alle andre ville hun ligeledes helst blive, hvor hun var, men selve udflytningen frygtede hun ikke. Ved at se Jens' sorg lagde hun medlidende sin hånd på hans skulder.

»Du skanne være så ked af det,« hviskede hun, »der kan osse blive meget rart ved at prøve noget nyt.«

Jens kikkede lettet op på hende. Det trøstede så godt at høre hende tale med så venlig stemme.

Der var nu kun Morten Sværke og Else Galle tilbage. At de

begge skulle ud, vidste de, før de trak deres seddel. Enten de helst ville blive eller flytte, nævnte ingen af dem nu noget om. De meddelte kun, hvad loddet viste, at Else ville blive nabo med Jens Stangs, og Morten skulle have det største og længstbortliggende af alle de forskellige jordstykker.

Udover lodtrækningen var der intet mere at ordne på mødet, og ikke længe efter at den var forbi, var mændene rede til at bryde op. Det var ikke som ved de sædvanlige bymandsmøder. Selv om der kun var lidt at forhandle, trak det gerne altid længe ud, og adskillige snapse og krus øl blev stukket under vesten.

Men i dag var der over samværet denne underlige, højtidelige stemning, som de ældre også kunne huske fra de store møder i gamle dage. De fleste længtes tillige efter at komme hjem og drøfte stillingen med deres egne, og alle hastede bort fra lavet.

Kun Karen og Jens Stang samt Else Galle blev siddende en stund efter at de andre var gået.

»Det var underligt, at alle I tre søskende skulle trække jer til at flytte ud,« sagde Klavs Sværke, idet han samlede skindpelsen bedre om sig.

»Ja, det var et rædsomt uheld, der hængte ved vos,« sukkede Stangen.

Selv om Karens ord havde trøstet ham meget, var han dog stadig tung om hjertet ved at tænke på udflytningen.

»Men vi får da så allesammen nun ny gårde,« udbrød Bodil, der straks var blevet begejstret ved tanken om et fint og splinternyt hjem.

Bo i en nybygget gård måtte da være noget ganske andet end de gamle kasser, de nu måtte nøjes med her. Ganske vist kunne det være kedeligt nok, at de skulle ligge allerlængst ude, men den nye gård vejede alligevel den ulempe op.

Morten var glad for at høre, at Bodils tanker her faldt sammen med hans og håbede, at det nye hjem måtte bringe ham den lykke, som det gamle syntes at ville nægte ham.

Klavs Sværke sad en stund tavs. Det havde gjort et stærkt indtryk på ham, at alle hans børn skulle blive udflyttere. Mon det skulle tages som et varsel om, at hans slægt ikke mere skulle stå samlet i de førendes kreds?

Nu blev de som splittet for alle vinde, og som sammenholdet i bymandslavet efter fællesskabets ophævelse ville blive løsere og få mindre betydning, således ville det måske også gå indenfor familierne. Efterhånden som kredsene udvidedes, og rammerne ligesom blev større, ville båndene her rimeligvis også slappes, og slægternes sammenhold blive for intet at regne.

Men kun over hans lig gik vejen bort fra den gamle slægtsgård, hvor han og hans forfædre havde samlet familiens og byens tøjler i deres hænder.

»Ja, jeg kunne junne sige noget til, selv om I tager bort fra byen,« sagde han henvendt til døtrene, »men du, Mordin, ved, hvad jeg sagde, førend jeg afstod gården.«

»Ja —.«

Morten trak på det.

»Ja, du ved, jeg sagde, at jorden fik du gøre med, som du ville, men gården måtte du lade stå, så længe mine øjne var åbne.«

Morten så imod sædvane urolig og ængstelig op.

»Men når jeg nu har trukket mig til at få den allerbagerste jord — —.«

»Ja, du får selv om, vun du vil klare dig ud af det hele.«

»Men I vil vel danne forlange, at vi skal blive boende her, når vi har al vor jord over en halv mil borte!« råbte Bodil med gnistrende øjne.

Ved at høre om den gamles modstand kaldtes al hendes arrigskab til live.

Klavs Sværke sad, som han ikke ænsede hende.

»Jeg forlanger, at Mordin holder, hvad han har lovet, og her vil jeg være, indtil jeg lukker mine øjne,« sagde han så langsomt, men fast. »I kan så bestemme, om jeg skal blive den sidste Sværke, der skal bæres ud fra den gamle Sværkegård.«

Da Morten Sværke havde taget udskiftningstanken op og begyndte at arbejde for at føre den frem i sin hjemby, havde han drømt om at blive en af de første, der kunne få sin jord i den rette drift og få hele ejendommen til at stå som mønsterbrug, men alt blev helt anderledes og langt sværere, end han nogensinde havde tænkt sig.

Stejlt og ubønhørligt holdt faderen på sit, at så længe han levede, måtte der ikke ske nogen forandring med gården. Han ville ikke bort fra byen, og alt skulle gå i den sædvanlige dont. Mortens tilbud om at holde en pige til at passe ham, så han kunne blive på den gamle gård, mens de andre flyttede ud på den ny, når den en gang blev færdig, var der heller ikke tale om, at han ville høre.

»Jeg skanne bo i en fraflyttet gård,« erklærede den gamle. »Det ville jo så være, som man lå i et hus, og som indsidder vil jænne ende mine sidste dage.«

I en gård havde han for første gang set dagens lys, og i en gård skulle det også slukkes for ham. Overfor det var der intet at stille op. Her hjalp hverken Mortens henstillinger eller Bodils raseri.

»Gården har jeg overladt dig på den betingelse, at det hele skal blive i den vante gænge, og vil Inne respektere den, kan overtagelsen gå tilbage,« sagde han en dag. »Jeg er rede til at tage fat igen, hvis det skal være, og hvad jænne selv kan magte, kan jeg nok få andre til at hjælpe mig med. Jeg har flere børn, der ænne er kommet i vej, og der er nok et af dem, som vil gå ind på de betingelser, jeg har stillet, hvis I melder fra.«

Her stod han, og her veg han ikke. Tilsidst måtte Morten også opgive håbet om at få den ønskede tilladelse og se at indrette

sig på at lade det hele blive, som det var. En hård og vanskelig tid var dermed inde. At drive det store, langt bortliggende areal, som han havde tænkt sig, var ham ikke muligt. Besværligt var det at færdes på de usle veje, og tidsspilde blev der på alle ledder og kanter.

Når alt gik ham hårdest imod, og det var som hvert et sund til fremgang var lukket, så han blot måtte stå og stampe på stedet uden at øjne nogen mulighed for at komme videre, kunne der skyde en afmægtig harme op i ham imod faderen, der satte som en bom for alle fremskridt.

Men sjældent ret længe lod han de forbitrede tanker have råderum, så sejrede hans medfødte retfærdighedssans over det andet, og han måtte indrømme, at han i og for sig intet havde at bebrejde sin fader. Han kendte vilkårene, da han overtog gården, og ville han ikke gået ind på betingelserne, kunne han ladet være. Der var ingen, som havde tvunget ham dertil.

Men var det end svært og vanskeligt for ham med driften ude omkring, blev alt dog dobbelt svært for ham vedrørende det indvendige, fordi han havde så dårlig en medhjælp i Bodil. Den ubegribelige rus, han for en tid havde været hildet i, var forlængst dunstet bort, og nu havde han kun en ram smag og alle efterveerne tilbage.

At Bodil var både doven og sjusket, kunne han ikke længer holde skjult. Det så enhver, som til daglig kom i gården, og at hun var en ødsel og ligegyldig husmoder, havde han til overmål fået at føle.

Såvidt det havde været ham muligt, havde han fra først af stadig søgt at dække over hendes dårlige sider, men i længden formåede han det ikke, og hidsig og selvklog som hun var, tålte hun ikke, der blev rettet på hende; og mærkede hun, at Morten i stilhed ville ændre et eller andet, så det kunne tage sig ud til hendes fordel, kunne hun få i sinde at lægge skavanken yderligere blot for derved at håne og såre ham.

»I monne retninger er Boel som en djævel i menneskeskikkelse,« sagde Karen Stang en dag til søsteren, »men hun forstår jo at te sig, når hun vil.«

»Ja, hvis det passer hende, kan hun jo føre sig som den bedste og belægge sine ord, så de slår an,« sagde Else Galle, »og skal

hun have gilde eller der kommer nun i besøg, så kan hun jo dække op, så ingen af vos andre kan gøre det bedre.«

Karen Stang nikkede. Igennem det nære naboskab vidste hun god besked med, hvorledes Bodil i en fart kunne få ordnet sig selv og huset, hvis hun ville, og når hun havde pyntet sig, kunne ikke mange unge piger måle sig med hende. Frisk og næsten dårende skøn var hun endnu, og øjnene strålede stadig i al deres farlige glans.

Var hun med Morten i Nykøbing, vendte ikke sjældent køb-stadsfolk sig for at se efter hende, og med en vis stolthed kunne han da ikke undgå at lægge mærke til, at hun førte sig så godt som nogen af de fine madammer.

Men han led ikke at høre hende snakke op med butikssvendene. Uden egentlig at kunne sige hende noget på, kom der dog noget frem hos hende, som mindede ham om, da han første gang var sammen med hende oppe i Skyttens stadsstue.

En tidlig morgenstund længe før dag var Morten Sværke og begge karlene på vej ud til den yderste af markerne. Der var endnu frost i luften, og den bidende, skarpe vind sved i deres ansigter og trængte igennem deres slidte skindpelse og de to par gamle lærredsbukser, hver havde på. Inden de kørte hjemmefra, havde karlene også overfor hinanden brumlet noget om, at det var så tidlig både på dagen og årstiden at begynde med markarbejdet, men de turde ikke komme frem med noget, når deres husbond hørte det. De havde kun at tie og gøre, som de blev budt.

Ude på markstykket, som Sværken havde trukket sig til at få, fandtes ingen pile, så ris og stavrer til gærdelukningen, som de skulle i gang med, måtte de bringe med sig hjemme fra byen. Vognene havde de læsset om aftenen, så de kunne være parat til at køre, så snart de havde fået davre. Det gjaldt om at være tidlig på færde både på den ene og anden måde. Blev der ikke begyndt ude i marken, når det første daggry var at skimte, ville arbejdstiden blive for kort, og de ville få udrettet altfor lidt af det meget, der ventede. Både hen- og hjemkørslen måtte derfor altid finde sted i mulm og mørke, og køreturene på de elendige veje blev derved endnu besværligere, end de var i forvejen.

Morten Sværke kendte også godt nok alt dette, men hvor nødig

han end ville udsætte heste og vogne for mere overlast, end han var tvungen til, kunne han dog ikke tage sig tid til at afvente dagens komme og heller ikke køre fra arbejdet, mens det var lyst. De måtte af sted næsten inden andre mennesker var oppe, og hjem kom de ikke før et godt stykke ud på aftenen. Arbejdet på Sværkegården havde altid været strengt, men nu var det værre end nogensinde.

Morten Sværke sled som for to, men alligevel foreslog det kun så lidt. Den lange afstand mellem gård og avling slugte altfor meget af den kostbare tid og besværliggjorde alt på mangfoldige områder.

For at spare på hestene gik både Sværken og karlene altid ved siden af vognene, når de havde læs, og med deres store træsko trådte de tungt i det halvfrosne pløre. Hestene skridtede kun langsomt af sted, og skønt læssene var meget små, døjede de dog med at slæbe deres byrde. Trods den forsigtige kørsel knagede det stærkt i de dårlige pindevogne, særlig hver gang de skrumpede ned i et af de mange dybe huller. Mændene søgte omhyggeligt at lede køretøjerne udenom de mest bundløse steder, men hvor megen forsigtighed, der end udvist, tog det dog hårdt både på vogne og seletøj.

Pludselig hørte Morten Sværke et højt bras bag sig. Det var forakslen og et af hjulene på den anden vogn, der knækkede sammen. Ved det stærke sæt snublede den fjermer hest og blev liggende uden at kunne rejse sig.

Sværken standsede sine heste og kom hurtigt til.

»Men kan du kas ænne røre dig!« tordnede han henimod karlen, der rådvild og forskrækket blev stående uden rigtig at vide, hvor han skulle tage fat.

Forfjamsket sprang karlen frem og gav sig til at ruske hesten i hovedtøjet, så hageremmen knækkede. En knaldende lussing fra Morten Sværkes stærke hånd ramte ham i samme nu.«

»Har man da kendt mage til kvæg!«

Sværken vidste godt, at karlen tildels var uskyldig i det skete, men han trængte til at få afløb for det oprør, han var i. Ikke alene var det et tab med den søndrede vogn, men også spildet af tiden måtte der regnes med. Nu lå ris og staver der paa vejen og skulle læses om, og vognen slæbes hjem for at repareres. Det

ville tage et stort skår i dagen, før alt kom i orden, og det var tredje gang i denne måned, de havde været ude for noget lignende.

Hvordan skulle dog alt det ende for ham? Han ville være foran med sit arbejde, men han blev bagefter, og det var, som mødte der ham forhindringer og besværligheder både i stort og småt.

Allerværst var det dog nu med hesten, den havde slået et stort hul på det ene knæ, og kun med meget besvær fik de den stablet på benene.

»Ja, nu får I så selv køre ud på bagmarken, og I begynder så at slå stavre ned langs den vestre side,« bød Sværken kort, idet han lod sin hånd beroligende glide henover den stærkt rystende hest.

Karlene mumlede et ja og skyndte sig henimod det andet køretøj, medens Morten begyndte hjemturen. Inde i ham arbejdede det stærkt. Uheld og tidsspilde knugede hårdt på hans sind, og det ærgrede ham tillige, at han havde slået karlen, som i grunden ikke havde forbrudt sig. At vognen var gået i stykker, kunne ikke lægges nogen særlig til last, og det var noget, som også kunne hændt for ham selv; men det havde irret ham yderligere op at se karlen bagefter tage så klodset og ubehjælpsomt på det hele.

Men derfor skulle han alligevel ikke have slået. Selv om han nok havde husbondsret til at tugte sine tjenere og også ved forskellige lejligheder benyttede sig deraf, så led han dog ikke, det skulle kunne siges om ham, at han pryglede løs ved den mindste anledning. En husbond burde også kunne få sine folk til at lyde uden at svinge pisken altfor stærkt over deres hoveder, men som så meget andet knugede hans sind, havde han her uden betænkning ladet hånden falde. Nogen bebrejdelse ville der heller ikke derfor blive rettet imod ham, og nu var det sket og kunne ikke gøres om, så det hjalp ikke vedblivende at plage sig med den begivenhed. Der var også nok foruden.

Da Sværken kom hjem, lå Bodil endnu i sengen. Med en ilter bevægelse rev han alkovedøren op.

»Det er dog osse forskrækkeligt at du bliver ved at ligge her så langt hen på dagen!«

Bodil åbnede øjnene halvt.

»Når jænne er rask, skal jeg vel ænne jages ud af sengen.«

»Ænne rask! Ja, den vise plejer du jo at synge hver morgen!«
Hun hævede hovedet lidt.

»Når man osse hver nat skal ligge og slås med alle de unger, er det vel heller ænne så underligt, at man kan blive træt og dårlig.«

»Men alt det med børnene er vel ænne mere for dig end for de fleste andre koner.«

Bodil drejede sig med et rask kast om på den anden side.

»Vun andre har det, kommer ænne mig ved! Jeg ved bare, at når man altid skal give patte og være frugtsommelig, så kan man nok trænge til et øjeblikks ro.«

Morten Sværke huggede atter døren i. Det var ikke første gang, han var slynget børnene og alt, hvad dermed stod i forbindelse i synet, og når det kom dertil, havde han gerne ikke mere at sige. At det var svært med alle de mange børn, skulle han være den første til at indrømme, og bekosteligt var det at få født og opdraget sådan en flok, som han nu havde; men når folk først var gift, måtte de tage det tal, der var bestemt for dem, og en kone skulle dog vel ikke lade sin mand noget høre i så henseende.

Men i den retning var der ikke spor af sømmelighedsfølelse i Bodil, og ganske ublufærdig kunne hun få i sinde at sige, hvad der ellers kun var forbeholdt mændene. Hvor stærkt det end kogte i ham over al den slags, tav han dog for det meste hertil.

Deres ægteskabelige forhold harmede det ham at lægge blot for andre, og drøfte det på den vis med Bodil kunne han heller ikke.

»Men nu har jeg aldrig kendt mage til tøs!« Sværken greb hende med et hårdt tag om armen. »Skal du kas stå her og sjokke i davregryden!«

Den lille gav sig straks til at skrige i vilden sky, og Bodil kom med det samme farende på bare ben og i den bare særk.

»Kan du kas ænne lade det stakkels barn i fred!«

»Skal hun kas have lov at stå der og trine i potten?«

»Å, den gamle gryde har smænne taget nun skade af det!«

»Nej, men det er vel da noget forbandet svineri!«

»Potten kan vel vaskes igen og være lige god for det,« rasede Bodil videre, »og du skanne komme her og kyse livet af sån et bitte barn.«

»Pigen er stor nok til at vide, at hun skal holde sig fra den slags, og hvis hunne ved det, så er denne for tidlig, hun får det lært.«

»Men du skal ænne bryde dig om sån at hegle ned på mine børn,« hvædede Bodil.

»Dine børn er vel osse mine, skulle jeg mene,« afbrød Morten Sværke. »Og en får har dog retten til at tugte børnene — og nu ser du at holde pigen fra gryden, hvis dunne vil have, at jeg en anden gang skal hegle hende lidt mere, end jeg har gjort i dag.«

Den lille var straks løbet hen til moderen, der med det samme begyndte at kæle for hende.

»Dit stakkels lille skind! Nu skal mor blæse, hvor får har taget — —«

Sværken kunne høre, der var nogen ude i gården og skyndte sig at komme af sted for ikke at få fremmede ind. Det var Jens Stang, der ville låne en rebvogn, da de skulle have snoet reb, og deres egen volpe ikke var i orden.

»Vil dunne med ind og drikke en gang?« spurgte Morten, da de havde fået vognen frem.

»Nej — jeg tror, jeg vil heller af sted med det samme,« svarede Jens, »for Karne er altid så ajallet efter at få vos i gang, når der er sån noget, der skal gøres.«

»Det er osse en god vane, ænne at gå og drysse tiden bort,« sagde Sværken, imens tankerne gik ind til Bodil og alt det arbejde, som der ventede på at blive taget under behandling.

Lidt efter sagde Stangen farvel. Morten følte det helt underligt, at svogeren ikke så meget som havde fået et krus øl, men da denne straks havde givet afslag på indbydelsen, ville han ikke bede ham tiere. I grunden var det ham også en lettelse, at Jens Stang ikke kom ind og fik set, hvordan Bodil og børnene så ud, og som hun var stemt før, havde det vel heller ikke passet hende at sætte noget frem.

Han jagede et par høns ud fra loen og gik så om bag laden for at hente et stykke træ. På vejen derom mødte han Maren.

Hun vendte ansigtet halvt til den anden side, da hun gik forbi, men han så dog straks, at hendes øjne var røde og ophovnede af gråd.

»Hvad er der på færde?« spurgte han.

»Ænne noget,« hviskede hun forskrækket.

»Ænne noget! — Brøler du da for ingenting?«

Maren stod med ryggen imod faderen, men han kunne se, det trak i hendes skuldre. Med et fast tag drejede han hende om imod sig.

»Vil du nu sige, hvad der er i vejen.«

»Mor har slået mig!« brast det fortvivlet ud af barnet.

»Hvorfor har hun det?«

»Å — det er for mit hoved — —«

»Dit hoved?« gentog Sværken, da ordene kvaltes i hendes stærke hulken. »Hvad er der vel med det?«

»Å — det gør så ondt, og så klete jeg mig — og så slog hun, fordi jeg græd, da hun tog mig i håret,« kom det i stammende og afbrudte sætninger.

»Tag din hue af,« bød Sværken, og rystende efterkom hun budet.

Han bøjede sig lidt ned, men blev stående næsten som lamslået ved synet af den forfatning, som det ulykkelige barns hoved var i. Det meste af håret var klistret sammen i en indfiltret masse, der vrimlede af lus, og hovedbunden var som et eneste blodigt skurvsår.

At børn og særlig småpiger havde utøj i hovedet, var noget ganske almindeligt, og både han og hans søskende havde også været lusede, mens de gik i skole, men noget så frygteligt som her, havde han aldrig i sit liv set mage til. En dyb medlidenhed med det stakkeis barn steg uvilkårlig op i ham, og hun kom pludselig til at stå ham langt nærmere end nogensinde før.

Så lidt havde han taget sig af den lille pige, og så uænsset var hun gået ham forbi, så han knap nok vidste andet om hende, end at hun lignede sin moder både i sind og i skind. Køn var hun ikke, og stille og sky havde hun altid trukket sig tilbage og uden at kny taget imod alt, hvad der blev hende budt.

Siden moderens død og efter at de mange små halvsøstre havde begyndt at komme til gårds, havde hun fået det endnu værre

end drengene. Var Bodil end ond ved alle stedbørnene, slap brødrene og særlig de to ældste lettest over det, da de så godt som ikke opholdt sig inde, undtagen når de sov og spiste; men Maren var helt og fuldt i stedmoderens vold, og hende kunne hun pine og plage på mange forskellige måder.

At hun såvel som drengene hungrede efter at høre et kærligt ord, havde den lille intet at fortælle om, men tvunget af faderen måtte hun rykke ud med en del om de legemlige lidelser, de havde gennemgået under stedmoderens hårde hånd.

Den eneste, der foruden farfaderen viste børnene lidt venlighed, var førpigen Malene, men kun i smug turde de ty til hende. Mærkede Bodil, at børnene søgte tilhold hos andre, skulle det nok komme til at give sviende bagslag på lignende vis, som da Klavs Sværke gav dem sine sigtebrødsskorper.

Stærkt skælvende aflagde Maren sin beretning. Når faderen bød hende svare på det, han spurgte om, kunne hun ikke tie, og af frygt for stedmoderen turde hun næsten ikke fortælle, større kval kunne et barn omtrent ikke udsættes for.

Som altid arbejdede Morten Sværkes tanker hurtigt, og i løbet af få øjeblikke havde han som i en sum samlet sin lille piges lidelseshistorie. Han så også, hvor tynd og mager hun var. Det havde han aldrig lagt mærke til før, og for et kort nu så han som gennem Marens tåreblændede øjne Birte for sig. Tålmodig og stille, som hun havde vandret om ved hans side, så han hende, og det var, som bad hun om nåde for sit ulykkelige barn.

Sværken strøg sig med hånden henover panden, som ville han stryge alle tunge tanker bort. Forøvrigt var det ikke første gang, han i de senere tider havde set Birtes uskønne skikkelse for sit indre øje. Under Bodils ligegyldighed og dovenskab var mangt et suk gledet over hans læber ved tanken om hende, som han ikke stort havde regnet med, mens hun levede, men som han hårdt måtte savne, da hun var borte.

Men havde han tidligere set hende som den dygtige styrer af sit hus og hjem, så måtte han nu se hende som sit barns moder, der i sin tavse nød anklagede ham, fordi han havde skærmet hendes uskyldige børn så dårligt.

Morten Sværke lod igen sin hånd fare hen over ansigtet. Det var ellers ikke skik at blive bevæget, og han havde heller ikke

i sinde at falde hen til rørelse, men ret skulle være ret, og her var sket barnet blodig uret, så det kunne han ikke rolig se på. Her måtte han træde op for at værgе det imod videre overlast.

»Nu kan du komme med mig,« sagde han, idet han tog den rystende pige ved hånden.

Med en ejendommelig følelse mærkede han hendes små, kolde fingre imod sine. Det var vistnok første gang, hun fulgtes med ham. Han mindedes aldrig nogensinde at have givet sig af med hende. Da hun var ganske lille, havde hun været hos moderen, og efter Birtes død havde han kun haft øje for Bodil, indtil han så atter havde fået sit vante, klare blik tilbage; men da var der så meget andet både ude og hjemme, som havde kaldt på hans tanker, og Maren var da så godt som blevet borte for ham. Men nu var han blevet mindet om hendes tilværelse, og nu ville han ikke skyde hende fra sig. Havde hun ingen moder at holde sig til, skulle hun dog vide, at hun havde en fader, og kunne han end ikke skænke hende nogen kærlighed, ville han ikke undlade at yde hende retfærdighed.

Ved at se Morten Sværke træde ind i stuen med Maren ved hånden, kom der noget eget flakkende i Bodils blik, og hun fik uvilkårlig en fornemmelse af, at her gik det ikke at tirre ham videre.

»Du sagde i morges, at jeg skulle ænne befatte mig med at røre dine børn,« sagde han i denne egne dæmpede, men dog så truende tone, der vidnede om det oprør, hans sind var i, »der kunne vist være mere grund for mig til at sige, at du skulle lade mine i fred, og i hvert fald kan det siges, at du har vist dig her, som var der hverken skam eller samvittighed i dig.«

Han tog Marens hue af og bøjede hendes blodiglevende hoved lidt frem.

»Et syn som dette kan jo få en til at grue, og når du har kunnet lade barnet gå sån om, skulle man jo tro, du havde i sinde at pine livet af det.«

Han satte atter huen tilbage på den lilles hoved, og med rystende fingre bandt hun de trevlede bånd fast under hagen.

»At du skulle sørge for at få hende rensset, var vel det mindste, man kunne forlange,« vedblev han, »men som det har været Marne en pine, inden det er kommet så vidt, så ville det vel blive

endnu værre for hende at slippe igennem, hvis hun skulle under din behandling, så jeg må derfor til stor skam for vos allesammen se at få andre til at tage sig af hende nu.«

Bodil sad stiv og ubevægelig og uden at prøve på at få indført et ord. Rase op, som hun plejede, turde hun ikke i øjeblikket og valgte derfor at sidde, som kom sagen hende ikke det mindste ved. En anden gang, når lejlighed gaves, kunne hun så nok betale det hele tilbage med klingende mønt.

»Kom så med hen til faster Else,« bød Sværken derpå Maren, som heller end gerne fulgte med til Gallegården.

Besøge en af fastrene hørte til hendes største glæder, men hendes stakkels hoved værkede endnu, så hun kunne ikke være så glad, som hun ellers plejede, når hun skulle af sted.

For Morten Sværke var det en bitter vej at drage. At han skulle føre sin datter bort fra hjemmet for at få rensset hendes lusede hoved, var en dyb ydmygelse for ham. Beskere snaps kunne han ikke godt komme til at tømme i den henseende, men han måtte gøre det. Han kunne ikke forsvare at overlade det arme barn til Bodils behandling. Maren burde skånes for unødige lidelser. Slem nok kunne det blive for hende selv under en lempelig hånd, men efter det, han nu havde hørt og set, vidste han, at blev hun undergivet stedmoderen, ville frygtelige kvaler være hende vis. Og nu havde hun fået nok, nu fik han tage sit.

Morten Sværke traf begge søstre inde i hverdagsstuen. Grete opholdt sig stadig hos Else, og hver for sig havde de haft flere friere, men hverken mændene eller kårene havde kunnet friste dem til at foretage nogen forandring.

»Ja, jeg kommer i et underligt ærinde,« sagde Sværken straks. »Jeg er her for at høre, om Marne må være her en lille tid, og om I så vil tage jer af dette her.«

Han tog som hjemme huen af barnet.

»Men Gud fri vos vel!« udbrød Else Galle ved synet af Marens hoved.

Det var ellers kun sjældent, hun brugte den slags ord, men hvad hun så her, fyldte hende med forfærdelse.

»Ja, det er grusomt,« sagde Sværken, »jeg har først set det i dag og bestemte så straks at gå til dig. Det kunne jo æls tilfalde en anden at rense barnet, men du forstår nok, at når det er kom-

met så vidt, så er denne godt at vide, hvad der kan følge efter, så jeg venne udsætte hende for mere af den slags.«

Else Galle tog Maren ved hånden.

»Jeg skal nok sørge for hende, men når du mener, hun skal være hos mig en tid, tror du så æls ænne, det er bedre, at jeg beholder hende med det samme?«

»Hvis du vil have Marne, kan der junne times hende noget bedre,« svarede Sværken, »og det ville være meget forkert af mig, hvis jeg sagde nej til sån et tilbud.«

»Jeg har forresten osse før tænkt på at få hende herhen,« sagde Else lidt efter, »for når jeg kun har det ene barn, kan jeg nok føde et til, og Mads kan have godt af at få en legekammerat.«

»Og Marne kan have godt af at komme i andre hænder,« indskød Grete.

»Ja, det kan hun,« gentog Sværken, »og jeg tænker så, at hun vil stille sig, så inne skal komme til at fortryde jer godhed.«

Else Galle strøg broderdatteren hen over den magre, grålige kind.

»Marne har altid været en god pige, og hun ligner sin mor som den ene dråbe vand den anden, så det skal nok komme til at gå med vos.«

Barnet stak stille sin anden hånd ind i fasterens. Det var så vidunderligt, at hun altid måtte blive her på Gallegården og ikke mere skulle hjem til stedmoderen. Men ikke et ord havde hun at sige; kun øjnene talte, og både faderen og de to fastre forstod også deres tavse sprog.

»At der er meget strikt for mig i det med Marne, behøver jeg vel æls ænne at sige,« sagde Sværken lidt senere, da han var ene med Else, »og kan jeg blive fri for at snakke nærmere om det, ser jeg det helst.«

»Du behøver ænne at give nun forklaring hverken over det ene eller det andet,« svarede hun, »og hvad dette her angår, så siger jeg kun, at jeg har lyst til at have Marne, og anledningen til, at hun kom, får ingen fremmede at vide.«

»Ja, så siger jeg tak både for det første og det sidste,« sagde Sværken, »og lad vos så håbe på, at vor familie altid må kunne holde lidt sammen i fremtiden, sån som vi ved, hun har gjort det i gamle dage.«

Else Galle nikkede. Hun vidste nok, hvad slægtskabet betød for hende. Endnu følte hun sig som Sværkedatteren, og nu var så en anden datter fra Sværkegården ført ind her som legesøster til hendes eneste søn. De to stilfærdige søskendebørn ville sikkert komme godt ud af det med hinanden nu som små og siden, når de blev voksne, kunne de passende få Gallegården efter hende. Så var der også herigennem taget hensyn til familien.

Morten Sværke havde været oppe i præstegården, hvor der var holdt kvartalsmøde i fattigkomiteen, og da han kom hjem, gik han ind i svinestien for at se til en so, der lige havde fået grise. Det var ellers Malenes arbejde at passe svinene såvel som malkekøer og ungkvæg, og hun udførte det også upåklageligt, men Sværken led alligevel at have et øje med det hele.

På nær hestene var alle kreaturerne pasning overladt til fruentimmerne, og det var kun meget få mænd, som tog sig noget af de andre husdyr: Køer og kalve, svin og får for ikke at tale om småkræet var det under mændenes værdighed at beskæftige sig med, men Morten Sværke havde dog nu nøje rede på mange forskellige ting, som gårdmændene i almindelighed ikke havde noget kendskab til. Han vidste både, hvor gamle køerne var, og hvornår de skulle kælte, ligesom han kendte, om de var gode malkere, der gav noget i spanden og ordentlig fløde på mælken.

Han var også en af de få bønder, som havde en griseso, så han kunne holde sin egen svinebestand vedlige og en gang imellem sælge et par smågrise til andre. Ligeledes begyndte han at lægge sig lidt efter fedning af kreaturer, da fedekvæget nu var i temmelig god pris.

Klavs Sværke havde set Morten gå over i svinestien og kom lidt senere ind til ham.

»Nå — så her står du og roder!« udbrød han ved at se sønnen strø under grisene.

»Ja, smågrisene kan jo have godt af at ligge lidt rent.«

»Jamen alt det skulle vel fruentimmerne æls nok kunne tage sig af.«

»Ja — men det kan da heller ænne skade mig at smække en byre strøelse ind i en svinesti.«

»Skade — nej, det kan vel ænne skade, men det skulle heller ænne være nødvendigt for en bonde at tage sig noget af den slags.«

Det harmede og krænkede den gamle at se sin eftermand udføre så ringe et stykke fruentimmerarbejde. Det havde aldrig været Sværkernes skik at nedværdige sig til sligt.

»Og det var heller alre nødvendigt for mandfolkene at tage sig noget af de ting hverken i din moders eller Bærdes dage,« føjede han bittert til.

Morten drog vejret dybt. Nej, mens moderen og Birte levede, gik alt her sin vante gang uden ham, men senere havde der været brug for hans omsorg tiltrods for Malenes gode vilje. Bodil rørte jo aldrig sin hånd til noget ude, så derfor havde han i tidens løb begyndt at tage vare på besætningen.

Og her faldt det ham heller ikke vanskeligt at finde tilfredsstillelse ved at udføre en del af det, der ellers var konens gerning. Det interesserede ham at følge dyrenes vækst, og det glædede ham at lægge mærke til deres gode egenskaber.

Med jorden sled han af karsken bælg og håbede en gang at høste lønnen for al sin møje, og i arbejdet ude på markerne og i omsorgen for sine kreaturer havde han trods sliddet alligevel nogle af sine bedste timer. Kom han indenfor hjemmets mure, forbitredes hans sind stadig af mangfoldige ting. Ringere blev det her på alle områder, og hvordan han så end sled og indrettede det hele, gik det alligevel stærkt tilbage på Sværkegården i disse år.

Til brødkorn og malt brugtes mere end nogensinde før, og større indslagtinger måtte der også til. Det var slet ikke få tønder korn, som alt det drejede sig om mellem år og dag, og hårdt brug havde der været for de specier, som disse kunne have indbragt, hvis de var blevet solgt i stedet for så at sige gå til spilde.

Og skatter og andre udgifter var store, og bestandig var der flere og flere ting, som skulle købes. I Birtes tid havde de kun omsat nogle få dalere om året, nu steg forbruget af købmandsvarer til flere gange det dobbelte, og for hver gang de kom til Nykøbing, blev regningerne større og større.

Kaffe og the og sukker forlangte Bodil altid ind, og nogle få

lod, som Birte havde kunnet holde hus med i lange tider, foreslog slet intet til hende. Fik hun ikke en hel fjerding, kunne hun blive rasende, og enkelte gange måtte han gå op til et halvt pund for at få så nogenlunde fred.

Og endda havde de aldrig noget i huset. Knappt var det købt, før det også var brugt. Til kramvarer gik der ligeledes en utrolig masse penge. Bodil og hendes mange småpiger skulle have megen stads, og købetøj var en dyr artikel.

Så vidt Sværken kunne, søgte han at holde igen overfor alle disse udgifter, så de ikke helt skulle slå grunden bort under ham, men Bodil havde en mærkelig evne både til at lokke og true, så hun enten med det gode eller det onde kunne få sin vilje, og pengene smuldrede derfor bort mellem hænderne på ham, hvor meget han end strittede imod for at holde dem fast.

Og intet blev der spundet eller lagt til side hverken i klædekister eller himmelseng, dårligt nok blev det daglige forbrug holdt vedlige, så alt tegnede sort i sort for fremtiden. Skulle der fortsættes ret længe på den vis, kunne han vente at se sig som en meget fattig mand.

Efter at Sværken var færdig hos grisene, kom han ind i køkkenet. Her stod lillepigen og skyllede nogle bleer i opvaskerballien.

»Hvad fanden er det for noget svineri!« tordnede han imod pigen. »Skal du kas gnide klude i tovvandsballen, som der så siden skal toes både bötter og potter i.«

»Vor mor har sat mig til at bruge ballen her,« forsvarede pigen sig med.

»Jamen det svineri vil jænne vide noget af at sige, og vi har vel osse altid haft et gammelt hånde til alt det kludeskidt.«

»Men den gamle balle er gået i stykker. — —«

»Ja, gået i stykker — det er osse en sædvanlig vise! Al ting skal slås sønder og sammen og ødes her i dette hus. — Men nu har du at tage en anden ting til det kludevæsen, og Gud hjælpe dig, hvis du nunsinde rører tovvandsballen til den slags.«

»Jamen, hvad skal jeg da så bruge?« klynkede pigen.

»Du kan tage den gamle spand, som greben er gået af ved den ene side.«

Sværken fik i det samme øje på Malene og Kristen, der stod

inde i skorstensrummet foran arneilden. Drengens skjorte var smøget ned til bæltstedet, og hun var ved at gnide hans ryg med lidt svinefedt.

Med et mørkt blik betragtede faderen den magre, spidsskuldrede drengekrop. Kristen var ikke stor og stærk som de to ældste brødre, men lille og spinkel af vækst, og ængstelig og forknytt af væsen mindede han meget om morbroderen, Jens Stang. Altid harmede det Sværken at se ham så forsagt og bange, og for at komme det jammerlige klynkeri til livs straffede han ham ikke sjældent. Drengen græd så sine modige tårer, hvad der påny kaldte faderens vrede frem. Han foragtede disse snøftende sjæle, der fik vand i øjnene for ingen ting, og hans børn og særlig drengene skulle opdrages til stærke, hårdføre naturer og hærdes både til legem og sjæl, og når nu Kristen slægtede moderens stillestående og klynkvorne broder på, måtte han holdes i ørene for ikke at blive helt som Stangen.

»Nå — hvad er der nu i vejen?« spurgte Sværken straks ind i skorstenen.

»Kresten har så ondt i sine sider,« svarede Malene.

»Ja, han er jo altid dårlig et eller andet sted.«

»Ja — han har nu ingen god helsen,« sagde Malene spagfærdigt undskyldende.

»Ja, og så er han en pibehas, der jamrer sig, så snart der er en bitte i vejen.«

Malenes hånd gled fast, men alligevel som kærtegnende ned over drengens ryg.

»Jeg tror, han har skræver,« sagde hun så, »kas det var bedst, om der blev læst over ham.«

»Det var vel bedre, om han blev rigtig strøget.«

Morten Sværke var nok overtroisk og mente også, at både signen og målen og læsen kunne hjælpe for adskillige dårligheder, men der var alligevel noget i hans skarpe fornuft, der sagde ham, at strygningen, som det mest håndgribelige, ville være det bedste.

»Skulle der kas så ænne snakkes med den gamle Husar-Stine?« blev Malene ved.

Hun så, at drengen trængte til hjælp og ville gerne tale hans sag.

»Ja, nu får vi se,« svarede Sværken kort og gik så ind i stuen, hvor tummel og skrigende barnestemmer slog ham stærkt i møde.

Ved at se faderen søgte de ældste af småpigerne at skjule den bid hvedekage, de havde i hånden, medens de mindste åbenlyst gnavede videre på deres stykke.

»Nå — her spises nok kage,« sagde Morten Sværke om imod Bodil, på hvis hage der sad en kagekrumme, som vidnede om, at hun havde gjort sig tilgode på samme vis som børnene.

Bodil slog med nakken.

»Skulde det kas være en forbrydelse at give et par småbørn en muffel kage?«

»Der er vel heller ingen, der snakker om forbrydelse, men dette her, at der til enhver tid og udenfor mål skal stikkes et eller andet til børnene, det er en uskik og en skie vane, som både koster og er til skade for dem selv.«

»Å — man har nu aldrig hørt, at nun har taget skade af et stykke kage,« spottede Bodil, »og bekostningen må osse nok kunne overkommes på en bondegård.«

»Men lidt bekostning her og lidt der bliver altsammen til noget, og tiderne er ænne til at spøge med, så det er nødvendigt, at der bliver sparet, hvor der spares kan.«

»Ja, det ville vist både fylde og fede, hvis du kunne sælge de par hvedekorn, som børnene nu har puttet i deres mund,« blev Bodil ved som før, idet hun satte den mindste af småpigerne fra sig på bordenden.

»Vil du se at få pigen ned!« Sværken trådte truende nærmere. »Har jeg kas ænne sagt, at jænne vil vide af børnene oppe på madbordet. De skanne sidde der med deres bare ende, hvor jeg siden skal lægge mit brød!«

Bodil rev hastig den lille til sig. Når Morten Sværke var som nu, turde hun ikke trodse ham ved at lade barnet blive sidende.

»Man skulle tro, du havde i sinde at kyse livet af pigen,« hvæsedede hun blot og gav sig til at tysse på den lille, der forskrækket skreg op.

»I får allesammen lære, at bordet ænne er en siddeplads for børn,« fortsatte Sværken, »og skulle et af dem falde ned og

brække halsen, kan det være, du ville fortryde, at dunne lod dem holde sig til bænken eller gulvet.«

Oprørt forlod han stuen og gik atter ud i køkkenet.

»Kom så æls og hjælp til med noget,« bød han i forbigående Kristen.

»Ja.«

Malene tog det sidste fedt og gned rundt på drengens ryg.

Kristen krøb tættere ind til hende.

»Å — Malene — det gør så ondt!«

Han krympede sig under hendes æltende tag og begyndte at græde.

»Nej, tør nu dine øjne og vær en stor dreng,« småsnakkede hun, »æls kan din får se, du har grædt, og så bliver han vred igen. — Og nu skal vi så bare have et par strøg til, så holder vi for denne gang.«

Hun havde nu gnedet det meste fedt ind i huden og hjalp ham så skjorten på.

»Ja, nu må du så ud til din får og gør så, som han siger.«

Hun lod sin hånd glide henover hans hår og skød ham så lempeligt fra sig.

Med bøjet hoved og slæbende trin søgte Kristen ud i gården.

»Vun er det osse du går, dreng!« modtog Morten Sværke ham.

»Kan du kas ænne se at få hovedet op og ryggen rettet — og slæb så ænne benene, som var du en gammel halvfemser.«

Kristen slog forfærdet nakken tilbage.

»Og kryb så op på stænget over hakkelsehuden og se, om dænne er en hønserede. Jeg hørte en høne kagge deroppe for lidt siden.«

Sværken tænkte ellers ikke ret meget på hønsene, men skulle der være et æg at få på denne årstid, var det en stor sjældenhed, og han ville derfor ikke lade hønens varselstegn gå upåagtet hen.

Kristen skyndte sig straks af sted og kom op på halmen, der var lagt over hakkelserummet. Efter et øjeblik søgen fandt han også reden, der lå lidt nede i et hul ved den ene side. Der var tre æg i den. Det var flere, end han kunne have i hånden, når han skulle nedad stigen. Her måtte tophuen til. Han tog den gamle lænkede hue af og puttede forsigtig æggene ned i den. I

sin optagethed af fundet kom han for langt ud på halmknippet, der begyndte at glide med ham, og med et højt skrig styrtede han udover stængets kant og ned på logulvet.

Morten Sværke stod ude i gården, da han hørte skriget. Med hastige skridt kom han ind på loen. Her lå Kristen som livløs. Øjnene var lukkede, og blodet sivede ud af næse og mund. I den højre krampagtig knyttede hånd holdt han tophuen med æggene. De var alle hele.

»Kresten,« kaldte faderen med en hel anden stemme, end han ellers plejede at bruge overfor drengen, men der kom intet svar.

Sværken løsnede drengens greb om huen og tog ham op på armene. Så let han dog var! Selv om han nu lå død hen, vejede han kun så såre lidt.

Der gik som et dobbelt sting igennem Morten Sværke. Det var jo hans barn, der vel her havde slået sig ihjel. Og hele hans legem var kun som skind og ben!

Stakkels dreng! Han havde vel nok været syg, som Malene havde sagt. Syg og svag og uden kræfter — og alligevel var der fordret strengt arbejde af ham. Kanske han havde været for hård imod den svagelige stakkel og gjort ham uret, når han mente, han var kilden og doven.

Og nu skulle han vel dø. Der var liv i ham endnu, men snart ville det nok være forbi. Hvor lidt Sværken end ellers havde brudt sig om Kristen, mærkede han dog nu i denne stund, hvor svært det ville være at se den lille, uanselige svækling gå bort.

Så underligt kunne det gå ved at blive stillet overfor døden. For et kvarter siden havde han kun haft harme og uvilje tilovers for den klynkende dreng, og nu spejdede han sygt og længselsfuldt efter den svageste lille trækning, der kunne tilkendegive, at han vendte tilbage til livet.

Klavs Sværke kom ham i møde i køkkendøren.

»Men Herregud — hvad er den stakkels dreng dog kommet til?« spurgte den gamle forfærdet ved synet af Kristens blodige ansigt.

»Han er faldet ned oppe fra stænget. — Men vil Inne lukke slagbænken op?«

»Lad ham hellere komme ind hos mig — der ligger han bedre.«

Kristen blev lagt på farfaderens plads og Malene sat til at bade hans hoved med eddikevand.

»Jeg tror, han vender, han er nok kun dånet af slaget,« sagde farfaderen efter et øjeblik forløb, da åndedrættet blev lidt kraftigere.

»Ja, Gud give dog, han må komme over det,« bad Malene, og hendes bøn gav genlyd hos Morten Sværke.

Senere rørte drengen på sig og bevægede også læberne.

»Jeg hittede hønsereiden,« stammede han besværligt, »men får må ænne slå mig, fordi jeg tabte æggene. — Jeg kunne ænne gøre ved det.«

»Nej, du skal heller ænne være bange, min dreng, der er ingen, som vil gøre dig fortræd,« trøstede farfaderen og lagde beroligende sin hånd på hans pande, der først havde været kold som is, men nu var brændende hed.

Selv om Klavs Sværke nu så godt som aldrig viste børnene nogen venlighed i Bodils nærværelse, fordi han vidste, at de senere på en eller anden måde ville komme til at undgælde herfor, så ville han dog ikke her afholde sig fra at følge sit hjertes indskydelse. Skulle drengen leve, fik han tage, hvad der siden ville komme, og tog døden ham, var han befriet for al stedmoderens ondskab. Det ville måske også være det bedste, der kunne hænde den stakkels dreng, men ilde var det, at han skulle få så ond en død.

Det også ligesom rev op i alt det, der havde tynget, da hans ældste søn blev kaldt bort. Var end Søren heller kun et barn, havde det dog gjort så ondt at kaste hans grav. Han havde jo været den ældste, og det betød ikke så lidt, særlig når flokken var blevet så stor; og var der end forlængst groet græs over den lille tue oppe på kirkegården, stemte det dog den gamle med vemod, når tankerne gled tilbage til hans første barn.

Og nu lå så Kristen her, og var der end flere, som gik forud for ham, ønskede farfaderen dog alligevel ikke at se hans grav fjøjet ind imellem de mange andre deroppe på Sværkernes lejestykke.

Kristen lå lidt rolig, så fortrak han ansigtet i vild rædsel og strakte som afværgende hænderne frem for sig.

»Nu banker får mig ilejn — og det gør mor osse!«

»Nej, vist ænne nej, min dreng, lig nu bare stille.«

Klavs Sværke søgte at holde ham nede, men som en rasende slog han om sig, så faderen måtte til for at få ham lagt tilrette igen, og lidt efter faidt han mat og kraftesløs sammen.

Natten blev hård for de to mænd, og som skærende knivstik flænsede det i Morten Sværkes bryst, når han hørte drengen skringe op om sin angst for faderen og stedmoderen. At børn ubetinget skulle lyde forældrene og særlig deres fader var en lov, han fra barnsben selv var indpodet og altid havde hyldet, men denne skræk og halvvejs rædsel, der sad drengen i blodet og nu kom frem her, fandt han dog af det onde; og selv om en del kunne tilskrives feberen, som rasede i ham, blev der alligevel mere end nok at regne med.

Ligeså stærkt som Kristen viste sin angst for faderen og Bodil, ligeså klart kom også hengivenheden for farfaderen og Malene frem, og uafbrudt kredsede hans tanker om disse to ting. Om Bodil følte noget ved hans anklager eller brød sig noget om hans tilstand, nævnte hun intet om, men lod blot de andre skøtte ham, som de ville. Skiftevis lå han så hen i en tung døs eller rasede vildt op, og når han skreg i angst for de prygl, han ventede at få af faderen, kunne Morten Sværke om natten næsten ikke blive liggende i sengen, men alligevel var der ingen, der vidste, han bævede for, at døden skulle gæste hans hus.

Heller ingen kunne vide, at når den syge dreng i sine feberfantasier som kælede for de få, der havde vist ham lidt venlighed, da hungrede faderen også efter at høre et kærligt ord; men for ham som for Bodil var der kun frygten for de prygl, som Kristen ventede, de ville give ham, fordi han ikke kunne, hvad han skulle.

Aldrig havde Morten Sværke troet, at nogen nat kunne være så lang, men endelig blev det da morgen. Kristen var nu også blevet lidt roligere, og med dagens komme spirede håbet hos faderen om, at han måtte få lov at beholde ham; men endnu stod alt på det uvisse, og spændingen var langt fra taget bort.

Hen på formiddagen kom Sværken ind for at se til drengen. Han sov stadig, men af og til klynkede han i søvne og mumlede noget om æggene, som han mente, han havde slået i stykker.

»Hvis han vågner og er ved sig selv, lad ham så se de tre æg,« sagde faderen, da han havde hørt, hvilken rolle æggene nu spillede i Kristens tanker, »og kan han så siden spise noget, så lad ham få et af dem.«

Den gamle farfader, der uafbrudt holdt vagten ved sygesengen, nikkede stille frem for sig. Det glædede ham, at Morten tænkte så venligt på den stakkels dreng.

Malene så også taknemligt op på Morten Sværke. Hvis Kristen kom sig, skulle hun nok fortælle ham, at var hans fader end streng, så var han dog tillige både retfærdig og god.

Straks efter at Morten Sværke havde trukket sig til at blive udflytter, havde han bestemt, hvor den nye gård skulle ligge, og selv om han ikke kunne tage fat på byggeriet, gjorde han dog forskellige forberedelser, såvidt han kunne overkomme det. Sammen med karlene og arbejdsmanden sled han nu med at stensætte det dybe brøndhul, de havde fået gravet.

Mangfoldige timers slid havde de lagt både ved selve gravningen som for at få de store kampesten slæbt ud på marken, og ofte havde de alle ved fyraftenstid været så forasede, at de kun møjsommeligt kunne stavre fra arbejdspladsen. Men ihvad det end skulle koste, så måtte de ved siden af alt det andet se at komme igennem her.

Morten Sværke ville have brønden færdig, så den kunne stå rede til at give vand, når han en gang kunne gå i lag med at bygge. Det ville fremme meget, dersom alt dette helt og fuldt kunne være til ende.

Men som arbejdet var strengt, var det også livsfarligt, og der måtte udvises megen forsigtighed under stensætningen. Morten Sværke stod selv tilligemed karlen nede i brønden, og med spændt opmærksomhed fulgte han den store, tunge kampesten, som arbejdsmanden og førkarlen skulle hejse ned ad nogle tykke glidestænger.

»Sænk en lille kende til højre,« bød han op imod dem.

Folkene adlød straks budet, men i det samme brast tovet, og stenen styrtede ned i dybet.

I faldet brasede den mod stigen og rev de to mænd med sig.

»Å, Herre Jesus dog!«

Rædselsslagne stirrede arbejdsmanden og førkarlen ned i brønden, hvor de to andre lå som livløse i det stadig stigende vand. Sværken kom dog hurtig til sig selv.

»Fir rebet ned!« råbte han, så stærkt han kunne, til hjælperne, der forfærdede og rådvilde lå på knæ oppe ved brøndkanten uden at vide, hvad de skulle foretage sig.

Hans ordre blev hastig efterkommet, men kun med yderste besvær fik han bundet rebet fast under armen på den endnu bevidstløse karl.

»Pas på, hanne støder hovedet imod nun steder,« advarede han, idet de begyndte at trække til.

Efter megen anstrengelse fik de karlen op, og så snart de havde fået rebet løs, firede de det ned igen. Morten Sværke kunne nu næppe binde det om sig selv. Stenen havde ramt begge hans ben og særlig det venstre, så han slet ikke kunne støtte på det, men helt måtte stå på det højre, der nu også værkede, så han var en besvimelse nær. For et øjeblik var det ham, som skulle han heller lade sig synke om i vandet, der nåede ham halvt op på livet, men selvopholdelsesdriften og hans stærke viljekraft sejrede dog over de grufulde kvaler, han led, og med rystende hænder fik han rebet fastgjort, så de kunne trække til påny. Nogle sekunder senere var han også bragt i sikkerhed ovenpå jorden. Her lå karlen stadig hen uden livstegn.

»Rul ham lidt frem og tilbage — og gnid ham osse noget — og se så æls at få spændt for, så vi kan komme hjem,« hviskede Sværken med klaprende tænder.

Arbejdsmanden tog straks fat på at rulle det bevidstløse legeme, medens førkarlen begyndte at spænde hestene for. Morten Sværke lå udstrakt ved brøndkanten, og af og til sortnede det for hans øjne, men ved anspændelsen af sine sidste kræfter holdt han sig vågen og fulgte med i det, der foregik omkring ham. Til sin lettelse så han nu også, at livet lidt efter lidt vendte tilbage hos karlen. Han havde i faldet fået et slag for brystet, så han var dånnet hen med det samme, men så vidt det kunne skønnes, havde han intet brud nogen steder.

Værre var det med Sværken. Begge hans fødder var allerede svulmede op, så de var mere end dobbelt så tykke som ellers, og fra den venstre stortå sivede blodet ud igennem hans tykke, uldne hose.

Med stort besvær blev de tilskadekomne anbragt i vognen. Uheldigvis havde de ingen halmsæder med, men siddet på age-

brædt derud, så nu måtte de syge i det våde tøj ligge udstrakt på den hårde bundfjæl uden det mindste under sig.

»Stik et par græsklæmpe op, så vi kan få dem at lægge hovedet på,« kom det gispende fra Sværken, der var hvid som en kalket væg og dårlig kunne støde ordene frem.

Efter at de havde fået hver en græstørv under nakken og alle pelsene bredt henover sig, begyndte hjemturen. I det ujævne føre kom den til at tage næsten en time. Karlen jamrede sig uafbrudt, men Sværken bed pinslerne i sig, og kun en enkelt gang kom der et halvkvalt støn over hans sammenbidte læber.

Ved hjemkomsten blev både han og karlen straks bragt til sengs, og i flere dage lå de begge med høj feber. For Sværkens vedkommende var det ikke alene de legemlige pinsler, som voldte ham kvaler, men tanken om tabet og tidsspilden sled næsten endnu stærkere i ham. Når så meget arbejde trængte på, var det ham omtrent uudholdeligt at skulle ligge uvirksom hen.

En gang imellem kom et par af de nærmeste naboer eller slægtninge for at hjælpe førkarlen og arbejdsmanden, der sled som sædvanlig, men uden at komme nogen vegne, fordi der nu ingen var til at sætte dem i trit. Sværken var selvfølgelig også på en måde glad for hjælpen ude fra, men ved slige lejligheder skulle der jo dækkes op på flere måder, så den slags kostede ofte næsten mere, end det gavnede.

Og nu, mens han var bundet til sygesengen, havde han stadig Bodils ødsle og dårlige færd for øje, og rundt om ham larmede og skreg hendes småpiger op, så der til tider knap nok var ørenlyd i stuen, og øgede derved i mere end en henseende hans kvaler. Adskillige gange var det ham også, som lå alt så knugende tungt over ham, at han hverken kunne se vej eller sti foran sig.

Til alt det øvrige kom nu også frygten for, at han ikke skulle genvinde sin fulde førlighed. Fødderne var stadig opsvulmede og omtrent sorte af slaget, og der var ikke tale om, at han kunne støtte på det venstre ben. Knap nok kunne han tale, at den tunge, uldne dyne lå henover det. Både Karen Stang og Else Galle var straks kommet med nogen salve, som deres moder havde lært dem at lave, og forskellige andre husråd var også blevet anvendt, men ret megen lindring havde de ikke bragt.

Og ude i karlekammeret lå karlen mat og elendig. Hans lem-

mer var hele, men feberen havde stadig sit tag i ham, og det kolde bad og den lange køretur havde slået sig på lungerne, så hosten var ved at slide hans bryst i stykker. Først efter flere ugers sygeleje kom han så vidt, at han kunne begynde at pusle med lidt forskellige småting, men for Sværken gik der måneder, inden han kunne være oven senge. Og nu skulle han så gøre kirkegangsgilde igen. Det var Bodils ottende lille pige, der skulle døbes, og Else Gren havde lovet at holde hende over dåben.

»Når der kommer så monne børn, må de sidste sommetider nøjes med en gammel gudmoder,« smilede hun, da hun på gildesdagen havde taget sæde for bordenden for at få frokost, inden de skulle til kirke, »for så kan det sjældent forslå hverken med søstre eller broderkoner, så må der gås længere ud i leddene.«

»Men den, der får jer til gudmor, faster, skal ænne være ked af det,« sagde Morten Sværke i en varm tone.

Han havde altid sat stor pris på den gamle, milde faster, der stedse havde taget så vel imod sin slægt og søgt at glæde, hvor hun kunne. Som regel plejede de ældre koner at undslå sig for at holde et barn over dåben, men hun havde straks sagt ja, da han bad hende bære den lille. Og nu havde hun fået gift en af hans brødre ind på en god gård, og den anden gik stadig og havde sine kronede dage hjemme hos hende og Rasmus. For kort tid siden havde hun også taget en af sin datterdatters sønner over hos sig, og han skulle så senere have gården, når olde-moderen en gang ikke ville mere. Men endnu var der hverken tale om afståelse eller overtagelse. Han var jo så ganske ung, og både Else og Rasmus var raske og rørige og kunne nok regere med sagerne foreløbig. Jens var blot kommet, så der igen kunne være et ungt medlem af familien på gården.

»Det er altid så livligt med de unge, plejede vor får gerne at sige, og det holder jeg lisdan på,« sagde Else Gren, da talen faldt på Jens, »og igennem ham kan jeg osse få lidt ungdom til huse.«

Hun skar let i brødet med sin foldekniv, så hun bedre kunne komme i lag med skorpen. Skønt hun ingen tænder havde, ville hun dog ikke gerne nøjes alene med krummen. Af skorpe blev man stærk, havde hun lært som barn, og det havde hun ikke glemt endnu.

Fuld af muntre indfald var hun også, og førend de skulle til kirke, måtte Morten Sværke en omgang rundt med barnet både ude og inde. Den lille ville så blive rask til bens, og da de skulle køre, blev pigen løftet op på hestene for at blive gode venner med dyrene.

Inden de steg til vogns, trak Bodil Else Gren lidt til side.

»Jert gudbarn skal opkaldes efter jer,« hviskede hun, så de andre ikke kunne høre, hvad barnet skulle hedde, da det ikke var heldigt for den lille, hvis nogen uvedkommende fik navnet at vide, før dåben fandt sted.

»Nej, ser man det!«

Else Gren nikkede fornøjet. Det både smigrede og glædede hende, at brodersønnens barn skulle bære hendes navn.

Rasmus skulle være gudfader og køre for gudmoder og gudbarn til kirke.

»Ja, nu skal jeg nok køre rigtig småt på henturen,« lovede han, idet han satte sig tilrette på halmknippet, »for jeg kan næsten tænke, at dunne bryder dig om at gøre kirkegangsgilde altfor snart igen.«

»Nej, nu er dusinet fuldt, så må jeg have gjort min skyldighed for at more lavet,« svarede Morten Sværke, der i øjeblikket var i så godt humør, at han kunne tillade sig en lille spøg over de mange børn og de mange gilder, han havde holdt.

»Men det går kas æls med dig som med smeden, der altid gav 13 til dusinet, når han solgte træskosøm.«

»Nej, jeg vil nu helst hjælpe mig med et almindeligt dusin.«

»Nå, ja ja da — nu skal jeg gøre mit til, at dunne kommer til at dreje med hatten foreløbig.«

Rasmus trak i tømmerne, og hestene satte sig langsomt i bevægelse. Når de skulle hjemad, måtte de gerne trave ud. Så havde det ingen indflydelse på det kommende kirkegangsgilde.

Til stor fortrydelse for Else Gren forholdt den lille sig ganske rolig under hele højtideligheden. Når hun ikke græd, ville hun jo ikke komme til at synge.

»Jeg var æls lige ved at nive hende for at få hende til at skringe,« sagde den gamle ved hjemkomsten, »men så nænte jeg det ligegodt ænne ilejn.«

Barnet, der var iført Sværkegårdens fine kristentøj, en lang

kostbar dåbsdragt af silke og udstyret med sløjfer og broderier, blev efter kirketuren lagt ned i vuggen med stadsen på for senere at blive taget op og ved middagsbordet sendt rundt fra den ene til den anden, så alle kunne få lejlighed til at se, hvem det lignede.

Da pigen havde været hele omgangen rundt ved alle bordene, blev kristentøjjet taget af hende, og hun kom i en løjert, som Else Gren havde givet sammen med lidt anden gudmoderstads. I tørklædet, der havde været om tøjjet, puttede Bodil senere den store, runde gudmoderkage, der var prydet med forbogstaverne både på barnets og gudmoderens navne. Kagen var af den lækreste dej og af lidt usædvanlig størrelse. Bodil Sværke ville nok vise, at hun kunne levere en ordentlig gudmoderkage.

Så snart gæsterne havde bænket sig om bordene, kom hun ind med en lang hankekurv fyldt med store lysebrune kringler og delte en ud til mands. Jens Humles Stine, der havde holdt huen, og tre af de andre unge, der var indskrevet som faddere, fik hver en fjerdepart af en hvedekage.

Ved uddelingen så flere betydningsfuldt til hverandre.

»Det er kringler, der forslår noget,« hviskede Brodten til sin sidemand.

»Ja, og det, der er inde i, svarer nok til størrelsen,« mente Kæppen.

Alle kendte, at kun få steder fik de så lækre kringler som hos Bodil. Hun kunne lave op som ikke mange andre, og hun sparede ikke, når der skulle være gilde. Folkene kunne hun godt få i sinde at trække af, når hun fik det hoved på, og i det daglige gav hun dem ofte en slet og ringe kost; men fint og stort skulle det være ved gilderne, og huset var da også i den bedste orden.

Hendes egne og småpigernes klæder overgik så godt som alle andres, og her var købetøj både af klæde, kattun og silke. Desuden havde de fine spænder, nåle og hægter af sølv til yderligere at pynte sig med.

Forlængst var det ry kommet ud om Bodil, at hun var en doven og dårlig kone i sit hus til hverdagsbrug, men man vidste også, at hun havde sine fortrin; og som hun gik her i al sin fikse stads, endnu ung og stadig frisk og smuk og med smil både om

den lille, røde mund og i de store, strålende øjne og delte de lækre kringler ud, da glemtes meget af det dårlige, som man ellers kendte hende for. Da så man kun den kønne, kvikke værtinde i Sværkegården, hvor alt var parat til at give gæsterne et par glade dage og nætter.

Da kringlerne var delt ud, kom sødgrødsbøtterne på bordet, og alle begyndte at trække skeer og foldeknive op af lommen.

»Nej — uh ja ja da — jeg har jo glemt min ske!« lød det pludselig højt og klagende henne fra mændenes bord.

Det var den gamle Jakob Stigel, der var kommet så akavet af sted hjemme fra, så han i skyndingen ingen ske havde fået med og nu sad her hjælpeløs og ulykkelig over ikke at kunne få noget af den gode grød, dersom andre ikke ville hjælpe ham.

»Hvis ænne du kan få nun ske her, så kommer du til at låne min, når jeg er færdig,« tilbød Jens Stang, der sad ved siden af Stiglen.

»Ja, det er jo meget godt, men nu skal man jo først sidde her og glo, mens I andre hugger i jer og siden så mæssen forsluge sig for ænne at komme altfor langt bag efter, så det er ligegodt ænne, som hvis man har været med fra førstningen. — Og jeg kan da heller ænne forstå, at jeg sån kunne glemme den forskabede ske — det har dog aldrig overgået mig før.«

Bodil kom nu til og fik at vide, hvad der var i vejen.

»Å — den forlegenhed skal jeg nok hjælpe dig ud af. Du kan få min ske — jeg skal jo først spise bagefter.«

»Jøsses tak!«

Den gamle tog lettet imod tilbudet.

»Ja, det må smage nøle at komme til at spise med en fruentimmerske,« grinede Ræven.

»Ja, det må mæssen være ligeså godt som få et kys,« skogrede Holsen ovre fra den anden side.

»Ja,« Stiglen missede lidt med øjnene, »for mig i min alder kan det jo være svært rart, men havde jeg kun været tyve år, ville jeg dog nok ment, det havde været lidt tørt.«

Enhver fortærede nu husets gode mad og drikke og morede sig af hjertens lyst. I sådanne stunder var Bodil også ret i sit es, og selv om der var nok så meget ondt at sige om hende, blev hun alligevel den første i gildeslagene. For Morten Sværke var der

ligesom lidt oprejsning heri, og hvor hårdt end hendes ødselhed ved gilderne bagefter kunne komme til at svie til ham, fandt han dog som en slags trøst i dette, at hun på nogle områder kunne gøre sig gældende.

Et par dåbssalmer blev sunget over bord, da der var spist, og tavlerne til musikanterne og de fattige gik rundt. Fattigtavlen blev overgivet Morten Sværke, så han senere sammen med præsten og de andre mænd i fattigkomiteen kunne uddele de få skillinger til de trængende i sognet.

Ude på loen var der ryddet til side, og her skulle danses. Det var Morten Sværkes pligt at danse mindst et stykke med hver af de tilstedeværende kvinder, men her måtte hans yngste broder overtage alle hans forpligtelser. Selv om Sværken nu kunne bevæge sig så nogenlunde, formåede han dog ikke at svinge sig i dansen, og broderen trådte også gerne i hans sted. Det var jo en hel ære at skulle stå som fordanser ved et stort gilde.

»Mon æls ænne denne her landbokommission, som blev nedsat i fjor, vil gøre lidt godt for vos bønder?« spurgte Rasmus Gren ud på aftenen Morten Sværke, idet han løsne tobakspungen, han havde hængende ved en pelsknep, og begyndte at stoppe sin pipe.

»Jo, den vil nok komme til at betyde meget for vos allesammen,« svarede Sværken, »og alene det, at der skal være lovlig synsforretning over fæstegårdene, er jo til megen fordel for fæsterne.«

»Ja, og det er jo da osse blevet forbudt herremændene på egen hånd at straffe deres bønder med træhest og halsjern og fængsel og lignende, — og selv om manne har været inde under noget af det, så kan man jo da glæde sig på de andres vegne.«

»Ja, vi bønder er jo ved den lov blevet retslig ligestillet med herremændene, og det skal jo mæssen allsammen være denne her Colbjørnsens skyld.«

»Ja, han og Reventlowerne og flere andre har vel nok gjort mere for vos bønder, end vi rigtig forstår,« blandede Else Gren sig nu i samtalen.

Hun havde altid fulgt så godt med i spørgsmålet om bøndernes frigørelse, som hun havde formået og ville gerne have sin viden uddybet.

»Vor præst sagde osse en dag, at de mænd ville bønderne alle dage komme til at se op til med beundring og taknemlighed, men endnu forstod vinne at skønne på dem,« sagde Rasmus. »Men når vinne skatter dem, som vi skulle, så er det vel, fordi vi kender for lidt til det hele og ingen rigtig forstand har på det, de gør for vos.«

»Ja, vi mangler oplysning,« sagde Morten Sværke, »men præsten siger osse, der tænkes på at nedsætte en stor skolekommission, som skal sørge for, at vort skolevæsen bliver noget bedre, og det kan osse nok være nødvendigt.«

»Ja, Gud skal vide, at der kun læres lidt i skolerne,« udbrød den gamle Klavs Sværke, der sad i nærheden, men hidtil i tavshed havde hørt efter, hvad de andre talte om. »Jeg synes, det var kun simpelt i min tid, men det er dog ringere nu.«

»Det er naturligvis osse noget ligesom skolemestrene er til,« bemærkede Else Gren.

»Ja, og der hvor de bare har disse her skoleholdere, er det jo allermost elendigt.«

Klavs Sværke havde altid interesseret sig noget for skoleforholdene og søgte også endnu at følge lidt med heri, men her som på så mange andre områder begyndte det at svigte for ham, når talen drejede sig om det nye; kom de derimod ind på ældre tiders forhold, kunne ikke mange af de yngre sætte ham til vægs.

»Det bedste skal jo være, hvor de har de rigtige degne,« sagde han så, »for de har jo da lært lidt selv; men skoleholderne er tit kun gamle underofficerer, musikanter, ryttere, tjenere, matroser og brændevinsbrændere og flere andre af den slags karle, som ænne kan stort andet end bande og drikke og tærskede børnene, — så man kanne vente un dårlighed af den lærdom, der kommer fra dem.«

»Nej, monne af dem er nok nun rå fyre,« sagde Else Gren. »Men vun mon det æls går med disse her spindeskoler, som skulle opprettes rundt omkring for at pigerne kunne få lært at spinde?«

»Å, det går vist de fleste steder, som det gik her, der vonne noget ved dem, og så blev de lagt ned igen.«

Bodil kom nu til og bød hen på kagemad. Her var søsterkage og klejner med honning. Til kvinderne vankede der et glas mjød, medens mændene holdt sig til øl og brændevin.

Degnen var også med til kirkegangsgilde. I mange måder var han en begavet og vellærd mand, men hans stærke trang til drik og hans store fattigdom bevirkede, at han hverken passede sin skole eller havde sine sognebørns fulde agtelse. Ud på natten rejste han sig og begyndte at holde tale oppe i stadsstuen.

Han kunne næppe stå på benene, men måtte støtte sig til bordet.

»I gode mænd, som her er forsamlede,« kom det lallende, »ved I, at frihedens time i sidste uge slog for Eder? Ved I, at det stavnsbånd, som har bundet jer til den by og det sogn og det amt, hvor I har set dagens lys, nu er løst og forude vinker den gyldne frihed, hvis mage den danske bonde ikke har kendt siden Valdemarernes dage. I hine svundne storhedstider, da Danmarks navn lyste i al sin glans og var som en skræk for vender og andre røvere, da var de danske bønder fribårne mænd, men senere sank de ned og blev halvvejs som trælle.«

Degnen vaklede, mens han talte, og en gang imellem så det ud, som skulle han falde, men med en kraftanstrengelse tog han sig sammen.

»Ja, det danske folk bestod fra først af kun af frie og ufrie,« begyndte han så igen. »De frie var bønderne og de ufrie slaverne. Siden kom der fire stænder — adel, gejstlighed, borger og bønder, og igennem dannerhoffet fik vi vor første forfatningsmæssige repræsentation. På Valdemar Sejrs tid var det lille landbrug endnu ret fremtrædende, men så begyndte det at gå tilbage for bonden, og han måtte sælge til herremanden og synke ned til at blive fæster — for tilsidst næsten at komme helt i herremandens vold.«

Et øjeblik stod han, som kunne han ikke huske, hvad han sidst havde sagt, men lidt efter klarede det atter for ham.

»Og i herremandens vold har så den danske bonde måttet sukke indtil vor tid,« fortsatte han, »og dybt er han sunket, og sløvet er han blevet under åget, der har ligget på hans nakke. Men nu lysner det langt forude, og de danske bønder vil igen rejse sig og blive frie, som de før har været.«

Som med et profetisk blik skuede hans brændevinstågede øjne ud i fremtiden, og han så en skare fri og stærke bønder for sig.

»Det er, som jeg i et syn ser den danske bonde vinde frem imod

det, han før har haft i eje,« sagde han så i en mere dæmpet tone, »men at nå dertil skylder han næst Gud og kronprinsen mændene Reventlow, Bernstorff og Colbjørnsen takken for. Med gylden skrift bør Danmarks bønder skrive disse navne i deres hjerter, og de skal lære deres børn at velsigne mindet om Reventlow, Bernstorff, Colbjørnsen og kronprinsen.«

Alle var stimlet op i stadsstuen, da de hørte degnen tale. I førstningen var der uro og bevægelse over forsamlingen, og rundt om hørtes der fnisen og spydige bemærkninger; men efterhånden som han talte blev der stille, og ordene greb dem med en uimodståelig magt.

»Ja, kronprinsen, Reventlow, Bernstorff og Colbjørnsen,« gentog han for tredje gang, »det er navne, som må huskes, fordi deres bærere arbejder for den danske bonde og dermed for hele Danmarks vel. Og stavnsbåndet har de løst for nogle dage siden, og bønderne skal igen kunne drage, hvorhen de vil. Og til evige tider skal I mindes 20. juni 1788 — 20. juni 1788 — 20. juni 1788.«

Hans stemme sænkede sig for hver gang, han nævnede dato og årstal. Det sidste kom kun som en hvisken, og udmattet sank han om på bænken. Men alle de andre blev længe stående uden at røre sig eller sige noget, som ventede de på, at han igen skulle tale, og det varede en tid, før stilheden blev brudt.

At den halvgamle degn var fuld og vel næppe vidste, hvad han havde sagt, var der ingen, som skænkede nogen særlig tanke. De var kun grebne af hans ord og den ild, der havde ligget bag dem. Glæden over friheden og stavnsbåndets løsning havde fyldt luften med varme og håb om kommende lykke, og jordbunden i deres hjerter var opdyrket og modtagelig som en nyharvet muldager på en solskinsdag først i våren.

For Klavs Sværke havde årene været lange og tunge.

Hans før så høje, ranke krop var blevet stiv og krum af gigten, der sled ham både dag og nat, og kun med yderste besvær formåede han nu at slæbe sig fra sengen og hen til stolen i kakkellovnskrogen. Hver en bevægelse voldte ham pine, og når han rørte sig, kunne han ofte høre, hvordan det knækkede og knasede i de stive lemmer.

»Nu forstår jeg, hvad min farfar måtte døje,« sagde han en dag til Else Galle ved at mindes, hvorledes den gamle Kristen Sværke møjsommeligt havde søgt at holde sig oppe på det sidste, »det tænkte jænne noget rigtig på, mens han levede.«

»Nej, men da var I jo heller kun et barn, og man ved jo osse altid bedst, hvor skoen trykker, når først man får ham på,« svarede hun. »Men når I nu æls døjer så meget ved at komme i klæderne, var det så æls ænne bedre, at I blev lidt mere i sengen.«

»Nej — jeg må op, om det så end er som hvert led skal brækkes i stykker,« erklærede han. »Den dag jeg bliver liggende, er jeg bundet til mit lek, al den tid jeg har tilbage.«

Datteren sagde ikke mere dertil. Hun vidste, at han havde ret, og desuden kunne det jo heller ikke nytte at ville snakke ham fra det, han en gang havde sat sig for. Han fik gøre og lade, som han havde sind og vilje til, men det gjorde hende uendelig ondt at se ham så værkbruden og vide, at han ikke fik den pasning, som han burde.

Særlig efter at det var blevet Bodil klart, at den gamle stod som en uovervindelig hindring for den nye gård, havde hun på mangfoldige måder søgt at såre og pine ham og lagde heller ikke skjul på, at hun bad til hans død.

I sådanne stunder havde det næsten sortnet for Klavs Sværkes øjne. Aldrig havde han nogensinde før i tiden tænkt sig, at han skulle blive budt dette, men forsmædelsen var jo kommet over dem alle gennem stodderkongens slægt, og han måtte så bøje sit hoved herfor.

Han vidste, han havde sit at svare til og fik trække det læs, han var stillet foran. I den tid han havde tilbage, måtte han vel også kunne bære sit kors. Værre var det for Morten og for Birtes børn. Men sønnen havde jo selv valgt sit, så han måtte også tage, hvad der ville falde, og børnene voksede stærkt til, så dem kunne Bodil heldigvis ikke helt ramme som tidligere, i hvert fald ikke de tre.

Maren var jo stadig hos fasteren, og både Klavs og Niels var store, raske knøse, som tildels var udenfor stedmoderens rækkevidde. Hvad de led og havde lidt ved aldrig at kunne føle sig trygge inden døre, men altid skulle som kostes ud af stuen og over i karlekammeret ved hestestalden, så snart de havde slugt deres mad, havde de aldrig mælet en stavelse om til ham, men uden ord forstod den gamle, at her var deres lod tung.

Og dog skulle de ikke altid ønske sig at blive inde. Heller end gerne havde han ofte fulgt dem, når de blev tvunget ud, men han var så godt som fængslet til stedet og dømt til at høre og se den dårlighed, der herskede i hans nærhed.

Og det samme var tilfældet med Kristen. Efter faldet fra stænget var han blevet en ynkelig stakkel, skæv i ryggen og halvvejs lam i hoften, så han kunne heller ikke stort andet end opholde sig inde i stuen. Mest lå han sammenkrøbet på gulvet ved farfaderens stol i kakkelovnskrogen.

Det skar Klavs Sværke dybt i hjertet at se ham så elendig, og hvordan skulle det vel gå ham i fremtiden?

»For mine øjne nu havde det jo været bedre, om den arme dreng ænne var vågnet mere, da han faldt ned på loen,« sagde han en dag, da den gamle væver var der i et ærinde, og de et øjeblik sad alene, »men når han bliver ved med at krybe her på jorden, så er der vel en mening med det — og så bliver der vel råd for ham osse.«

»Ja, der står jo i skriften, at der falder aldrig en spurv til jorden, un at det er Vorherres vilje,« sagde væveren, »og det må vi jo så tro, selv om vinne kan se det.«

»Ja, det må vi.«

Klavs Sværke nikkede stille frem for sig. Det var også hans trøst i de tunge stunder, og der blev nok ikke lagt mere på et menneske, end det kunne bære. Heller ikke på det stakkels barn, der var uden skyld i sin ulykke.

Hvordan det skulle gå med de mange småpiger, der fik så dårlig en opdragelse og i flere henseender tegnede til at blive moderen lig, bekymrede han sig ikke så meget for. Selv om de i virkeligheden stod ham lige så nær som hans øvrige børnebørn, var det, som de slet ikke hørte ham til. At de var rundet af stoderkongens æt, gjorde dem fremmede og fjerne for ham.

Allermest samlede hans tanker sig dog om Morten. Siden lille Søren's død havde han været hans hjertebarn, og med stolthed havde han set ham vokse op og tegne til at blive en værdig arvtager af den gamle gård og alt, hvad der knyttede sig hertil. Hans fejl havde været, at han trængte altfor hårdt på det nye, men værre var hans ubegribelige vanvid overfor Bodil. Nu bødede han også for begge dele.

Når han så Morten slide næsten over evne med jorden, havde han også gang på gang stillet sig det spørgsmål, om han gjorde uret ved at nægte tilladelse til udflytningen, men det kunne han ikke se.

Det var hans ubestridelige ret at holde fast ved den gamle gård og uden omvæltning have sit hjem der til sin sidste stund. Det havde han forlangt før afståelsen, og det var ham lovet, så de havde intet at behrejde ham i så henseende.

Og han, som hørte de forrige tider til, havde ikke blot ret, men også pligt til at værne om det, han havde taget i arv fra sine fædre. Det var at svigte de gamle, hvis han flyttede ud fra det hjem, de havde givet ham i eje.

På helligdagene plejede Klavs Sværke altid at læse et stykke i biblen, som faderen havde købt, og når han blev altfor tung om hjertet, tog han den også om hverdagen af og til ned fra hængeskabet, hvor den havde sin plads og fordybede sig i et af kapitlerne.

»Nu kan I vel snart bogen udenad,« spottede Bodil, da hun en formiddag kom ind ude fra køkkenet og traf ham siddende med biblen i sine krogede hænder.

»Gid jeg kunne,« sagde han med brudt stemme, »og gid vi alle kunne lære at leve efter, hvad der står.«

Bodil slog en hånlig latter op.

»Ja, det ville da være godt, hvis I kunne få lært, vun I skulle være overfor Mordin, så hanne skulle slide sig rent fordærvet med jorden, fordi gården ænne må flyttes.«

Der kom intet svar, og Klavs Sværkes skikkelse sank mere om imod bilæggeren.

Med vidt opspilede øjne stirrede Bodil en stund på ham og styrtede så ud i køkkenet.

»Jeg tror, får er død,« stammede hun henvendt til Malene, der stod i skorstensrummet.

»Å Gud ske lov, — har han nu fået fred!«

Malene skyndte sig ind i stuen og så, at Klavs Sværke var død, som Bodil havde sagt. Foran ham lå den halvt opslåede bibel. Hun tog den op og lagde den hen på skabet. Her ville den nok komme til at ligge i ro foreløbig. Siden Dorte og Birte var døde, havde kun Klavs Sværke læst i den.

Lillepigen var faret ud på loen efter Morten, der hastig kom ind i køkkenet.

»Lad drengen rende hen efter dine søstre, så de kan komme og hjælpe til,« sagde Bodil rystende, »for jeg tønne røre ved din får — jeg er bange for ham.«

»Det har du kas osse grund til at være,« svarede han hårdt, idet han gik forbi hende ind i stuen for sammen med Malene at lægge den døde tilrette i sengen.

Alle tre søstre kom snart til stede, og alvorsfulde betragtede de faderens ældede, men dog mandige træk, der også i døden havde bevaret noget af deres strengthed.

»Det er godt, han er død,« sagde Else Galle, »han har altid bedt til, at hanne skulle få nun langt sengeleje på det sidste — og Mordin trænger jo osse til at få frie hænder.«

Karen Stang strøg varlig faderens svære grå hår lidt tilbage fra panden.

»Ja, nu vil der komme gang i byggeriet — og får vil, som han selv har sagt, blive den sidste Sværke, der skal bæres ud fra den gamle Sværkegård.«

I fædrenes spor

Det skæbnetunge, der hvilede over beretningen om Søren Sværke, kommer også frem i denne bog, hvor sønnen Klaus møder svære fristelser, men strider sig gennem dem. Mangt og meget, der kunne skade slægten, lærer han at bære i tavshed. Kampen mellem generationerne bliver det sidste drama i hans liv. Han har drevet sin gård i fællesskabets tid og har med stolthed ført ordet i bymændenes kreds. Mod slutningen af sit liv må han se sin søn som forkæmper for opløsningen af dette fællesskab, og han bliver den sidste Sværke, der bæres over slægtsgårdens tærskel, inden udflytningen til de samlede marker sker.